

М.І. СТЕПАНЕНКО

ПАТРІАРХ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

**(до 100-річчя з дня народження
професора Михайла Жовтобрюха)**

**БІБЛІОТЕКА
ПОЛТАВСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**Полтава
АСМІ
2005**

ББК 81д

С79

УДК 811.161.2 (092)

Степаненко М.І. Патріарх українського мовознавства (до 100-річчя від дня народження професора Михайла Жовтобрюха). – Полтава: АСМІ, 2005. – 113 с.

Михайла Андрійовича Жовтобрюха справедливо вважають одним із найвидатніших українських мовознавців ХХ століття. У 2005 році виповнюється 100 років від дня народження його. У книзі "Патріарх українського мовознавства" розкривається нелегкий шлях професора-лінгвіста, подається повний перелік праць і персоналія вченого, яку супроводжує міні-хрестоматія. До неї увійшли витяги з наукових розвідок, надрукованих у фахових виданнях, із статей, дописів, що були вміщені в різних газетах і журналах (1955-2005 рр.). Про Михайла Андрійовича писали вчені-філологи, педагоги, журналісти, сількори.

Для вчителів-словесників, студентів-філологів, учнів загальноосвітніх шкіл, краєзнавців, усіх, хто небайдужий до історичних і сучасних проблем науки про мову, цікавиться її розвитком.

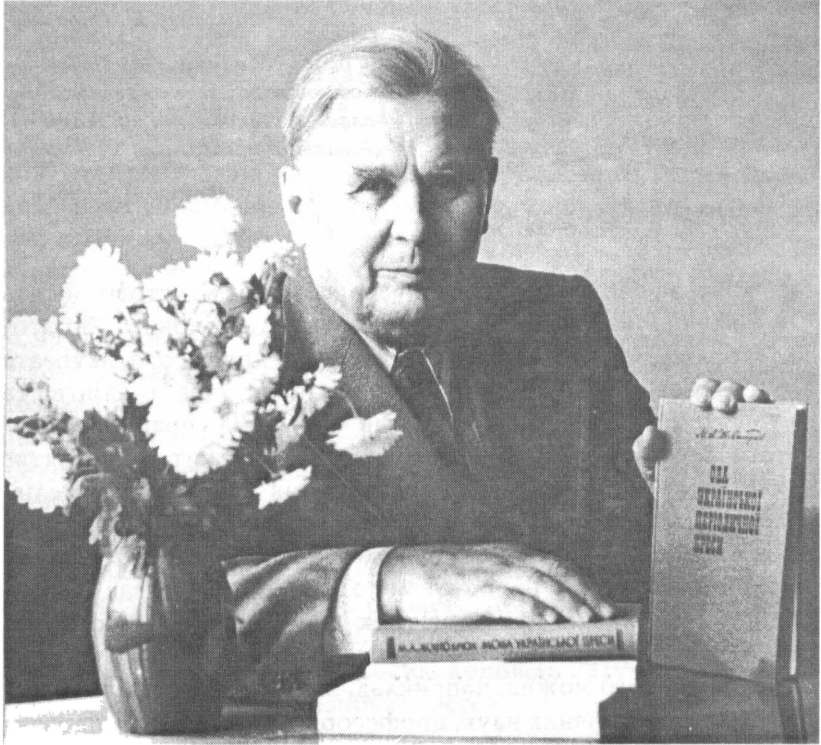
Автор висловлює щиру подяку усім, хто поділявся спогадами про видатного вченого-мовознавця Михайла Андрійовича Жовтобрюха, хто надав світлини зі свого архіву: кандидатам філологічних наук, доцентам Ользі Дмитрівні Бондаревській, Ніні Василівні Жигилій, Наталії Архипівні Вакуленко, колишньому директорові книгозбірні Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка Лідії Іванівні Костенко, колишньому старшому науковому співробітникові Полтавського літературно-меморіального музею І.П. Котляревського Аллі Олександрівні Ротач, відомому українському письменникові Петру Петровичу Ротачеві, педагогічному колективові школи села Ручки Гадяцького району Полтавської області.

Затверджено до друку вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 12 від 31 березня 2005 року).

ISBN 966-7653-21-5

© Степаненко М.І., 2005

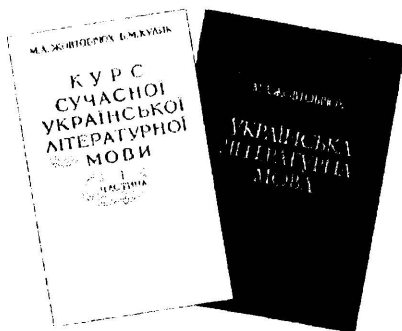
Учителю й Професоре!
Пам'ять про Вас як людину-
трудівника, дбайливого
вчителя і вірного товариша
продовжує земне життя.

Михайло Жовтобрюх

М.А. Жовтобрюх [1905-1995]

"ШЛЯХ ВІД УЧИТЕЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВІДОМОГО ВЧЕНОГО-ЛІНГВІСТА"

І в праці, і на відпочинку, і в щасті, і в горі – завжди наше життя пов'язане з мовою.

Михайло Жовтобрюх

В особі Михайла Андрійовича Жовтобрюха висока наука поєднувалася з найкращими зразками національної педагогіки.

Любов Пустовіт

Узяті за епіграф слова професора Любові Пустовіт досить влучно характеризують Михайла Андрійовича Жовтобрюха – доктора філологічних наук, професора, лауреата академічної премії імені Івана Франка, ученого-лінгвіста світового рівня, який опублікував понад 300 праць, талановитого педагога, який велику частину свого життя присвятив викладацькій роботі, уміло і впевнено вів майбутніх учителів-філологів у чарівний світ рідного слова, уселяв у їхні душі любов і пошану до рідної мови, до славного минулого нашої України, вихователя наукової молоді, який підготував 25 докторів і кандидатів філологічних наук, який благословив багатьох дослідників-мовознавців на славні наукові звершення. Серед учнів його можна, наприклад, згадати нині вже покійних докторів філологічних наук, професорів Григорія Михайловича Удовиченка, Василя Васильовича Лободу та Ларису Григорівну Скрипник. Він давав путівку в життя талановитим мовознавцям Арнольдові Панасовичу Грищенку – докторові філологічних наук, професору, академікові АПН України, завідувачу кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Іванові Романовичу Вихованцю – докторові філологічних наук, професору, членові-кореспонденту НАН України, завідувачеві відділу історії та граматики української мови Інституту української мови

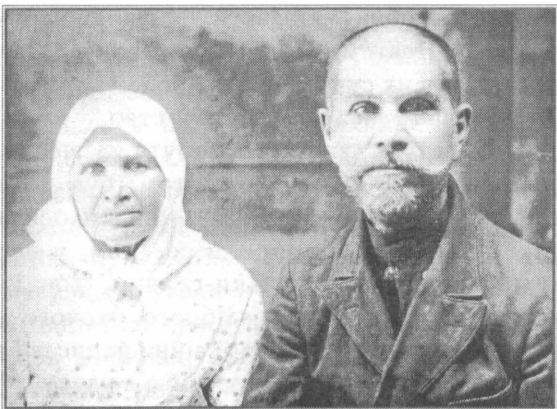
НАН України, Любові Іванівні Мацько – докторові філологічних наук, професору, академікові АПН України, завідувачу кафедри стилістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Ніні Лаврентіївні Іваницькій – докторові філологічних наук, професору, завідувачеві кафедри української мови й загального мовознавства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Цей список достойно поповнюють учені-мовознавці Фаня Адамівна Непийвода, Галина Петрівна Арполенко, Галина Харитонівна Щербатюк, Іванна Михайлівна Уздиган, Ніна Василівна Жигилій, Галина Яківна Томіліна, Станіслав Борисович Стасевський та ін. Немає в Україні вищого навчального закладу, де б на мовознавчій кафедрі не працювали його учні й послідовники, ті, у кого він або був науковим керівником дисертації, або виступав офіційним опонентом на захисті (професор Жовтобрюх як опонент брав участь у 94-х захистах кандидатських і докторських дисертацій), або кого консультував, або кому пропонував теми дослідження, допомагав долати лінгвістичні труднощі і сходити на вершину науки. Це не метафора-похвала, не якісь гучні слова. Михайло Жовтобрюх – знакова постать у мовознавстві. Починаючи з 30-их років ХХ століття, він брав активну участь майже в усіх, що відбувалися в Україні, республіканських конференціях із мовознавчих проблем. Учений виступав із науковими повідомленнями в Москві, Ленінграді, Томську, Свердловську, Рязані. Він учасник IV, VII і IX Міжнародних конгресів славистів (Москва, Прага, Варшава, Київ) та VII Міжнародного соціологічного конгресу у Варні (Болгарія), на якому виголосив доповідь "Пути сближения устной и письменной разновидностей литературной речи (на материале украинского языка)". Михайлові Андрійовичу "першому випало поставити питання й опрацювати проблему зближення усного й писемного різновидів літературного мовлення" [4]. Історія української лінгвістики 30-80-их років минулого століття (без перебільшення!) пов'язана передусім із його ім'ям, а мовознавчі набутки цього періоду – з його невтомною й багатогранною діяльністю. Залишена професором Жовтобрюхом наукова спадщина знайшла належне поцінування в особі істориків мови, фонетистів і фонологів, соціо-

лінгвістів, лінгводидактів. Вона має велике майбутнє. До цієї спадщини прилучатиметься не одне покоління вчених і знаходитиме в ній раціональне зерно, вичерпні відповіді на багато питань, ключ до розв'язання складних проблем.

"Мої наукові інтереси, – читаємо в біографії, написаній самим М.А. Жовтобрюхом, – зосереджувалися в основному на дослідженні структури сучасної української літературної мови, головним чином, її фонетики і синтаксису, та на дослідженні історії української літературної мови, історичної фонетики української мови, стилістики, соціолінгвістики, історії вітчизняного мовознавства. Досліджував я також зауральські говори російської мови, контакти української мови з іншими східнослов'янськими та західнослов'янськими мовами. Не стояв осторонь і від питань загального мовознавства... Працюючи довгий час викладачем у педагогічних інститутах, я, природно, не міг не цікавитись питаннями методики викладання мови в середній та вищій школі, внаслідок чого з'явилося кілька моїх розвідок і в цій галузі, опублікованих то як окремі брошури, то як статті в різних журналах. Я виступав автором підручників з історичної фонетики української мови та сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів, а також співавтором підручників з історичної граматики української мови, з сучасної української літературної мови та з порівняльної граматики української і російської мов" [4]. Одна з проблем, над якою плідно працював учений, – зв'язок між старою і новою українською літературною мовою. Особливий інтерес у нього викликали полтавські говори, середньонадніпрянський мовний масив, південно-східне наріччя, їх роль у формуванні національної літературної мови. Це й зрозуміло, бо на Полтавщині минули його дитинство і юність. Михайлові Жовтобрюху судилося продовжити традиції славетних полтавців-мовознавців Олександра Котляревського [1837-1881], Павла Житецького [1836-1911], Петра Залозного [1865-1921], Євгена Тимченка [1866-1948], пощастило вершити науку разом із відомими полтавцями-лінгвістами Борисом Ларіним [1893-1964], Миколою Наконечним [1890-1981].

Народився майбутній дослідник мови 17 листопада 1905 року в селі Ручки Гадяцького району в селянській родині. Його батько вирощував хліб, шевцював, мати була неграмотною се-

лянкою. Старший брат Дмитро пішов у Червону Армію, а в 1919 році загинув у боях із денікінцями. "Люблю я своє славне село, мої рідні Ручки на Хоролі [річці. – М.С.], й "оту стежину в ріднім краї, одним одну біля воріт", – писав він у листі незадовго до смерті

Батьки М.А.Жовтобрюха

[9], а ще раніше – "щороку буваю в рідних місцях. І на тій стежці, що біля Хорола, яка вела і завжди веде мене до села" [7]. А село Ручки й справді славне, позаяк багате на історію. Засноване воно в XVII ст., пов'язане з гетьманом Іваном Мазепою, який подарував село полковому обозному С.Т. Трощинському. Згадаймо ще й те, що поблизу Ручок знайдено посуд черняхівської культури [10, с. 846-847]. "Дорогий для мене й Гадяч, який відкрив багатьом моїм односельцям шлях у життя" [9]. По-особливому гордився Михайло Андрійович, що з його чудовим краєм пов'язана родина Драгоманових, що в селі Рашівці, яке неподалік Ручок, народився Петро Залозний – письменник, відомий мовознавець, автор підручника "Коротка граматики української мови", що вийшов 1906 року в полтавській друкарні Г. Маркевича, а згодом, у 1912, 1917 і 1918 роках, видавався (у двох частинах) як "Початкова граматики української мови". Про Залозного-лінгвіста мовознавець Жовтобрюх скаже тепле слово в надрукованій у газеті "Радянська освіта" статті "Народові відданий" (1966 рік, 8 січня): "Прогресивна громадськість України вітала появу першого підручника рідної мови. "Коротка граматики української мови" написана в додержанні кращих традицій, що склалися в російській мовознавчій літературі... В ній вдумливо використано надбання лінгвістичної науки у вивченні української мови... П.Ф. Залозний відомий і як поет, прозаїк... був всебічно обдарованою людиною, він цікавився

театром, любив малювати, активно втручався в громадські справи... Невтомний поет-трудівник... заслуговує на вдячну пам'ять наших сучасників". З боєм і тривогою згадує Михайло Андрійович нелегке дитинство, коли опановував усі премудрості селянського побуту. З шести років пас корівку, коли підріс – ходив за плугом, був погоничем: "Застав ще царизм, і коли хто вважає, що тоді жилося добре, то мене дивує. Декому жилося й добре, а селянам, у переважній більшості, дуже важко" [9]. Батьки-селяни, хоч і терпіли нужду та нестатки, усе ж віддали здібного, охочого до читання Михайла в школу. З імперіалістичної війни написав батько листа додому, у якому просив "відправити сина в науку", бо "малограмотним і неграмотним страшенно важко в солдатах". Початкову чотирирічну освіту здобув у рідному селі, а потім навчався у вищепочатковій школі в містечку Комишні Миргородського району. Мріяв стати вчителем, тому вступив до Гадяцького педагогічного технікуму, який закінчив 1923 року. Колишній педагог технікуму О. Грабенко згадує, що Михайло і його ровесники ходили босоніж, носили одяг із батькових плечей чи когось із старших у сім'ї. Але вмовляти вчитися їх не доводилося. Серед кращих був Михайло Жовтобрюх, "формуєчись ще тоді в допитливу, працюовиту, чесну людину, громадянина. З неабияким піднесенням він працював багато і невтомно" [2]. З 18 років почав учителювати. У селі Попівщина Роменського району Сумської області один рік Михайло Андрійович працював учителем початкових класів. У цей час у роменській газеті "Влада праці" з'явилася його перша замітка. Потім перебрався до міста Харцизька Донецької області, де продовжив педагогічну діяльність: спочатку викладав у молодших класах, а згодом навчав рідної мови старшокласників. Юнака не полишало бажання здобути філологічну освіту. І ось 1926 року він стає студентом Дніпропетровського інституту народної освіти [нині – Дніпропетровський національний університет]. У 1929 році закінчує мовно-літературне відділення факультету професійної освіти й одержує кваліфікацію викладача української мови та літератури в технікумах, вищих навчальних закладах, вищих технічних навчальних закладах, а в 1930 році – соціально-економічне відділення й отримує фах викладача соціально-

економічних дисциплін у навчальних закладах професійної освіти. Синові селянина нелегко було прожити у великому місті, він змушений був у вільний від занять час заробляти собі на шматок хліба. Навчаючись в інституті, Михайло два роки викладав рідну мову на державних курсах української мови, що діяли в Дніпропетровську, і рідну мову та літературу в Дніпропетровській міжокружній партійній школі. Молодий словесник зумів зацікавити своїм предметом навіть тих слухачів, які з примусу відвідували курси та школу, бо мав неабиякі педагогічні здібності, умів виховувати своїм предметом, бездоганно знав матеріал, майстерно володів словом, був до безмежжя закоханий у нього. У Дніпропетровську зустрівся з майбутньою дружиною, яка навчалася на математичному відділенні, поєднав із нею на довгі шістдесят літ свою долю.

В автобіографії Михайло Андрійович зазначає, що педагогічну роботу у вищій школі розпочав як викладач української мови 1 вересня 1930 року в Дніпродзержинському металургійному інституті. Через рік переїхав до Запоріжжя, де з 1931 по 1937 рік у педагогічному університеті обіймав спочатку посаду асистента, а згодом – доцента. У цьому закладі він проходить школу наукового гарту. З'явилися друковані праці, присвячені проблемам граматики, історії українського правопису, методики навчання грамоти і формування навичок грамотного письма. Перша його публікація – "За високу грамотність студентів" – була вміщена в періодичному виданні "За більшовицькі кадри" (23 вересня 1935 року). В університеті читав такі курси, як "Основи мовознавства", "Історія української мови", "Сучасна українська літературна мова". Михайло Андрійович сумлінно працював над дисертацією, підготував її, але захистити в 30-ті роки не зміг. Були на те об'єктивні причини. Як і багатьом українознавцям, йому довелося пережити і "добре і гірке, зазнати всякого". "Я любив педагогічну й наукову роботу, спілкування зі студентами, – зізнається він у листі, – тому викладати мені не важко було, але постійно супроводжував тебе страх, скільки було репресовано без усякої вини викладачів вузів, особливо викладачів мови та літератури" [9].

Окремою сторінкою в житті Михайла Жовтобрюха увійшов Київський державний педагогічний інститут імені

О.М. Горького, у якому він пропрацював із 1937 по 1948 рік¹ (крім періоду тимчасової німецької окупації Києва). Старший викладач, доцент, завідувач кафедри української мови, декан мовно-літературного факультету, заступник директора з навчально-виховної роботи – ось сходинки фахового становлення його в цьому столичному вищому навчальному закладі. З Київським педагогічним інститутом Михайло Андрійович не пориватиме й пізніше, навіть тоді, коли працюватиме в Інституті мовознавства імені О.О. Потебні. Протягом 1960-1964 рр. відомий учений, співробітник найвищої лінгвістичної установи в Україні читав студентам українського відділення курс порівняльної граматики української і російської мов, з 1964 по 1968 рік за сумісництвом завідував кафедрою російської мови і викладав історичну граматику російської мови. Аж до 1985 року він співпрацював з кафедрою української мови, яку з 1981 року очолює один із його найталановитіших учнів – Арнольд Панасович Грищенко – граматист, історик мови, перу котрого належать монографії "Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові" (1969) і "Прикметник в українській мові" (1978), розділ "Складне речення" в монографії "Історія української мови" (1983), розділи "Морфологія: категорії імен", "Форми іменної словозміни", "Синтаксис" в академічному виданні "Украинская грамматика" (1986), розділи "Вступ", "Лексикологія", "Фразеологія", "Лексикографія", "Морфологія: Предмет морфології. Типи морфологічних форм і засоби їх вираження. Частини мови і принципи їх класифікації. Іменник. Прикметник. Числівник. Дієслово" в підручнику "Сучасна українська літературна мова" для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів (1-ше видання – 1993), розділ "Пунктуація при відокремленні" в довіднику "Складні питання сучасного українського правопису" (1980) та багато інших фундаментальних наукових розвідок, що, як і дослідження його вчителя та порадики, високо поціновані в науковому світі.

Та все, про що мовиться, прийшло до вченого пізніше. А перед цим ще був 1945 рік і складні повоєнні літа, коли репресивна сталінська машина після деякого перепочинку знову активно запрацювала, запопадливо взялася за чистку кадрів, шукала ворогів народу, брала під пильне око тих, хто був

на окупованій фашистами території. [Рік 1945 особливий для Михайла Андрійовича, бо в травні він захистив кандидатську дисертацію. Одержати ступінь кандидата філологічних наук міг значно раніше, однак доля розпорядилася так, що це сталося в 40 років. Об'єктом дослідження обрав прийоменникову систему української мови.] Треба сказати, що Жовтобрюх належить до мовознавців широкого діапазону, для котрих не існує складних наукових проблем. Він знав концептуальні засади усіх лінгвістичних шкіл і напрямків, цитував класиків світової лінгвістики, володів іншими мовами, зокрема російською, тривалий час досліджував та викладав її, коли життєва круговерть заносила його в Росію. 1948 року, "щоб уникнути репресій, я навіть виїхав з України, три роки завідував кафедрою російської мови в Тюменському й два роки в Бухарському педінституті", – пише він в одному зі своїх листів [9]. Там Михайло Андрійович читав студентам-словесникам російську діалектологію, сучасну російську мову, історичну граматику, спецкурс "Історія вітчизняного мовознавства". Як тільки-но трапилася нагода, переїхав в Україну й оселився в Черкасах. З 1953 по 1959 рік він завідував кафедрою української та російської мов у педагогічному інституті, викладав історичну граматику української мови та російської мови, сучасну російську літературну мову.

Аж 1959 року Михайло Андрійович Жовтобрюх переїздить до Києва і в Інституті мовознавства імені О.О. Потебні працює старшим науковим співробітником відділу теорії української мови, а з 1963 року очолює цей відділ. Грудиться він самовіддано й захоплено. Вражає наукова широта вченого. З'являється його фундаментальна праця "Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.)" (1963), присвячена "світлій пам'яті незабутнього сина Анатолія", який передчасно пішов із життя. У ній, зазначає С.П. Самійленко, дана "характерис-

тика процесу формування і основних етапів розвитку мови української преси до другої половини 90-их років XIX ст.; відбиття в мові української преси живого мовлення, взаємозв'язок і взаємозалежність мови української преси з іншими жанрами, стилями тогочасної української літературної мови; процес її лексичного і стилістичного збагачення, фонетико-граматичного і правописного формування, боротьба прогресивних і реакційних тен-

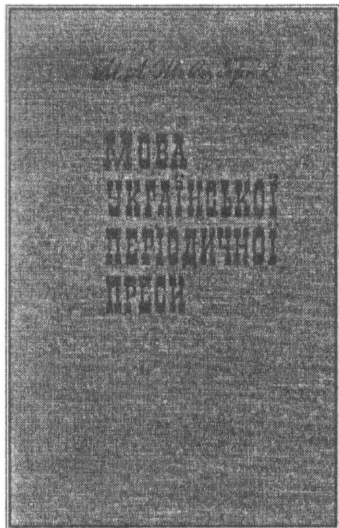
М.Жовтобрюх серед колег

Сидять: А.Грищенко, І.Уздиган, М.Жовтобрюх, О.Харчук, С.Стасевський; стоять: О.Пінчук, Г.Арполенко, Н.Волошина, І.Вихованець, Г.Щербатюк, Н.Сологуб, А.Майборода

денцій у створенні мови української преси в її зв'язках з іншими слов'янськими мовами – такі основні проблеми, що їх вперше на великому фактичному матеріалі, старанно призбируваному і систематизованому, ставить і розв'язує М.А. Жовтобрюх... Рецензована розвідка є складовою частиною історії української літературної мови, але спостереження, висновки автора можуть мати неабияке значення і для історичної фонетики та граматики, і для історичної лексикології та історичної діалектології, і для історії правописної системи та історичної стилістики української мови" [13, с. 90]. Ця праця належить "до числа праць, без яких не може обійтися жоден серйозний дослідник сучасної української літературної мови", у ній "багато нового, цікавого знайде для себе і мовознавець, і літературознавець" [13, с. 91]. Знаменними в житті вченого є й роки 1964 та 1965: він став дипломованим доктором філологічних наук (захистив дисертацію на тему "Мова української преси (до середини 90-х років XX ст.)", йому присвоєно вчене звання професора). Ні в кого не викликало сумніву, що

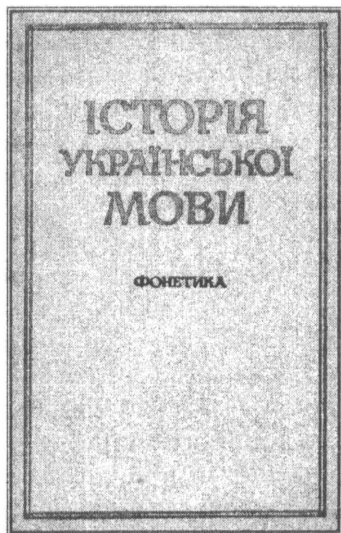
цього ступеня і звання Михайло Андрійович Жовтобрюх, як ніхто з-поміж учених-лінгвістів України, заслуговував давно.

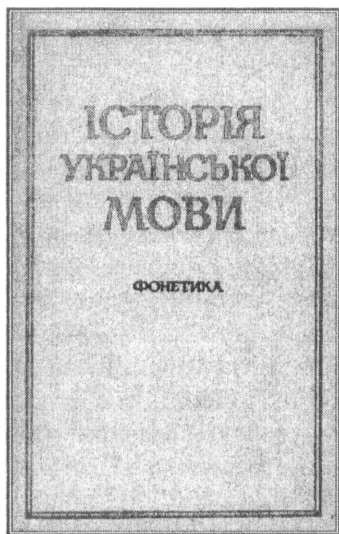
Хотілося б сказати ще про одне дуже важливе дослідження Михайла Андрійовича – його монографію "Мова української

періодичної преси (кінець XIX – початок XX століття)" (1970), у якій подано глибоке дослідження історії розвитку української мови, ролі періодичної преси в історії української літературної мови, у становленні її сучасних правописних, фонетичних, граматичних, лексичних норм, а також у стилістичному збагаченні нашої мови. За твердженням відомого вченого Івана Матвіяса, ця праця "дає можливість пояснити деякі словотворчі раритети в сучасній українській літературній мові... На особливу увагу... заслуговує розділ про формування термінологічного словника". Рецензоване дослідження "іс-

тотно поповнює відомості з історії української літературної мови XIX і початку XX століття", воно – "помітне надбання сучасної української лінгвістики" [8, с. 85-86]. Книга "Мова української преси", зазначали свого часу Й. Багмут та О. Дем'яненко, "є великим вкладом у загальну скарбницю духовної культури українського народу, значним здобутком радянського мовознавства" [1]. "Однією з найкращих спроб вивчення історії звукового складу української мови" [3, с. 170] стала "Історія української мови. Фонетика" (1979 рік), співавтором якої був Михайло Жовтобрюх. 1963 року він висунув пропозицію підготувати кількатомну колективну працю "Су-

часна українська літературна мова" і виступив на Пленумі Республіканської наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй" з доповіддю, у якій ознайомив мовознавців зі складеним ним проспектом цієї праці. П'ять томів її вийшли протягом 1969-1973 рр. Михайло Андрійович був співавтором і відповідальним редактором першої книги ("Фонетика") та четвертої ("Лексика і фразеологія"). Про значення цього видання говорити не доводиться, воно високо оцінене не лише в українській, а й у зарубіжній лінгвістиці.

На особливу увагу заслуговують підручники "Курс сучасної української літературної мови" (4-те вид. – 1972), "Порівняльна граматики української і російської мов" (1978), "Історична граматики української мови" (1980), у підготовці яких брав безпосередню участь М.А. Жовтобрюх. Вони стали настільною книгою кількох поколінь студентів-філологів і сьогодні не втратили актуальності, навпаки, були і залишаються блискучим взірцем лінгводидактичного опису мови. Колишній студент мовліту Київського педагогічного інституту імені О.М. Горького О.Матійко, який став відомим журналістом і автором поетичних книжок, говорить, що в Жовтобрюха-вченого читачів, "певно, не менше, ніж у Стендаля. Якщо мати на увазі студентів, учителів, учнів середніх шкіл" і запитує: "Чи можна уявити, Михайле Андрійовичу, скільки людей брало до рук Ваші книжки?", на що той відповідає: "Мабуть-таки, багато... Та мене завжди хвилювало те, що людина візьме для себе з моїх праць, як прислужаться вони їй, як вплинуть на її становлення як людини. Наука твориться для людей. Творити її непросто, оволодівати нею також не легко" [7]. Любив Михайло Андрійович розповідати про такий випадок (його наводить у своєму нарисі-бесіді й О. Матійко, який Михайла Андрійовича вважав "найдорожчим учителем, високим прикладом серйозного ставлення до життя". "Вчусь усе

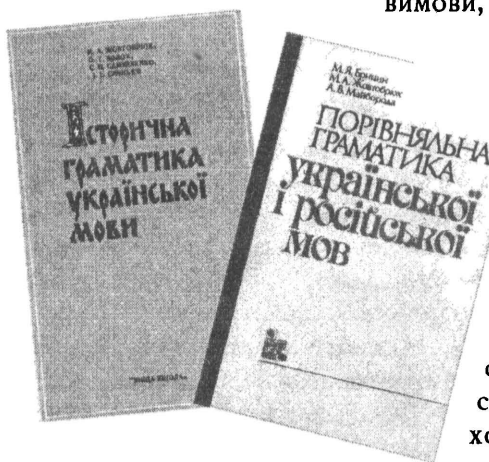
життя у Вас. Тихо, але вчусь" – залишає він у подарованій своєму наставникові книзі "Поезії" (1989) [7]):

– Якось я поїхав у Запоріжжя, зайшов до педінституту. Читають сільські вчительки в коридорі підручник, бачу – мій. Фонетику штурмують. Питаю: усе зрозуміло? "Якби отому, хто її написав, – одказує одна, – та самому оце скласти екзамен з фонетики. Написав би сторінок десять, а він – сотню. Як ти його втнеш?!" Добре, кажу, я того автора знаю, я передам йому ці ваші слова. А вони: "Та не кажіть, бо ще розсердиться. Скільки ж людина, певно, ночей не спала, пишучи нам оцю фонетику".

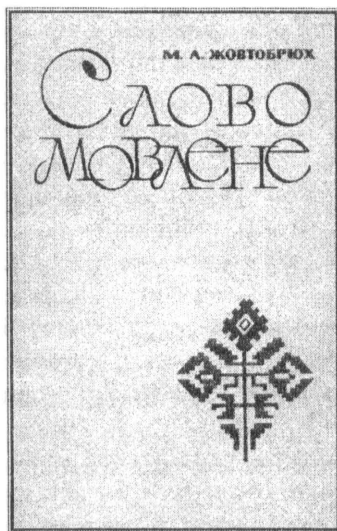
Він "перший написав, хоч і стислий, порівняльний синтаксис східнослов'янських мов у праці "Порівняльна граматика української і російської мов" (1-ше вид. – 1957), яка "одержала схвальну оцінку як у нас, так і за рубезжем" [4]. За дорученням Міністерства освіти України Михайло Андрійович складав програми з лінгвістичних дисциплін для філологічних факультетів педагогічних інститутів, був першим автором програми з курсу "Порівняльна граматика української і російської мов". Він не раз очолював конкурсну комісію Міністерства освіти у справах підручників з української мови для середніх шкіл республіки.

Цікавила вченого і проблема культури української мови. 1969 року він підготував невеличку, але корисну й багату на інформацію брошуру "Слово мовлене", у якій просто й дохідливо розповідається про суспільне значення літературної вимови, про літературну норму

й обов'язкове дотримання її всіма носіями мови, про причини порушення норм, про основні орфоепічні норми сучасної української літературної мови – вимову голосних і приголосних звуків, особливості вимови слів іноземного походження, про мило-

звучність, яка досягається природним чергуванням окремих голосних та приголосних звуків, можливістю вживати деякі слова у різних формах, не змінюючи їх значення, про специфіку українського наголосу. За цю книгу йому дякували журналісти, працівники радіо, письменники, учителі. "Вельмишановному і дорогому Михайлу Андрійовичу Жовтобрюху, славному доктору наук, з подякою за гарну книгу "Слово мовлене" – з

такими словами звертається до нього "з приязню сердечною" відомий майстер красного письменства Терень Масенко, даруючи свою книгу. Будь-який спеціаліст, за глибоким переконанням Михайла Жовтобрюха, повинен володіти трьома найважливішими професійними якостями: по-перше, любити свою професію, по-друге, добре знати свою справу, по-третє володіти високою культурою мовлення. Ця якість має бути притаманною не лише педагогам, журналістам, а всім без винятку фахівцям: "Це дуже і дуже важливо: як ти розмовляєш. Усі спеціалісти... свого часу

покінчали десятирічки, інститути, слухали викладачів, які добре володіють мовою. Отже, вимоги до усного мовлення відомі всім. Скажу, ґрунтуючись на власних спостереженнях: якщо спеціаліст, керівник неправильно говорить, якщо мова в нього засмічена, – його менш цінують як спеціаліста, як керівника. Це треба знати. І пильнувати. Треба, щоб той, до кого ти звертаєшся, не просто зрозумів тебе, а й похвалив у собі тебе за твою гарну, грамотну мову. Не всім дано красиво говорити, але правильно говорити обов'язково мають усі. Нехай би в шухляді голови колгоспу і словничок лежав... Глянув – і згадав, що "мероприятіє" це не міроприємство, а таки захід" [7].

З 1 січня 1976 року Михайло Андрійович Жовтобрюх перейшов на посаду старшого наукового співробітника-консультанта, на якій працював до виходу на заслужений відпочинок (1 вересня 1982 року). Перебуваючи на пенсії, він

М.А.Жовтобрюх

Нарис історії українського радянського мовознавства

(1918–1941)

продовжував активну наукову діяльність. Опублікував низку статей, підготував розділ "Фонетика и фонология" до видання "Украинская грамматика" (1986), адресованого широкому колу людей, які вивчають українську мову або бажають систематизувати свої знання з сучасної української мови чи познайомитися з її структурою загалом, філологам-дослідникам, викладачам, студентам, учителям. На особливу похвалу заслуговує лебедина пісня великого зодчого на ниві українського мовознавства – монографія "Нарис історії українського радянського мовознавства

(1918-1941)" (1991). У ній ідеться про становлення мовознавства в 20-40-і рр. минулого століття, висвітлюється історія вивчення лексики української мови і лексикографічної практики, викладаються проблеми орфографії, фонетики і граматики. Автор поділяє історію української лінгвістики періоду 1918-1941 рр. на три підперіоди: 1) 1918-1920 рр.; 2) 1921-1933 рр.; 3) 1933-1941 рр. Можна, зрозуміло, сперечатися з приводу того, чи був цей час періодом "якнайповнішого задоволення всіх потреб, що висувалися в процесі будівництва в країні нового суспільства", чи розвивалася й збагачувалася національна культура "в процесі взаємодопомоги поряд з успішною розбудовою економіки в кожній радянській республіці", чи "радянський уряд надавав важливого значення мовознавчим дослідженням, як і взагалі розвитку радянської науки" і чи були актуальними завдання "безпосередньо чи опосередковано пов'язані з практикою будівництва соціалістичного суспільства". Це не головне в книзі, воно з'являється як методологічний супровід, від якого не міг відійти не лише Жовтобрюх, а й усі радянські вчені. Головне ж полягає в тому, що про розвій лінгвістичної думки в Україні різнобічно, переконливо, опираючись на багатющий фактичний матеріал, розповідає людина, яка була безпосереднім учасником цього процесу, одним із активних творців його. Вона

БІБЛІОТЕКА
ПОЛТАВСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

пише про інших і про себе, причому часто самокритично: "Десь у кінці 30-х рр. до програми з української мови для 10 кл. середньої школи була введена тема "Елементи мовознавства та відомості з історії української мови". Авторів цих рядків [М.А. Жовтобрюхові. – М.С.] НКО УРСР було доручено написати посібник для вчителів на дану тему. Під названим вище заголовком і була видана така брошура (К., 1941). У першій її частині, де йшлося про походження людської мови, викладені відповідно до вимог програми й погляди на це питання Марра. Тепер вона втратила, природно, своє значення". Або: "М.А. Жовтобрюхові належить і не закінчена друком праця "До історії українського правопису". Вона містить чимало на той час нових відомостей про орфографічні системи, що більш-менш повно використовувалися в українській мові протягом ХІХ ст. Однак велике скорочення фактичного матеріалу, здійснене в редакції тексту статті, а також внесений нею зовсім не потрібний і не пов'язаний з викладом матеріалу додаток про зроблені вже в радянський час деякими письменниками пропозиції латинізувати алфавіт дещо примітивізували характер опублікованої частини праці" [пор.: Жовтобрюх М.А. До історії українського правопису // Мовознавство. – 1937. – № 10. – С. 79]. Ця монографія – справжній дарунок патріарха-мовознавця всім, хто розбудовує й розбудовуватиме українську лінгвістичну науку в післяжовтобрюхівську добу (думаю, що маємо право так називати її). Сам автор дуже чекав виходу цієї книги, боявся, що може не потримати її в руках: "Почуваю себе гірше, старість бере своє... У першому кварталі 1991 р. має вийти в "Науковій думці" моя праця. Так хочеться її діждати" [9]. І, хвала Богові, діждався.

Талановитий і широкопопулярний у лінгвістичних колах, Михайло Жовтобрюх упродовж свого творчого життя проводив і велику громадсько-наукову роботу. Ось лише деякі промовисті факти: з 1962 по 1982 рік – член науково-методичної ради для пропаганди літератури і мови при Республіканському правлінні товариства "Знання"; з 1967 по 1987 рік – член секції мовно-літературних та архівно-документальних пам'яток Правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури; з 1965 по 1977 рік – член Комітету наукової термінології при Президії АН УРСР; з 1974 по 1978 рік – член

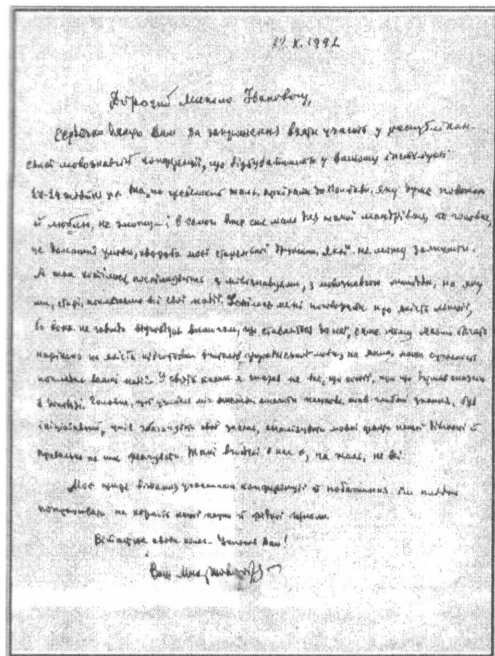
бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН УРСР; з 1958 по 1963 рік – член координаційної комісії з мовознавства Української РСР; з 1959 по 1980 рік – член Науково-методичної комісії з мовознавчих дисциплін Міністерства освіти УРСР, а з 1969 по 1977 рік – заступник голови цієї комісії; з 1972 по 1984 рік – член Науково-методичної ради з вищої філологічної освіти Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР; з 1960 по 1983 рік – член міжнародної лінгвістичної термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славистів; з 1969 по 1983 рік – член комісії з фонетики і фонології слов'янських мов; з 1978 по 1983 рік – член транскрипційної комісії Міжнародного комітету славистів; з 1968 по 1977 рік – член філологічної секції Комітету по Ленінських і Державних преміях СРСР у галузі науки і техніки при Раді Міністрів СРСР; з 1978 по 1982 рік – член ученої ради Відділу наукової інформації з суспільних наук АН УРСР, член міжвідомчої наукової ради "Наука – народній освіті"; з 1967 по 1988 рік – член редколегії журналу "Мовознавство". А скільки прочитано доповідей і лекцій на різні мовознавчі теми перед учителями, письменниками, працівниками преси, студентами! Скільки написано листів-порад колегам, усім, хто до нього звертався! А таких нараховуються сотні. Він був частим гостем на республіканському радіо і мав свого слухача.

Невимовно тяжко прощався вчений з улюбленою справою: "А сам уже, на жаль, не працюю, останню статтю свою надрукував у минулому році [1993. – М.С.] в ж. "Мовознавство", № 3 [ідеться про публікацію "Система частин мови в українській лінгвістичній традиції". – М.С.]. Тепер не маю сил щось писати, й наукова праця для мене стала недосяжною, перетворююся в ледаря, як важко це відчувати" [9]. Йому "так хотілося спілкуватися з мовознавцями, з мовознавчою молоддю, на яку ми, старі, покладаємо всі свої надії" [9]. У листах Михайло Андрійович пише, що напередодні 90-ліття від дня народження йому "на пам'ять приходить минуле, пережите – солодке і гірке", "що робив правильно і які помилки робив", бо, "певно, старість усім диктує аналізувати своє минуле" [9]. Радістю й гордістю Жовтобрюха-дідуся були внуки – Леся і Сергійко та правнуки – Марійка і Яся. Внучка, мама Ясі, стала

художницею. А внука, тата Марійки, і представляти не треба, бо його знають усі, хто дивився фільми "У бій ідуть лише старики", "Дні Турбіних", у яких він зіграв роль Кузнечика та Лариосика. Це талановитий актор і режисер Сергій Петрович Іванов, котрому, на жаль, доля відвела короткий вік – 48 років. Коли говорять про митця Іванова, то наголошують: "Його дід Михайло Жовтобрюх – той самий знаменитий філолог, який знав 14 мов і подарував Полтавській бібліотеці декілька тисяч томів книг" [6, с. 55]. Гіркого вченому довелося скуштувати немало. Живою, незагоєною раню Михайла Андрійовича була смерть любимого сина Анатолія, який по закінченні політехнічного інституту здобув спеціальність інженера, працював начальником на електростанції в Казахстані й трагічно загинув у ливарному цеху: "Кимось допущена жорстока недбалість, залізний лом опинився там, де його не повинно було бути. Пускалася в роботу станція, хтось кинувся до того лома. "Стій, ти не встигнеш, я швидше!" Лома Анатолій відкинув, аварії не сталося. Та ось – образ сина в граніті на Байковому... Не було хлопцеві й двадцяти трьох" [7]. А чекало ж Анатолія щасливе й цікаве життя – одруження з донькою відомого українського письменника, аспірантура, куди його кликали. "Ні, який з мене, тату, інженер буде, який вчений, якщо не пізнаю практичної роботи?" – відповідав він батькові, коли той нагадував про науку, про дисертацію [7]. Доля розпорядилася по-своєму. Поховав він і свою доньку Жанну – кандидата хімічних наук. Зовсім недовго прожив на цьому світі без дорогої дружини Марії Петрівни (учительки математики), яку дуже любив онук Сергій і на її честь назвав свою донечку Марійкою.

Розмисли вченого останніх літ хвилюючі, сповнені бажання піднести українське мовознавство, лінгвометодика на якнайвищий рівень. В одному з листів він свідчить: "Хотілося мені поговорити про якість лекції, бо вона не завжди відповідає вимогам, що ставляться до неї, саме тому маємо багато нарікань на якість підготовки вчителів української мови, на яких наша сучасність покладає великі надії... Головне, щоб учитель міг мислити, мислити науково, мав глибокі знання, був ініціативний, умів збагачувати свої знання, аналізувати мовні факти нашої дійсності й правильно на них реагувати. Такі

вчителі в нас є, на жаль, не всі" [9]. Пригадався чомусь такий епізод: заходимо в помешкання Михайла Андрійовича, котрий, як і завжди, радо вітає гостей, розпитує про Полтаву, щоразу повторюючи, що дуже-дуже любить її і прагне ще хоч раз побувати в рідному краї. А потім розповідає якось несміливо, по-вчительськи щиро: "А я оце читав кілька лекцій студентам про мій улюблений приيمنник. Умовно, зрозуміло. Намагався різнобічно й доступно розв'язати цю проблему. Скільки цікавого, корисного можна запропонувати охочим до знань філологам та..." Яюсь болісно посміхнувся, опустил зволожені очі, повернув розмову на інше... На запитання, компліменти (цілком заслужені): "Як виважити, Михайле Андрійовичу все те, що Ви знаєте? Чи є межа тому, що його можна запам'ятати? На лекції Ви приходили без жодного аркушика, усе з голови. Найтрудніша <...> з наук на факультеті – історія мови – і жодного разу викладач не звертається до записника", учений-педагог відповідав, що це результат великої праці – серйозної,

Лист М.Жовтубрюха до М.Степененка

щоденної: "До всього ж я керувався ось чим. Від студентів ми вимагаємо на екзамені чіткої відповіді і не дозволяємо заглядати до підручника. То що вони подумають про мене, якщо я читатиму із конспектів? До того ж, читаючи лекцію з пам'яті, не роблю це механічно, а весь час напружено думаю. Отже, й з'являються в процесі розповіді якісь нові думки, здогади, над якими далі, поза лекцією, розмірковую. Так народжуються ідеї, зрештою – нові праці" [7].

На людей, які оточували, Михайло Андрійович справляв велике враження не тільки своїми енциклопедичними знаннями, не тільки своєю колосальною ерудицією, а й щедрістю та добротою. Надамо слово полтавцям, які знали великого вченого, мали щастя спілкуватися з ним.

Лідія Іванівна Костенко – колишній директор бібліотеки Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка:

Мені найдужче пам'ятається день, коли в актовому залі інституту зібралися викладачі та студенти, переважно філологи, на зустріч із Михайлом Жовтобрюхом. Зал був переповнений. Ректор Іван Андрійович Зязюн у своєму виступі повідомив присутнім, що гість прибув до нас не з порожніми руками. Він передає в дар бібліотеці інституту 5000 наукових видань із власної книгозбірні. Ця література може бути використана викладачами та студентами в наукових дослідженнях. Усі присутні були зворушені й щиро дякували за дарунок. Не залишив нікого байдужим виступ Михайла Андрійовича, який розповів про свої давні зв'язки з нашим вузом, про свою оцінку досягнутих ним успіхів, побажав усім полтавцям добра, щастя, успіхів у праці. Як директор бібліотеки я постійно підтримувала дружні взаємини з Михайлом Андрійовичем. Ми листувалися. До кожного свята він прислав листівочки з добрими, щирими побажаннями мені і всьому колективові бібліотеки. Так, вітаючи з 1984 роком, він писав: "То ж здоровенькі тримайтеся! Хай високосний рік несе Вам густі й суцільні радощі, а всім нам – мирні дні!" Я часто бувала в Києві і щоразу поспішала на бульвар Дружби народів, 21, де мешкав Михайло Андрійович зі своєю родиною. Його дружина, Марія Петрівна, завжди була гостинною. Годинами тривали невимушені, цікаві розмови. Господар розповідав про своє дитинство, про свою творчу, але складну життєву стежину, про зустрічі з цікавими людьми. Мене завжди дивувало, яку феноменальну пам'ять мала ця людина. Одні із відвідин згадую зі сльозами на очах: Михайло Андрійович відчинив мені двері і я помітила, що він надзвичайно стурбований і дуже сумний: нещодавно померла Марія Петрівна. У той день, згадуючи сімейні роки, він сказав: "Ми прожили з дружиною 60 років в мирі та злагоді. Дуже шкода, що вона полишила мене самого". Останній раз я зустрічалася з Михайлом Андрійовичем у рік його смерті. Він був осиротілим і надломленим, змінилася постава, але розум світлий, мислення ясне, на обличчі, як і завжди, жодної зморщечки. Йому йшов 90-й рік. Пригадую, що під час нашої розмови хтось зателефонував. Дзвонили з Інституту мовознавства, говорили про суперечки, які ведуться навколо українського правопису, радилися, як бути. Михайло Андрійович

зисловив свої міркування, просив не гарячкувати, бо поспішностей орфографія не любить. Цього разу він уже не проводжав мене до зупинки. Пізніше я почула сумну звістку: великий учений відійшов в інший світ. Я щаслива, що на своєму життєвому шляху зустріла таку неординарну, інтелігентну, мудру Людину [9.03.2005 р.].

Алла Олександрівна Ротач – колишній старший науковий співробітник Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського:

Я познайомилася з Михайлом Андрійовичем десь у середині 60-их років минулого століття. Він відвідав наш музей. Ми з ним, пройшовши

*Святкування 200-річного ювілею Івана Котляревського
в м.Полтаві (6 вересня 1969р.)*

У першому ряду (своїм зліва) М.А.Жовтобрюх

залами, дали справедливу оцінку експозиції, її застарілому художньому оформленню, яке вже не відповідало вимогам часу. Я скаржилася йому, він мене розумів – необхідна повна реекспозиція, сучасна, національна за змістом. Сповістила йому, що святкуватимемо 200-річчя від дня народження видатного полтавця – Івана Котляревського. Михайло Андрійович пообіцяв подарувати музеєві цінний експонат і свого слова дотримав. Він брав участь у ювілейній науковій конференції, присвяченій 200-річчю від дня народження Івана Котляревського (травень 1969 року). І цього разу ми знову зустрілися з видатним мовознавцем, і знову ж таки у стінах нашого музею. Учений Жовтобрюх побував і на Святі Котляревського восени того ж року, а саме 5 вересня, коли урочисто відкривали садибу письменника. З ним спілкувалася я і працівники музею. Наша остання зустріч із Михайлом

Андрійовичем відбулася в Києві 1970 року на шевченківській конференції. Я розповіла йому про терор, учинений до нашої родини, про ганебний пасквіль на мого чоловіка, уміщений в газеті (літературознавця Петра Ротача він добре знав). Михайло Андрійович порадив не підливати масла в огонь і не рекламувати статті. Його аргументи вплинули на мене, порада допомогла. Я часто згадую цю останню нашу розмову й зустріч, дякую незабутньому Михайлові Андрійовичу за добру батьківську пораду. Це була щира українська людина, видатний знавець і захисник нашого слова, про якого пам'ять у музеї (і в мене) залишиться надовго [20-22.03.2005 р.].

Ольга Дмитрівна Бондаревська – кандидат філологічних наук, доцент, колишній декан філологічного факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка:

З науковими працями Михайла Андрійовича Жовтобрюха я познайомилася на студентській лаві в 60-их роках. Особисте ж знайомство відбулося 1968 року на науковій конференції в Сумах, де я вперше виступала зі своїм науковим повідомленням. Я, звичайно, хвилювалася, не вклалася в регламент – хотілося сказати все, що напрацьовано, аудиторія була більш ніж солідна: професори, доценти, автори підручників і посібників для вищих та загальноосвітніх шкіл. Після мого виступу оголосили перерву. Михайло Андрійович із доброю широкою посмішкою підійшов до мене і запитав: "Звідки Ви?" – "З Полтави". – "Я визначив це за Вашим мовленням. А точніше?" Я назвала Лохвичину, своє рідне село. І яким було моє здивування, коли виявилось, що він знає всю Полтавщину, райони, села! Михайло Андрійович по-батьківськи поклав мені руку на плече і сказав: "Молодець. Це перші кроки на науковій ниві. Але запам'ятайте: що можна попові, те не можна дякові (це він застеріг від наступних порушень регламенту)". Пройшли роки. Та щоразу перед виступом я згадую його слова, намагаюся не зловживати терпінням слухачів. За це я йому безмірно вдячна, як і за те, що він трапився на моїй життєвій ниві, за підтримку й допомогу в моєму науковому зростанні. Михайло Андрійович був незвичайною людиною: його очі випромінювали тепло, доброту і водночас вивчали тебе, ти почувався ніби перед рентгенівським апаратом. Любив Михайло Андрійович українські пісні – історичні, ліричні, побутові. Дуже подобалася йому пісня "Тихо над річкою в ніченьку темную" на слова Спиридона Черкасенка, сум'яття викликала пісня "Із сиром пироги": він уважав її знущанням над козаками, які "з переляку не ховалися в терени", а сміливо, залишаючи всі блага, ішли боронити рідну землю, захищати матір, сестру, дружину, навіть на палях були незламні. Не пам'ятаю випадку, щоб він розгнівався, образився чи сказав про когось щось неприємне: завжди ввічливий, спокійний, ширий, добрий, готовий допомогти

кожному чи то в науковій роботі, чи в життєвих проблемах. До нього йшли філологи, земляки, студенти як до життєдайного джерела. Запам'ятався один випадок. Я приїхала до Києва в Інститут мовознавства з шестирічним сином – треба було подати статтю до збірника. Сина залишила біля вахтера, а сама піднялася на сьомий поверх. Мимо хлопчика проходили десятки людей (був початок робочого дня), ніхто на нього не звертав уваги. Та ось ішов Михайло Андрійович. Він зупинився, розпитав дитину про все, узяв із собою в ліфт і привів за руку до мене: "Ви чому залишили сина? Не хотіли, щоб ми познайомилися із Сергієм Петровичем (це про хлопця)?" Організуючи наукові конференції в різних педінститутах (щоб майбутні вчителі бачили професорів, академіків), беручи в них участь, Михайло Андрійович обов'язково зустрічався зі студентами, спонукав їх до наукових пошуків, до творчої педагогічної діяльності, застерігав від можливих помилок. Пам'ятаю його виступ у Полтаві на ювілейній конференції, присвяченій 200-річчю від дня народження Івана Котляревського. Він закликав студентів берегти національний скарб – мову, донесену до нас минулими поколіннями, відшліфовану національними геніями. Пригадую день, коли ми з мовознавцем Миколою Івановичем Степаненком поїхали вітати Михайла Андрійовича з 90-літтям. Він був хворий, йому було зле, але очі випромінювали любов, доброту, бажання допомогти. Навіть у цій ситуації він сказав: "Може, треба щось прорецензувати, проконсультувати когось? Я хоч і хворий, але така робота мені поси́льна". Ми почувалися збентеженими: перед нами була Людина, за підручниками і працями якої підготовлені в Україні десятки тисяч педагогів-словесників, а держава в той час оцінила його розум, заслуги аж у 58 гривень пенсії на місяць. Прикро згадувати про це. Сьогодні Михайла Андрійовича немає серед нас, але своїми справами, думками, працями, своєю непідкупною добротою, любов'ю до людей він із нами. Учений Жовтобрюх буде з нами, допоки є Україна, її мова, народ [15.03.2005 р.].

Ніна Василівна Жигилій – кандидат філологічних наук, доцент, колишній завідувач кафедри української мови Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка:

Доля, справді, була прихильною до мене тоді, коли подарувала зустріч і знайомство з Михайлом Андрійовичем Жовтобрюхом. Це було так. Після кандидатського іспиту з української мови до мене підійшов один із членів екзаменаційної комісії й запитав: "Чи не хотіли б Ви, щоб я був науковим керівником Вашої дисертації?" Звичайно, відповідь була ствердною, хоч я зовсім не знала цього чоловіка. А хіба можна було сказати "ні" людині, очі якої світилися лагідністю та добротою. Коли трохи пізніше я запитала в лаборанта кафедри

прізвище відтепер уже мого наукового керівника й у відповідь почула: "Жовтобрюх Михайло Андрійович". Мені стало соромно за те, що не знала цього. А справа в тому, що багато майбутніх поколінь учителів української мови, в тому числі й моє, вивчали рідну мову та історичну граматику за підручниками Михайла Андрійовича, але в обличчя ми його не знали. Одночасно з ніяковістю відразу ж промайнула думка: "Який із мене може бути науковець поруч із видатним ученим". Чим частіше ми бачилися з Михайлом Андрійовичем, тим більше я переконувалася в тому, що він має енциклопедичні знання, володіє неабияким умінням захопити співбесідника, а також уважно вислухати його, як кажуть, чути іншу людину, викликати довір'я й відвертість. Доводилося мені спілкуватися із Михайлом Андрійовичем і в його родинному колі, так би мовити, у домашній обстановці. Не могли не приваблювати його такт, привітність, щирість, готовність будь-коли і будь-де допомогти. Ось лише один із епізодів людяності мого наукового керівника, його непідробного зацікавлення долею, здавалось би, чужих людей. Так склалося в мене, що хотіла припинити роботу над дисертацією і вже зовсім опустила руки. Коли ж сказала про це Михайлові Андрійовичу, то він ненав'язливо переконав мене в тому, що цього робити не слід. "Не можна спинятися на півдорозі, треба йти до кінця, як би важко не було", – зовсім спокійно говорив професор, а погляд видавав занепокоєність. Завдячую моєму Вчителеві всім тим, чого мені вдалося досягти у своєму житті [10.02.2005 р.].

Наталія Архипівна Вакуленко – кандидат філологічних наук, доцент Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка:

Спочатку я знала ім'я Михайла Андрійовича Жовтобрюха як автора підручника "Сучасна українська літературна мова". А в 1969 році мене познайомила з ним мій покійний науковий керівник – Віра Титівна Коломієць. З першого погляду мене вразили його очі – добрі, уважні, лагідні, поважна манера спілкуватися з людьми різного віку, незалежно від їхньої посади, фаху. У ці очі я дивилася і під час свого виступу на захисті дисертації. Вони мене підтримували, підбадьорювали, робили впевненішою в тому, про що я говорила. Михайло Андрійович з теплотою ставився не тільки до мене, а й до всіх. Він допомагав тим, хто до нього звертався, порадами, думками, ідеями. Полтавці користувалися в Жовтобрюха особливою увагою, бо сам він родом із Полтавщини. Коли Михайло Андрійович передав Полтавському педінституту частину своєї бібліотеки, то з великою гордістю сказав мені: "Тепер вам не доведеться їхати в Москву, у Ленінград читати "Синтаксис російської мови" О.О. Шахматова. Маєте у своїй інститутській бібліотеці цю наукову працю". А вона

зобачила світ у 1941 році і, зрозуміло, користувалася неабияким попитом. Михайло Андрійович розповів мені, як у нього з'явилася ця книга. Після війни з фронту її привіз, знайшовши десь на воєнних звалищах, доктор географічних наук Діброва, приятель Жовтобрюха. І Михайло Андрійович зробив із ним обмін: за таку цінну книгу учений-географ одержав не менш цінний предмет у післяфронтовому Києві – стілець (єдиний вид меблів, що був у помешканні Жовтобрюхів). Про Михайла Жовтобрюха можна скласти легенди. З нього, як і з Довженкового батька, "можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених чи сіятелів, – він годивсь на все". Михайло Андрійович справді був незвичайною Людиною [15.02.2005 р.].

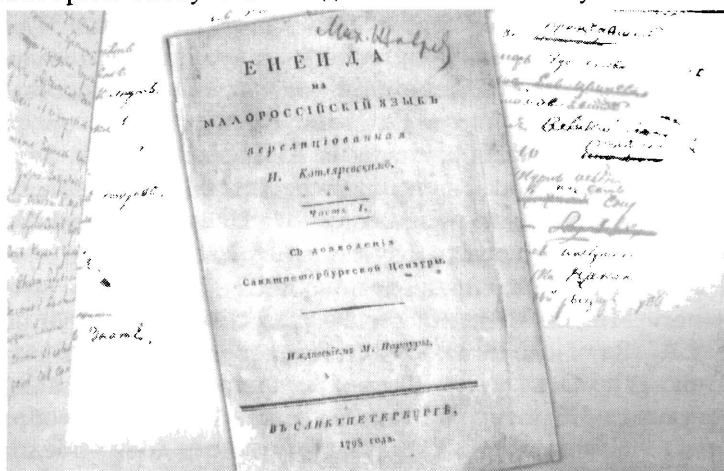
Про щедрість душі Михайла Андрійовича Жовтобрюха свідчить те, що він 1975 року люб'язно передав Полтавському державному педагогічному інституту імені В.Г. Короленка понад 5000 примірників із власної бібліотеки – книг, журналів, авторефератів, підручників, художніх творів, методичних розробок. Своїм полтавським друзям він сказав: "Скрізь, де доводилось працювати, я залишав після себе добру пам'ять. Ось цим і щасливий. Хочу, щоб і земляки згадували мене добрим словом... я... щасливий, що мої книги послужать і викладачам, і студентам вузу... я знаю, що їх тут добре зберігатимуть" [5]. Серед офірованих книг є праці мовознавців О. Потєбні, Ф. Буслаєва, М. Максимовича, А.Кримського, О. Синявського, А. Булаховського, літературознавців М. Возняка, К. Волинського, історика Д. Багалія (цей список можна продовжувати і продовжувати). Чого вартий рідкісний словник у трьох томах І. Срезневського "Материалы для словаря древнерусского языка", або такі лексикографічні праці, як "Російсько-український медичний словник" за ред. д-ра М. Галина (К., 1920), "Російсько-український словник" за ред. А.Ю. Кримського (Т.1-2, 1929), "Російсько-український словник правничої термінології", гол. ред. А.Ю. Кримський (К., 1926), "Російсько-український словник природничої термінології для початкових класів" (Харків; Київ, 1934), "Правописний словник" Г. Голошкевича (Х., 1930), або такі граматики, як "Грамматика русского языка" Я. Головацького (Львів, 1849), "Грамматика малороссийскаго нарѣчія" О. Павловського (С.-Петербург, 1818), "Грамматика древняго церковно-славянскаго языка сравнительно съ русскимъ: курсъ среднихъ учебныхъ заведений" Ю. Карського (Варшава, 1911), "Украинская грамматика"

М. Грунського (К., 1918). Про цінність наукових розвідок Є. Тимченка "Курс історії українського язика. Вступ і фонетика" (К., 1927), "Номінатив і датив в українській мові" (К., 1925), досліджень відомих філологів із Польщі, Чехії, Болгарії, Німеччини, Англії, Франції говорити не доводиться. Допитливий філолог знайде багато корисного в "Наукових записках" вищих шкіл України, Росії, Білорусі, матеріалах республіканських, всесоюзних наукових конференцій, у збірниках статей, навчальних посібниках. Чимало книг із дарчими надписами: "Дорогому Михайлові Андрійовичу Жовтобрюху – чудовій людині і славному вченому на добру згадку про спільну працю в інституті" – письменник Юрій Збанацький; "Дорогому Михайлові Андрійовичу – Порадникові, Вчителеві, прекрасній Людині, за зустріч з якою на життєвому шляху вдячний долі" – мовознавець Арнольд Грищенко; "Дорогому Михайлові Андрійовичу з глибокою вдячністю за науку творчості, за підтримку, за співавторство у задумі книжки, з побажанням міцного здоров'я і творчих нових звершень" – мовознавець Ніна Клименко; "Дорогому Михайлові Андрійовичу Жовтобрюху з глибокою вдячністю за доброзичливість, розуміння і підтримку. Із сердечною повагою" – мовознавець Ганна Гнатюк; "Вельмишановному учителеві, високоповажаному патріархові українського мовознавства від вдячної учениці" – мовознавець Ольга Федик; "Дорогому Михайлові Андрійовичу Жовтобрюху з побажанням козацького здоров'я на довгі літа" – літературознавець Петро Хропко. Натрапляємо на книги з автографами випускника Полтавського педагогічного інституту В.О. Сухомлинського, письменників О. Гончара, А. Малишка, І. Цюпи, багатьох відомих учених-філологів і культурних діячів. Багато переданих у дар видань давно вже стали бібліографічною рідкістю. Михайло Андрійович щороку поповнював книгозбірню педагогічного університету. Нині в ній нараховується понад 6000 примірників книг. Колишній директор бібліотеки Лідія Іванівна Костенко твердить, що Михайло Жовтобрюх передав свої книги Полтавському інституту передусім тому, що вважав себе не киянином, а полтавцем, тому що шанував учених-краян, які присвятили своє життя філології, – Дмитра Івановича Ганича (завідувача кафедри російської мови, одного з авторів "Русско-

українського словаря", який перевидавався багато разів і користується величезним попитом і сьогодні, підручника "Русский язык"), Ольгу Дмитрівну Бондаревську (декана філологічного факультету), Галину Пилипівну Денисовець (завідувачку кафедри української мови), Наталію Архипівну Закуленко (доцента кафедри російської мови), Ніну Василівну Жигилій і Марію Тимофіївну Безкишкіну (доцентів кафедри української мови) та ін., хотів, аби викладачі і студенти-філологи мали змогу працювати з науковою літературою. Повірив він, продовжує Лідія Іванівна, й Іванові Андрійовичу Зязюну, енергійному ректорові, якому сповнилося тоді 37 років якого тільки-но призначили на цю посаду, вірив, що молодий керівник перетворить провінційний навчальний заклад на елітарний, і допоміг йому. Так воно і сталося. Доктор філософських наук, професор, академік АПН України І.А. Зязюн і доктор філологічних наук, професор М.А. Жовтобрюх дружили, раділи один одному в Полтаві й Києві. "Хочу зайти в Міністерство освіти й зустрітися з І.А. Зязюном. Думаю, що нелегко йому тепер працювати на посаді Міністра освіти", – це з листа Михайла Андрійовича від 17 листопада 1990 року, коли І.А. Зязюн очолював Міністерство народної освіти України [9]. Ось уже 30 років філологи Полтавщини користуються бібліотекою Михайла Андрійовича Жовтобрюха. Теплим словом згадують і згадуватимуть його довго-предовго.

Не забуваймо й того, що в літературно-меморіальному музеї Івана Петровича Котляревського в Полтаві зберігається подароване Михайлом Андрійовичем унікальне (безцінне!) видання 1798 року перших трьох частин "Енеїди", яке вийшло в Петербурзі. Послухаймо розповідь про це Алли Олександрівни Ротач – музейного фахівця України, понад три десятиліття життя котрого пролетіло "в самовідданій праці, покладеній на шлях утвердження Музею [Івана Котляревського. – М.С.] як визначного культурно-освітнього і наукового осередку" [12, с. 191]: "Коли Михайло Андрійович уперше зайшов до музею, то запитав, чи маємо ми перше видання поеми Івана Котляревського. Гостеві відповіли як було: "Не маємо. У каталогах серед видань різних років "Енеїди" воно представлене фотокопією титульної сторінки". Михайло Андрійович розповів мені про свою велику домашню бібліотеку, про свої цінні книжкові скарби, серед яких і перше унікальне видання

"Енеїди". Він похвалився, що ця книга була з ним усюди, де доводилося жити і що він дуже дорожить нею. Я добре пам'ятаю, як Михайло Андрійович довго говорив із працівниками музею про цінність художнього доробку Івана Котляревського, про мову його творів, наголошуючи, що цей письменник займає виняткове місце в історії української літератури й культури, а його "Енеїда" – книга буття України, бо в ній українці постають як волелюбний, працьовитий, чесний, дотепний, талановитий, щедрий, мудрий народ. 1966 року Жовтобрюх знову завітав до Полтавського музею І.П. Кот-

Перше видання "Енеїди" з автографом М.А.Жовтобрюха, яке зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї І.П.Котляревського

ляревського, подарував йому оригінал поеми 1798 року видання і сказав, що хотів би бачити книгу в новій експозиції, а не у фондах. Михайло Андрійович щиро зізнався, що йому вельми боляче прощатися з книгою". Зрозуміло, що в цій добрій людині, безсребреникові, перемогло бажання зробити іншим добро.

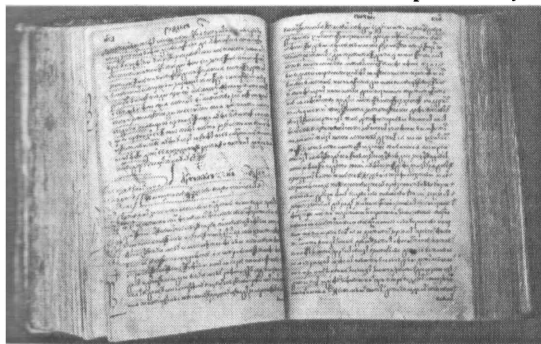
Подарунок став справжньою перлиною, однією з найцінніших реліквій музею. Уже четвертий десяток років красується під склом парадно оформлене перше видання "Енеїди", воно радує всіх, хто буває в цьому храмі культури й перегортає разом з екскурсоводами сторінки безсмертної "Енеїди" Великого Полтавця. Такого експоната не знайти навіть

столичних музеях. Музей книги і друкарства України, що в Києві, просив у полтавців на ювілейну виставку з нагоди 200-ліття виходу у світ "Енеїди" подарунок Михайла Жовтобрюха.

Цінні книги дарував Михайло Андрійович не тільки цьому музею, а й іншим. Завдяки йому в Роменському краєзнавчому музеї зберігається третій випуск "Литовського статуту", що відноситься до 1588 року, та "Арифметика" [1703] математика й педагога Леонтія Пилиповича Магницького [1699, ? – 1739], яка була справжньою математичною енциклопедією" [14, с. 318]. Про це розповідає письменник Петро Ротач у книзі "Рядки за рядками, літа за літами...":

"Одного дня у повітовому музеї з'явився невідомий юнак, який назвав себе Михайлом Жовтобрюхом, сільським учителем. Було йому тоді 18 років, і він був недавнім випускником Вищих педагогічних курсів у Гадячі, а на той час учителем школи в селі Попівщина. Зачувши це, Михайло Семенчик [засновник музею. – М.С.] заговорив з відвідувачем про попівщанського панка Полуніна і його велику бібліотеку. Революцію Полунін не прийняв і негайно виїхав за кордон, звичайно ж, покинувши свій будинок і бібліотеку. Чимало його книжок розійшлося поміж людьми.

Молодий учитель розгорнув принесений пакунок – там були дві старовинні книжки з полунінської бібліотеки: "Литовський статут" та "Арифметика" Магницького, одна з тих небагатьох книжок, які стали "вратами учености" для Михайла

"Литовський статут" XVI ст., який зберігається в Роменському краєзнавчому музеї

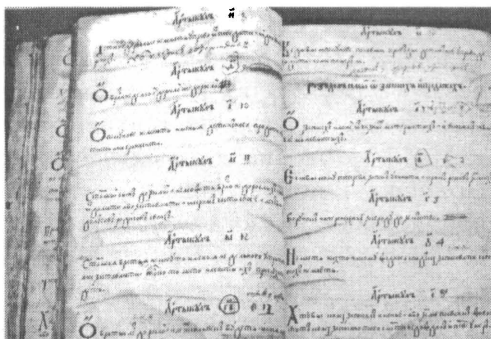
Ломоносова.

– Цим книжкам місце у музеї, – сказав молодий учитель і передав їх у руки Семенчика. Михайло Максимович радісно потис руку вчителеві, сам показав музей і просив заходити з новими речами" [11, с. 397-398].

1966 року Михайло Андрійович відвідав Ромни і зайшов до музею спеціально довідатись про ті книги, які колись передав. "До нього в музеї поставились доброзичливо, – пише Петро Ротач, – і на його прохання показали ті дві книжки, які він врятував від загибелі в Попівщині і приніс до музею. Він пам'ятав про них як про свою рожеву молодість. "Як я їх побачив, то від радості аж сльози на очах виступили..." [11, с. 398]. І сьогодні "в Ромні, у музеї... під склом поблискує тьмяно і загадково... великий старовинний фоліант – "Литовський статут" XVI сторіччя, до якого колись дотикалися долі наших далеких предків. З 1923-го року ця книга – один з найцінніших експонатів Роменського музею, врятована колись молодим учителем з Попівщини, що згодом сам прийшов від шанування книги до її творення", – завершує свою цікаву розповідь письменник-дослідник [11, с. 399].

У бібліотеці Ручанської школи також є чимало цінних книг, які передав юним читачам Михайло Жовтобрюх із дарчими надписами:

"Рідній школі з добрими побажаннями від колишнього учня" (6.X.1967), "Моїй рідній школі" (27.V.1970) – у надії, що вони ревно плекатимуть рідне українське слово і прагнуть пізнати секрети філології, зростатимуть добрими й чесними людьми. Він завжди вітав учителів і учнів зі святами, листувався з ними, переймався освітянськими справами, життям односельців, надсилав їм відомості про історію села, людей, доля яких пов'язана з Гадячиною, з Ручками. "З святом жінки-трудівниці, Днем 8-го березня, від щирого серця вітаю всіх Вас працівників і учнів школи, й від душі бажаю всім Вам міцного здоров'я, успіхів у праці і навчанні, великого людського щастя, – читаємо в одному з привітань. – Дорогі мої молоді земляки, завжди пам'ятайте, що ніколи не має щастя той, хто не шанує старших, хто недобре

Фотокопія сторінки "Литовського статуту" XVI ст.

ставиться до своїх батьків, які піклуються про Вас, до своїх наставників-учителів, що віддають Вам дорожче в житті – знання! – Ваш Михайло Жовтобрюх". Свою любов до маленької батьківщини він висловив у вірші "Мої Ручки", який зберігається в шкільному музеї. Земляки часто цитують цю поезію:

*Тихо плине вода у Хоролі,
Не вгавають в садах солов'ї,
У розкішнім зеленім роздоллі
Село ріднее, Ручки мої.
Пшеницями й житами вирують
Врожайми багаті лани,
Хліборобові радість дарують,
Веселять його очі вони.
В працю й землю закоханий здавна
Творить він небуденні діла,
Щоб Вітчизна, могутня і славна,
У достатках та щасті жила.
Яка радість вертатися в юність
Й по знайомих стежинах ходить...
Мої Ручки, село моє рідне,
Хіба можна тебе не любить.*

У цьому музеї містяться й інші передані педагогами-ветеранами й зібрані учнями – членами пошукового загону "Відродження" – матеріали про М.А. Жовтобрюха. З родичів Михайла Андрійовича в селі залишився тільки племінник Анатолій Федорович Дрок – син нині вже покійної двоюрідної сестри Олександрії Іванівни Жовтобрюх. Він із теплотою згадує про дядька, пам'ятає про розмови з ним у селі і в Києві. Їх не забуває не тільки небіж, а й багато ручан, які були близько знайомі із земляком-мовознавцем. Односельці шанують пам'ять про вченого, гордяться ним. Вулиця, на якій колись стояло рідниське Жовтобрюхів, носить ім'я Михайла Андрійовича Жовтобрюха. Багатьох ручан професор Жовтобрюх вивів у люди, побачив у них іскорку таланту, допоміг, щоб вона не загасла. Ці земляки особливо вдячні йому, горді з того, що мали честь спілкуватися з таким видатним мовознавцем.

Дожив Михайло Андрійович до того часу, коли Україна здобула незалежність. Радів, що дочекався цього і водночас

уболював за майбутнє молодій державі, переживав "за все те, що діється в нашій рідній Україні", хотів, аби "швидше настав у нас громадський лад, злагода в суспільстві, нормальне економічне життя народу", аби "розквітла наша культура й наука". Вірив великий українець, що "прийдуть до влади талановиті люди й виведуть наш народ з того становища, в якому він зараз перебуває, і наша держава стане на рівень справді цивілізованих держав, і в ній запанує мир та соціальна справедливість" [9]. Переступив учений поріг свого 90-ліття, відсвяткував його. Сумно тільки, що не збулися щирі побажання колег, учнів. 17 листопада 1995 року невтомний і сумлінний трудівник на ниві української мови відійшов у вічність. Поховали його на Байковому кладовищі поруч із найріднішими людьми. Вагомий лінгвістичний ужинок Михайла Андрійовича Жовтобрюха приніс і приносить велику користь нашій науці, не одному поколінню лінгвістів. Пророчими стали слова його вихованців, які вони закарбували на подарованій своєму дорогому й мудрому Вчителю книзі: "Ваші щирі труди дали щедрі плоди. Вони зійдуть усі до зернини. Довго буде у нас ясний спомин про Вас". Безсумнівно, що Михайло Андрійович зайняв гідне місце в історії українського, слов'янського і світового мовознавства. Сказані колись ученим Жовтобрюхом слова про дослідника-мовознавця Петра Залозного: "Невтомний педагог-трудівник, який усі свої сили і свій яскравий талант віддав народові, розвитку його мови й культури, заслуговує на вдячну пам'ять наших нащадків" безпосередньо стосуються і його самого. Добре було б, якби побачило світ повне зібрання наукових праць (чи бодай видання вибраних розвідок) професора Жовтобрюха, якби була затверджена премія імені мовознавця Жовтобрюха, яка присвоювалася б найталановитішим ученим-лінгвістам. Це стало б найбільшою шановою до видатного лінгвіста ХХ століття, блискучого педагога, немеркнучою пам'яттю про нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут Й., Дем'яненко О. Дослідник слова // Радянська освіта, 1965, 17 листопада.
2. Грабенко О.П. Шана ювіляру-земляку: (До 70-річчя з дня народження видатного представника мовознавчої науки М.А. Жовтобрюха) // Будівник комунізму, 1975, 15 листопада [Гадяч].

3. Грищенко А.П. Жовтобрюх Михайло Андрійович // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М.Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К.: Укр.енцикл., 2000. – С. 170-171.
4. Жовтобрюх М.А. Автобіографія: Рукопис (зберігається в НБ Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка).
5. Кулик О. Дарунок, якому немає ціни: Наші славні земляки // Зоря Полтавщини, 1982, 18 липня.
6. Любимые герои... без Кузнечика // Технології виховання: досвід, проблеми, перспективи: Науково-методичний вісник відділу виховної роботи та захисту прав дитини. – 2004. – Вип. 8. – С. 55-58.
7. Матійко О. Тією стежкою, що над Хоролом // Сільські вісті, 1985, 13 грудня.
8. Матвіяс І. М.А. Жовтобрюх: Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К., "Наукова думка", 1970, 304 стор. // Мовознавство. – 1970. – № 6. – С. 83-86.
9. Особистий архів Миколи Степаненка.
10. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. – К.: Укр. енцикл., 1992. – 1024 с.
11. Ротач П. Дві книги з Попівщини // Рядки за рядками, літа за літами...: Статті. Дослідження. Спогади. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 396-399.
12. Ротач П. Поклик через століття: Іван Котляревський і Полтава. Збірник статей і досліджень. – Полтава: Дивосвіт, 2003. – 200 с.
13. Самійленко С.П. М.А. Жовтобрюх. Мова української преси, Вид-во АН УРСР, К., 1963 // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 5. – С. 88-91.
14. Український Радянський Енциклопедичний Словник: У 3-х т. / Редкол.: ...А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986-1987. – Т.2. – 1987. – С. 318.

"ПРАЦЯ ЛЮДИНИ – ОКРАСА І СЛАВА, ПРАЦЯ ЛЮДИНИ – БЕЗСМЕРТЯ Ї..."

(Науковий доробок мовознавця Михайла Андрійовича Жовтобрюха:
Список друкованих праць ученого)

Мова є засобом не тільки збереження багатовікового досвіду, нагромадженого людством, а й передачі його іншим поколінням. Вона забезпечує безперервність духовної культури.

Михайло Жовтобрюх

Вінцем багаторічних трудів стали триста... праць [М.А. Жовтобрюха], серед яких – десятки монографій і підручників для вузів. Його підручники із сучасної української мови і історичної граматики неодноразово перевидавалися і зараз є одними з основних у фаховій підготовці вчителів.

Марія Семенюченко

Хронологічний показник друкованих праць

1935

1. За високу грамотність студентів // За більшовицькі педкадри, 1935, 23 вересня [Запоріжжя].

1936

2. Форми узгодження при числівниках два, три, чотири // Мова і література в школі: Метод. збірка. – Харків; Київ, 1936. – № 2-3. – С.62-75.

1937

3. До історії українського правопису // Мовознавство. – 1937. – № 11. – С.85-102; № 12. – С. 86-104.

1939

4. Про підручники української мови // Комуністична освіта. – 1939. – № 1. – С. 136-142.

5. До вивчення української мови в старших класах середньої школи // Комуністична освіта. – 1939. – № 9. – С.41-48.

1940

6. Про підручники синтаксису української мови // Комуністична освіта. – 1940. – № 3. – С.114-118.

7. Морфологія // Питальник для збирання діалектного матеріалу української мови. – К.: Інститут мовознавства АН УРСР, 1940. – С. 21-22.

8. Сучасна українська літературна мова: Методичні вказівки для вчителів філологічних факультетів університетів і факультетів мови та літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1940. – 25 с.

9. Збірник диктантів для початкової школи. – К.: Радянська школа, 1940. – С.1-100 [співавтор І.С.Колесник].

1941

10. Елементи мовознавства та відомості з історії української мови. – К.: Радянська школа, 1941. – С. 1-56.

11. Іван Франко як мовознавець // Наукова сесія Київського університету, присвячена 25-річчю з дня смерті І.Я.Франка: Тези доповідей. – К., 1941. – С. 6-11.

12. Рід іменників в українській мові // Праці наукової конференції викладачів-мовознавців вузів УРСР. – К.: Радянська школа, 1941. – С. 27-49.

1945

13. Сучасна українська мова: Програма для філологічних факультетів університетів і факультетів мови та літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1945. – 20с.

1946

14. Сучасна українська мова: Методичні вказівки для філологічних факультетів університетів, факультетів мови та літератури педагогічних і учительських інститутів. – К.: Радянська школа, 1946. – 26 с.

15. Питальник для складання діалектологічного атласу української мови // Учені записки Інституту мови і літератури АН УРСР. – 1946. – Т. II. – С. 126-138 [співавтори: П.С. Лисенко, О.І. Жилко, А.А. Москаленко].

16. Школа педагогічної майстерності // Молодь України, 1946, 25 червня.

17. Новий український правопис // Радянський селянин, 1946, 1 грудня.

1947

18. Програма курсу порівняльної граматики української і російської мов для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1947. – 8 с.

19. Українська мова. Для заочників педагогічних училищ: Методичні вказівки. – Київ; Львів: Радянська школа, 1947. – 48 с.

1948

20. Сучасна українська літературна мова: Методичні вказівки для студентів-заочників факультету мови та літератури педагогічних інститутів. – Київ; Львів: Радянська школа, 1948. – 72 с.

21. Українська мова: Програма для факультетів та інститутів іноземних мов. – К.: Радянська школа, 1948. – 18 с.

22. Із досліджень фонетики української літературної мови першої половини XVIII століття // Наукові записки Київського державного педагогічного інституту. – 1948. – Т. VII. – С. 27-46.

23. Новий російсько-український словник // Радянська освіта, 1948, 6 лютого.

24. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Числівник // М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1948. – С. 1-74, 148-163 (рец.: І. Тараненко // Радянська освіта, 1949, 23 липня; Є. Тичина. Б.М. Кулик "Курс сучасної української літературної мови" // Українська мова в школі. – 1951. – № 3. – С. 79-81).

1949

25. Лексика і фразеологія української літературної мови: Лекція для студентів-заочників мовно-літературних факультетів педагогічних інститутів. – Київ; Львів: Радянська школа, 1949. – 34 с.

26. Лексика сучасної української літературної мови: Навчальні матеріали для заочників педагогічних училищ. – К.: Радянська школа, 1949. – 24 с.

27. Українська мова: Лексика. Фонетика. Морфологія. – К.: Радянська школа, 1949. – Випуск 1. – 160 с.

28. Курс сучасної української мови з елементами історії: Методичні вказівки для студентів-заочників російського відділу факультетів мови та літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1949. – 50 с.

29. Памятка собирателю материала для диалектологического атласа русского языка (по Тюменской области). – Тюмень, 1949. – 8 с.

30. Об изучении народных говоров нашей области // Тюменская правда, 1949, 11 июня.

31. Из опыта преподавания русского языка в 5-6 классах 21 средней школы г. Тюмени. – Тюмень: Изд. Обл. института

усовершенствования учителей (на склографі), 1949. – 47 с.

32. Новое учение о языке акад. Н.Я. Марра. – Тюмень: Изд. Обл. института усовершенствования учителей (на склографі), 1949. – 44 с.

1950

33. Контрольные работы по диалектологии и исторической грамматике русского языка. – Тюмень: Изд-во Тюменского пединститута, 1950. – 12 с.

1952

34. Значение Н.В. Гоголя в истории русского литературного языка Бухарская правда, 1952, 26 февраля.

35. Повысить уровень языковедческой работы // Бухарская правда, 1952, 25 мая.

1953

36. Улучшить преподавание русского языка в вузах национальных республик // Вестник высшей школы. – 1953. – № 2. – С. 23-26 [составитель С.М. Иванов].

1955

37. Из наблюдений над системой гласных зауральских говоров русского языка // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1955. – Т. VII. – Вип. 2. – С. 93-110.

38. Методичні розробки з синтаксису // Радянська освіта, 1955, 17 вересня.

1956

39. Історична грамати́ка української мови. : Вступ. Фонетика. – К.: Радянська школа (Міністерство освіти УРСР. Управління підготовки вчителів), 1956. – Випуск перший. – С. 1-125.

40. Історична грамати́ка української мови. Частина I: Вступ. Фонетика. – К.: Радянська школа (Міністерство освіти УРСР. Науково-методичний кабінет заочного навчання вчителів), 1956. – С. 1-123.

41. Про деякі питання історичної фонетики української мови // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1955 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – Черкаси, 1956. – Вип. I. – С. 7-9.

42. Історичні чергування голосних в українській мові // Українська мова в школі. – 1956. – № 3. – С. 6-16.

43. Дбати про культуру мови районних газет // Черкаська правда, 1956, 1 листопада.

44. Из наблюдений над системой согласных зауральских говоров русского языка // Известия Воронежского пединститута. – 1956. – Т. XX. – С. 69-86.

45. Система відмінкових форм іменників в "Актах Бориспільського міського уряду XVII століття" // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1956 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – Черкаси. 1956. – Вип. 2. – С. 11-13.

46. Дбати про культуру мови районних газет // На допомогу редакторів газети. – 1956. – № 10. – С. 21-24.

47. Рец.: І.Г. Чередниченко. Збірник вправ з сучасної української мови // Українська мова і література в школі. – 1956. – № 3. – С. 72-76.

1957

48. Фонетика // О.П. Безпалько, М.К. Бойчук, М.А. Жовтобрюх, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко. Історична граматики української мови. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 72-171 (рец.: М.Ф. Наконечний. За високий науковий рівень вузівського курсу історичної граматики // Українська мова в школі. – 1959. – № 5. – С. 84-92; J. Moravec // Akta Universitatis Carolinae. Philologia. – Praha, 1960. – С. 153-158).

49. Синтаксис // Т.В. Баймут, М.К. Бойчук, М.К. Волинський, М.А. Жовтобрюх, Т.П. Малина, С.П. Самійленко. Порівняльна граматики української і російської мов. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 179-215 (рец.: И. Леков // Български език. – 1957. – № 5. – С. 480-482; E. Fodor // Romano-Slavica. – 1960. – Т. IV. – С. 363-366).

50. Із морфології "Актив Бориспільського міського уряду XVII століття" // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1957. – Т.Х. – Вип.3. – С. 109-125.

51. Вивчення говорів Черкащини в радянський період // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1957. – Т. XI. – С. 141-151.

52. Основні проблеми вивчення черкаських говорів // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1957 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – 1957. – Вип. 3. – С. 23-25.

53. Дещо про мову наших багатотиражних газет // Черкаська правда, 1957, 29 листопада.

54. Рец.: А.П. Медушевський, М.К. Тищенко. Українська мова: Синтаксис, 1957 // Українська мова в школі. – 1957. – № 5. – С. 85-89.

1958

55. Історичні чергування приголосних в українській мові // Українська мова в школі. – 1958. – № 1. – С. 16-25.

56. Контрольні роботи з мовознавчих дисциплін та їх місце в системі заочної освіти // Науково-методична конференція,

присвячена заочній освіті: Тези. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 21-24.

57. Контрольні роботи з мовознавчих дисциплін, їх тематика, зміст і рецензування // Заочна педагогічна освіта. – 1958. – № 4. – С. 32-40.

58. Принципи побудови курсу сучасної української літературної мови на факультетах мови і літератури педагогічних інститутів // Міжреспубліканський науково-методичний семінар завідуючих кафедрами мов педагогічних інститутів УРСР, БРСР, МРСР: Тези доповідей. – К., 1958. – С. 3-8.

59. Секундарний і в прийменниках і префіксах української мови // Збірник наукових праць. – К.: Вид-во МО УРСР, 1958. – Т. I: Мовознавство. – С. 25-40.

60. Морфологические особенности зауральских говоров русского языка // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1958. – Т. XII. – Вип. 4. – С. 113-158.

61. Наш вітчизняний першодрукар // Черкаська правда, 1958, 17 грудня.

62. Прикметники в "Актах Бориспільського міського уряду XVII ст." // Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1958 рік. Секція мовознавства та літератури. – Черкаси, 1958. – Вип. IV. – С. 20-23.

63. Українська мова: Програма для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів, спеціальність – російська мова і література. – К.: Радянська школа, 1958. – 24 с.

64. Русский язык: Программа для филологических факультетов педагогических институтов, специальность – украинский язык и литература. – К.: Радянська школа, 1958. – 27 с.

1959

65. Контрольні роботи з сучасної української літературної мови. Для студентів-заочників III курсу мовно-літературного факультету (українського відділу) педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1959. – 44 с.

66. Норми оцінок з української мови в педагогічних інститутах. – К.: Вид-во МО УРСР, 1959. – 12 с.

67. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1959. – Ч. I. – С. 1-191, 308-360, 379-380 (рец.: О.Василенко, М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української мови // Українська мова в школі. – 1960. – № 3. – С. 74-81).

68. Принципи побудови курсів сучасної української і російської літературних мов на мовно-літературних факультетах педагогічних інститутів УРСР // Міжреспубліканський семінар з мовознавчих дисциплін. – К.: Радянська школа, 1959. – С. 26-43.

69. Зауваження до періодизації історії української літературної мови // Українська мова в школі. – 1959. – № 2. – С. 57-64.

70. Ще про мову та стиль наших газет // Черкаська правда, 1959, 12 листопада.

71. Закономірності фонетичних змін у морфологічних умовах // Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій науково-дослідній роботі за 1959 рік. Секція мовознавства та літературознавства. – Черкаси, 1959. – Вип. 5. – С. 16-17.

72. Про деякі морфологічні умови фонетичних змін // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 16-17.

1960

73. Із морфології "Активів Бориспільського міського уряду XVII століття". Прикметники. Числівники // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. Серія філологічних наук. – Черкаси, 1960. – Т. XV. – Вип. 5. – С. 147-162.

74. Контрольні роботи з сучасної української літературної мови. Для студентів-заочників III курсу мовно-літературного факультету (українського відділу) педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1960. – 44 с.

75. Рец.: Вопросы культуры речи, вып. 1, 1955; вып. 2, 1959 // Українська мова в школі. – 1960. – № 4. – С. 77-81.

76. Межреспубликанский научно-методический семинар заведующих кафедрами языков педагогических институтов. Доклады и сообщения // Вестник высшей школы. – 1960. – № 12. – С. 81-82.

77. Історична граматика української мови: Програма для факультетів і відділів української мови педагогічних інститутів. – К.: МО УРСР, 1960. – 23 с.

1961

78. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика: Посібник для студентів-заочників. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 1-132.

79. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Радянська школа, 1961. – Вид. 2-е. – С. 1-204, 323-376, 395-396.

80. Завдання і перспективи мовознавчої науки в нашій республіці // Мовознавство. – 1961. – Т. 16. – С. 3-12.

81. Про вимову приголосних перед і в українській літературній мові // Мовознавство. – 1961. – Т. 16. – С. 68-75.

82. Дефініція. Дзвінки приголосні. Дієприкметник // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 4. – 1961. – С. 125, 148, 222.

83. Зв'язка // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 5. – 1961. – С. 237-238.

84. До характеристики вокалізму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Тези доповідей IV міжвузівської республіканської славистичної конференції. – Одеса, 1961. – С. 9-11.

85. Синтаксис // Т.В. Баймут, М.К. Бойчук, М.К. Волинський, М.А. Жовтобрюх, Т.П. Малина, С.П. Самійленко. Порівняльна граматики української і російської мов. – К., 1961. – Вид. 2-е. – С. 190-255.

86. Курс історії української літературної мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. II. Автор розділів: Вступ. – С. 3-14; Мова епічності. – С. 101-110; Мова науки. – С. 184-215; Ділова мова. – С. 361-389 (рец.: М. Будник // Радянська освіта, 1962, 10 січня; Б.С. Ващенко. Про розвиток української літературної мови радянського періоду // Українська мова в школі. – 1962. – № 3. – С. 79-82; М. Рильський // Радянська Україна, 1962, 15 квітня; П.Й. Горецький Вітчизна. – 1962. – № 7. – С. 204-209; І. Грицютенко // Жовтень. – 1962. – № 12. – С. 142-144).

87. Українська мова: Програма педагогічних інститутів для російських відділів філологічних факультетів. – К.: Радянська школа, 1961. – 24 с.

88. Программы педагогических институтов: Русский язык для украинских отделений филологических факультетов. – К.: Радянська школа, 1961. – 28 с. [співавтор В.П. Ковальов].

89. І – літера, Й – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 6. – 1961. – С. 25, 27.

90. До нового піднесення славистичних студій // Харківський університет. – 1961. – № 5. – С. 2.

91. Рец.: М.І. Погрібний. Словник наголосів української літературної мови // Українська мова в школі. – 1961. – № 3. – С. 75-79.

1962

92. Фонетика // О.П. Безпалько, М.К. Бойчук, М.А. Жовтобрюх, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко. Історична граматики української мови. – К.: Радянська школа, 1962. – Вид. 2-е. – С. 77-181.

93. Про деякі явища граматичної аналогії в українській мові // Питання історичного розвитку української мови. – Харків, 1962. – С. 193-209.

94. Деякі особливості консонантизму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1962. – Т. 17. – С. 53-67.

95. Значення праць О.О. Потебні для розвитку вітчизняного мовознавства // О.О. Потебня. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 5-24.

96. Контамінація. Кореляція звуків. Л – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 7. – 1962. – С. 181, 224, 238.

97. Украинская публицистическая лексика середины XIX века в её связях с русской, польской и чешской // Всесоюзная конференция по славянской филологии. – Л., 1962. – С. 73-75.

98. Левченко Григорій Андріанович. Лігатура. М – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 8. – 1962. – С. 46, 175, 205, 359.

99. Н – літера. – Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 9. – 1962. – С. 456.

100. Деякі особливості вокалізму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – Т. 152. – С. 44-60.

101. Неологізми. Новгородський мінеї. О – літера. П – літера. Павловський Олексій Павлович. Парадигма // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 10. – 1962. – С. 61, 158, 210, 446, 456, 515.

1963

102. Про деякі явища в усному мовленні (на матеріалі сучасної української літературної мови) // Тези доповідей республіканської наукової конференції з питань культури української мови. – К., 1963. – С. 15-19.

103. Методичні вказівки до проведення екзаменів, заліків і контрольних робіт та норми оцінок з сучасної української і російської мов у педагогічних інститутах УРСР. – К.: МО УРСР, 1963. – С. 1-31 [співавтор В.П. Ковальов].

104. Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 416 с. (рец.: С.П. Самійленко // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 5. – С. 88-91; Л.О. Кадомцева, З.Т. Франко. Слово про зброю журналіста // Радянська Україна, 1964, 5 травня; В. Сич. Цінне дослідження // Черкаська правда, 1964, 13 травня; А. Бурячок. Дослідження мовознавця // Літературна Україна, 1964, 7 липня; П.М. Федченко. Українська преса та її мова // Радянське літературознавство. – 1964. –

№ 4. – С. 131-134; Ф. Медведєв, П. Моргун, М. Наконечний. Багатство фактів // Прапор. – 1964. – № 11. – С. 95-96).

105. Курс історії української літературної мови: Українська літературна мова 20-30 рр. ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1963. – Випуск. XIII [автор розділів: Вступ. – С. 3-10; Мова публіцистики. – С. 65-87; Мова науки. Ділова мова. – С. 118-145].

106. Курс історії української літературної мови: Українська літературна мова 40-50 рр. ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1963. – Випуск. XIV [автор розділів: Вступ. – С. 3-10; Мова публіцистики. Мова науки. Ділова мова. – С. 93-119].

107. Переносне значення слова. Писемність. Приголосні звуки. Просте речення // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. II. – 1963. – С. 58, 144, 479, 555.

108. Республиканская научная конференция по вопросам культуры украинского языка (Хроникальная заметка) // Вопросы языкознания. – 1963. – № 4. – С. 153-154.

109. Огляд досліджень з стилістики української мови // Питання стилістики української мови в її взаємозв'язках з іншими слов'янськими мовами: Тези. – Чернівці, 1963. – С. 4-6.

110. Окрилені Жовтнем // Українська мова і література в школі. – 1963. – № 9. – С. 3-8.

111. Р – літера. Речення. Розов Володимир Олексійович. С – літера. // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 12. – 1963. – С. 52, 225, 325, 465.

112. Страница из украинско-чешских языковых связей // Вопросы теории и истории языка. – Л., 1963. – С. 120-126.

113. Діяльність Наукової ради // Доповіді та повідомлення. Наукова рада з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 1-35.

114. Синтаксис. Синявський Олекса Наумович. Складне речення. Словосполучення // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 13. – 1963. – С. 133-134, 139, 210, 250.

115. Актуальні проблеми українського мовознавства // Мовознавство. – 1963. – Т. XVIII. – С. 3-9.

116. Т – літера. Тимченко Євген Костянтинівич // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 14. – 1963. – С. 224-402.

117. Рец.: І.Г. Чередниченко. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. К., 1962 // Українська мова в школі. – 1963. – № 1. – С. 84-88 [співавтор З.Т. Франко].

118. Рец.: А.П. Медушевський. Вкладання фонетики і морфології української мови у восьмирічній школі. – К., 1962 // Українська мова і література в школі. – 1963. – № 2. – С. 85-88.

119. Рец.: А.М. Шакун Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Мінськ, 1960 // Мовознавство. – 1963. – Т. XVIII. – С. 103-110.

1964

120. Українське радянське мовознавство на піднесенні // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 4. – С. 3-8.

121. Формування українського публіцистичного словника в середині XIX ст. // Мовознавство і літературознавство: Збірник вибраних праць педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1964. – С. 103-116.

122. Вклад О.О. Шахматова у вітчизняну науку // Український історичний журнал. – 1964. – № 3. – С. 120-122.

123. Деякі явища усного літературного мовлення // Про культуру мови. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 45-62.

124. Єдина літературна // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 10. – С. 19-24.

125. Перша ластівка // Літературна Україна, 1964, 23 жовтня.

126. Краса і сила рідної мови // Радянська Україна. – К.: 1964, 25 листопада [співавтор В.М. Русанівський].

127. У – літера. Український алфавіт. Уніфікація письма. Ф – літера. Фраза. Х – літера. Ц – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т.15. – 1964. – С. 51, 112, 147-148, 185, 349-350, 409, 570.

128. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 15. – 1964. – С. 100-104 [співавтор І.К. Білодід].

129. Обсуждение "Предложения по усовершенствованию русской орфографии" // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С. 21-25 [співавтор В.М. Русанівський].

130. Ч – літера. Частини мови. Ш – літера. Щ – літера. Ю – літера. Я – літера. Ъ – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 16. – 1964. – С. 66, 84-85, 240, 401, 418, 443, 510.

1965

131. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1965. – Вид 3-є. – С. 1-214, 337-393, 412-414.

132. Кілька слів про книгу "Живе слово" // Українська мова і

література в школі. – 1965. – № 2. – С. 92-93.

133. В.С. Ващенко // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 3. – С. 94-95. [див. також: За передову науку, 1965, № 8 (вид. Дніпропетровського університету)].

134. Наукове вивчення фонетики української мови за роки Радянської влади // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 11. – С. 10-19.

135. Основні тенденції в розвитку сучасної української орфоєії
Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню закономірностей розвитку усної форми української літературної мови. – Полтава, 1965. – С. 24-28.

136. Про мову великого поета // Вісті з України. – 1965. – № 24. – С. 5.

137. Мовознавство // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т.17. – 1965. – С. 472-476 [співавтор І.К. Білодід].

138. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 17. – 1965. – С. 560-565 [співавтор І.К. Білодід].

139. Приголосні в українському усному літературному мовленні
Закономірності розвитку українського літературного мовлення. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 55-84.

140. Виступ на V Міжнародному конгресі славистів // Славянська філологія. – София, 1965. – Т. VII: Езикознание. – С. 62-63.

141. Рец.: Б.В. Кобилянський. Короткий огляд історії мовознавства // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 2. – С. 76-80.

1966

142. Народівчівданий. До сторіччя з дня народження П.Ф. Залозного // Радянська освіта, 1966, 8 січня [див. також: Життя і слово, 1966, 31 січня (Канада, Торонто)].

143. Украинский язык // Языки народов СССР. – М.: Наука, 1966. – Т. 1. – С. 123-153 [співавтор І.К. Білодід].

144. Аналіз тематики науково-дослідної роботи лінгвістичних кафедр республіки // Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1966. – С. 19-28.

145. І.К. Білодід (до 60-річчя з дня народження) // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 9. – С. 92-93.

146. Є.К. Тимченко як дослідник української мови // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 10. – С. 18-24.

147. Збагачення мов народів СРСР. – К.: Знання, 1967. – 48 с. (рец.: Ф. Медведєва, О. Юрченко. Серед прекрасних братніх мов // Прапор, 1967. – № 12. – С. 81-82; М. Запорожець. Слушні погляди // Наша культура, 1967, № 10. – С. 12-13 [Варшава]).

(Примітка: На Всесоюзному конкурсі на кращі твори науково-популярної літератури нагороджена "Дипломом заохочувальним" № 200, від 8 липня 1968 року).

148. Видатний український вчений П.Г. Житецький (до 130-річчя з дня народження) // Український історичний журнал. – 1967. – № 1. – С. 126-128.

149. Проблеми вивчення публіцистичного та наукового стилів української літературної мови // Підсумок і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період. – К.: Радянська школа, 1967. – С. 7-9.

150. Украинский язык // Советское языкознание на 50 лет. – М.: Наука, 1967. – С. 43-54.

151. Формирование литературных норм украинского языка // Тезисы докладов на республиканской научной конференции по теме: "Проблемы развития языков и литератур советских народов". – Кишинев, 1967. – С. 23-26.

152. Про один теоретичний аспект культури української мови // Мовознавство. – 1967. – № 3. – С. 53-60.

153. Серед прекрасних братніх мов // Робітнича газета, 1967, 1 серпня [див. також: Среди прекрасных братских языков // Рабочая газета, 1967, 1 августа].

154. Про деякі тенденції в розвитку сучасної української орфоєпії // Українське усне літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 124-136.

155. Розвиток стилістичних досліджень української мови // Стилiстичнi параметри стилiв. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 3-22.

156. Розквіт і піднесення // Радянська Україна, 1967, 26 листопада.

157. Ukraina keel uurimine poukoquae voimu ajat // Keel ja kirjandus. – Таллін. – 1967. – № 11. – С. 683-685.

158. Визначний дослідник української мови // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 12. – С. 18-25.

159. Дослідження фонетики і граматики української мови // Мовознавство на Україні за 50 років. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 35-78.

160. Языкознание // Украинская Советская Социалистическая Республика. – К., 1967. – С. 412-415 [співавтор І.К. Білодіа].

161. Украинский язык // Украинская Советская Социалистическая Республика. – К., 1967. – С. 496-501 [співавтор І.К. Білодіа].

1968

162. Науковий стиль української мови // Мовознавство. – 1968. – № 2. – С. 3-18.

163. Норма в літературному побутовому мовленні // Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню українського усного літературного мовлення: Тези доповідей. – К.: Радянська школа, 1968. – С. 4-6.

164. Українська літературна мова в радянський час // Мовознавство. – 1968. – № 6. – С. 3-16.

165. Загальне мовознавство: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1968. – 16 с. [співавтори: С.П. Самійленко, Г.М. Удовиченко, П.М. Фесуненко].

166. Історична граматики української мови: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1968. – 20 с. [співавтор С.П. Самійленко].

1969

167. Слово мовлене. – К.: Знання, 1969. – 48 с. (рец.: О. Пінчук // Друг читача", 1970, 7 березня; І. Тараненко // Радянська освіта, 1970, 7 березня; І.С. Олійник. М.А. Жовтобрюх. Слово мовлене (Українська літературна вимова) // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 5; М.А. Мовні поради // Наше слово, 1970, № 37, 38 і 39; М.А. Замість мовних порад // Наше слово, 1970, № 40 [Варшава]).

168. Порівняльна граматики української і російської мови: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1969. – С. 1-16.

169. Видатна праця українських лексикографів // Радянська Україна, 1969, 19 квітня.

170. Про термін прізвище // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 82-86.

171. Іван Опанашович Василенко // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 87-88.

172. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика. – К.: Наукова думка, 1969 [авторові належать розділи: Вступні відомості з фонетики. – С. 43-49; Український алфавіт. Принципи української орфографії. – С. 402-417] (рец.: І.З. Петличний // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 2. – С. 91-93; Marian Jurkowski // *Slavia orientalis*. – Варшава, 1970. – № 1. – С. 91-95; J. Moraves // *Československa rusistika*. – Прага, 1971. – № 3. – С. 130-132; Поль Гард. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика // Мовознавство. – 1971. – № 3. – С. 84-86; Ю.А. Карпенко // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 137-141).

173. Біля джерел рідної мови // Вісті з України, 1969, 28 серпня.

174. Староукраїнські мовні традиції в творах І. Котляревського //

Ювілейна наукова конференція, присвячена 200-річчю від дня народження І. Котляревського: Тези доповідей і повідомлень. – Харків, 1969. – С. 46-50.

175. Развитие терминологического словаря украинского языка в дооктябрьский период // Вопросы филологии / Московский гос. пед. институт им. Ленина: Ученые записки. – М., 1969. – № 341. – С. 92-99.

176. Linguistics // Soviet Ukraine. – К., 1969. – С. 396-398 [співавтор І.К. Білодіа].

177. Ukrainian language // Soviet Ukraine. – К., 1969. – С. 474-480 [співавтор І.К. Білодіа].

1970

178. Розквіт мови української соціалістичної нації // В.І. Ленін і розвиток національних мов: Тези доповідей наукової конференції. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 17-20.

179. Давні традиції в новій українській літературній мові // Мовознавство. – 1970. – № 2. – С. 27-40.

180. Ленінська теорія національно-мовного будівництва і розвиток української літературної мови // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 15-24.

181. Культура мови на Україні // Життя і слово. – 1970. – № 17 [Канада. Торонто].

182. Поняття норми в літературному побутовому мовленні // Усне побутове літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 15-25.

183. The ways of rapparaechment of verbat and variantics of literary speech // Seventh word congress of sociology. – Софія, 1970. – С. 170.

184. Виступ на VI міжнародному з'їзді славістів // VI mezinarodni zjazd slavistu v Prahe. 1868 Acta zjazdu I. – Прага, 1970. – С. 164-165.

185. Наголос і літературна мова // Літературна Україна, 1970, 3 листопада.

186. Основні етапи розвитку української наукової термінології // Перша науково-методична нарада з проблеми упорядкування і нормалізації термінології: Тези доповідей і повідомлень. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 8-9.

187. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Наукова думка, 1970. – С. 1-304 (рец.: Є. Регушевський, Ф. Яловий. Про мову преси // Кіровоградська правда, 1970, 23 травня [див. також: Друг читача, 1970, 9 червня]; Д.Х. Баранник // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 8. – С. 94-95; В. Костомаров // Журналіст. – 1970. – № 9. – С. 46; І. Матвіяс. М.А. Жовтобрюх Мова української періодичної преси // Мовознавство. – 1970. – № 6. – С. 83-86).

188. Пути сближения устной и письменной разновидностей литературной речи: на материале украинского языка. – М.: Советская социологическая организация, 1970. – С. 12.

189. Загальне мовознавство: Програма для педагогічних інститутів. — К.: Вища школа, 1970. — С. 1-14 [співавтори: С.П. Самійленко, Г.М. Удовиченко, П.М. Фесуненко].

190. Здобутки і перспективи // Мовознавство. — 1971. — № 2. — С. 3-13.

1971

191. Розквіт мови української соціалістичної нації // В.І. Ленін і розвиток національних мов. — К.: Наукова думка, 1971. — С. 76-94.

192. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика (т. I). Морфологія (т. II) // Вісник Академії наук Української РСР. — 1971. — № 3. — С. 106-111.

193. Про видання пам'яток староукраїнської писемності // Мовознавство. — 1971. — № 4. — С. 80-83.

194. Рец.: Словник української мови. Том перший // Вісник Академії наук Української РСР. — 1971. — № 4. — С. 103-106.

1972

195. Василь Климентійович Дем'янчук // Мовознавство. — 1972. — № 1. — С. 84-87.

196. Здобутки української лексикографічної науки // Черкаська правда, 1972, 4 квітня.

197. Староукраїнські мовні традиції в творчості І.П. Котляревського // Слава сонцем засіяла. — К.: Дніпро, 1972. — С. 223-231.

198. Відбиття процесу становлення фонологічної системи української літературної мови в творах Г.С. Сковороди // Мовознавство. — 1972. — № 4. — С. 59-70.

199. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.. Курс сучасної української літературної мови. — К.: Вища школа, 1972. — Вид. 4-е. — С. 3-204, 320-330, 391-393.

200. Состояние и задачи научно-исследовательской работы по русскому языку в педвузах Украинской ССР // Пути совершенствования подготовки учителей русского языка в педагогических институтах: Материалы Всесоюзного совещания заведующих кафедрами русского языка. — Рязань: Изд-во МО СССР, 1972. — С. 30-33.

1973

201. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. — К.: Наукова думка, 1973 [автор розділів: Предмет і завдання лексикології. — С. 5-26; Стилiстична диференціяція української лексики]. — С. 151-178 (рец.: Д.І. Ганич. Сучасна українська

літературна мова. Лексика і фразеологія. К., "Наукова думка", 1973 // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 6; Ю.А. Карпенко // Вопросы языкознания, 1974. – № 6. – С. 137-141).

202. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів // Мовознавство. – 1973. – № 1. – С. 3-15.

203. Дбаймо про літературну вимову // Трибуна лектора. – 1973. – № 6. – С. 37-39.

204. Точність у вимові // Трибуна лектора. – 1973. – № 7. – С. 40-41.

205. Про VII Міжнародний конгрес славістів // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 89-90.

206. Рец.: Ф.П. Филин. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Л., 1972. // Мовознавство. – 1973. – № 2. – С. 80-85 [співавтор Я.О. Спринчак].

207. Рец.: А.Н. Стеценко. Исторический синтаксис русского языка. М., 1972 // Мовознавство. – 1973. – № 4. – С. 88-90.

1974

208. Питання історичної фонетики української мови в працях А.Ю. Кримського // А.Ю. Кримський – україніст і орієнталіст. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 26-40.

209. Про підручник з сучасної української літературної мови для педагогічних факультетів // Українська мова і література в школі, 1974. – № 7. – С. 81-86.

210. Українська мова // Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінськ, 1974. – Т. X – С. 442.

211. Депалатализация согласных перед е, і в украинском языке // Вопросы филологии: Сборник трудов / Московский гос. пед. институт им. Ленина. – М., 1974. – С. 22-30.

1975

212. Украинская лексика в грамматике И. Ужевича // Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков: Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции. – Днепропетровск, 1975. – С. 155-157.

213. Розвиток українського радянського мовознавства за останнє тридцятиріччя // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 3-15.

214. Процеси зближення усного і писемного літературного мовлення // Студії з мовознавства. – К.: Вища школа, 1975. – С. 5-10.

215. Рец.: І.С. Дорошенко, П.С. Дудик. Вступ до мовознавства. 1974 // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 3. – С. 92-95.

216. Рец.: Словник іншомовних слів. К., 1975 // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 9. – С. 91-94 [співавтор А.П. Грищенко].

1976

217. Євген Михайлович Кудрицький // Мовознавство. – 1976. – № 2. – С. 93.
218. Основа і принципи української літературної мови // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 6. – С. 63-75.
219. Староукраїнські грамоти як пам'ятка літературної мови // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 62-70.
220. "Грамматика славенская" Івана Ужєвича – пам'ятка староукраїнської мови // Слово і труд. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 167-179.
221. Україняне лимба // Енциклопедия советикэ молдовеннясэ. – Кишинеу, 1976. – Т. 6. – С. 501.

1977

222. Украинский язык // Большая Советская Энциклопедия. – М., 1977. – Т. 25. – С. 595-596.
223. Мовознавство на кафедрах вищих шкіл республіки (1967-1977) // Мовознавство. – 1977. – № 5. – С. 21-34.
224. Збагачення української літературної мови в радянський час Українська мова і література в школі. – 1977. – № 12. – С. 32-42.
225. Основні тенденції розвитку сучасної української літературної мови. // Мова. Людина. Суспільство. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 14-23.
226. 60 лет советского языкознания на Украине (развитие стилистических исследований) // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков: Тезисы докладов Всесоюзной научной конференции (Донецк, 23-24 сентября 1977 г.). – К., 1977. – С. 5-7.
227. Неологізми. Повтори синтаксичні. Поетичний синтаксис. Синоніми. Синявський Олекса Наумович // Шевченківський словник: У двох томах. – К., 1977. – Том другий. – С. 44, 114, 126, 212.
228. Zvukova stranka jazyka. Gryricka stranka jazyka [розділи в українській частині праці "Slovník slovenske lingvisticke terminologie"]. – Прага, 1977. – С. 63-180 [також брав участь у редагуванні всього тексту української частини Словника].
229. Програма з історичної граматики української мови: Для українських відділів філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К., 1977. – 10 с. [співавтор С.П. Самійленко].
230. Програма з порівняльної граматики української і російської мов: Для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Вища школа, 1977. – 16 с. [співавтор М.Я. Брицин].
231. Методичні вказівки до проведення екзаменів, заліків, контрольних, курсових, дипломних і лабораторних робіт та норми збірок з сучасної української і російської мов у педагогічних

інститутах УРСР. – К.: МО УРСР, 1977. – 40 с. [співавтор М.Я. Брицин].

232. Рец.: М.Г. Булахов. Восточнославянские языковеды. Библиографический словарь. – Минск, 1976 // Мовознавство. – 1977. – Т. 1. – № 1. – С. 86-89.

1978

233. Синтаксис // Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В. Порівняльна граматика української і російської мов. – К.: Вища школа, 1978. – С. 214-265 (рец.: Г.П. Ижакевич. Пособие по сопоставительной грамматике // Русский язык и литература в школах Украинской ССР. – 1979. – № 3. – С. 76-77; М.Г. Булаху. Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна, серыя IV, в. 3, 1979. – С. 81-88; О.О. Чехівський. Порівняльна граматика української і російської мов // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 3. – С. 80-81).

234. Украинский разговорник XVI века // Восточнославянское и общее языкознание. – М., 1978. – С. 191-197.

235. В.Г. Короленко про розвиток національних мов // Тезиси докладов Короленковских чтений, посвященных 125-летию со дня рождения В.Г. Короленко. – Полтава, 1978. – С. 9-10.

236. Вчилися ми наполегливо // За передову науку, 1978, 13 і 20 березня [орган Дніпропетровського університету].

237. Українське мовознавство на кафедрах вищих шкіл республіки у радянський період // Українське мовознавство: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – К., 1978. – Вип. 6. – С. 8-27.

238. М.А. Худаш. З історії української антропонімії. К., 1977 // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 77-81.

239. Рец.: Традиции русского языковедения на Украине. К., 1977 // Русский язык и литература в школах Украинской ССР. – 1978. – № 3. – С. 85-87.

1979

240. Граматика // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. III. – 1979. – С. 141.

241. Важлива пам'ятка української літературної мови // Українська мова і література в школі. – К., 1979. – С. 29-35.

242. Будова і лексична характеристика українського розмовника кінця XVI ст. // Питання східнослов'янської лексикографії XI-XVII ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 50-58.

243. Уніфікація української літературної мови і діалектики // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 3-12.

244. Мовознавчі погляди М.О. Максимовича // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 46-50.

245. Історія української мови. Фонетика. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 63-329, 349-367 (рец.: Баранник Д., Височина В. // Мовознавство. – 1980. – № 4. – С. 89-92; Тоцькая Н.И. // Вопросы языкознания. – 1980. – № 4. – С. 133-136; Грицютенко І.Є. // Вісник Академії наук Української РСР. – 1980. – № 3. – С. 102-104).

246. Рец.: Булахов М.Г. Восточнославянские языковеды. – Минск, Т. II, 1977; Т. III, 1978 // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 67-71.

1980

247. Мовознавство і школа // Розвиток мовознавство в УРСР. 1967-1977. – К.: Наукова думка. – 1980. – С. 212-237.

248. Ільїнський Григорій Андрійович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. IV. – 1980. – С. 357.

249. Відмінкові форми в "Розмові" XVI століття // Мовознавство. – 1980. – № 5. – С. 32-43.

250. Качановський Володимир Васильович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. V. – 1980. – С. 74.

251. Кудрицький Євген Михайлович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. V. – 1980. – С. 557.

252. 3 рецензії статті О. Знайка "Самбатас. Із історії Києва" // Дніпро. – 1980. – № 7. – С. 135.

253. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинко І.І. Історична граматики української мови. – К.: Вища школа, 1980 [авторів належать розділи Вступ і Фонетика. – С. 3-104, 309-319].

254. Взаємовідношення національного й інтернаціонального в українській семантичній термінології. Contemporary problems in linguistic terminology // Актуальные проблемы лингвистической терминологии. – Гетеборг, 1980. – С. 73-88.

1981

255. Левченко Григорій Андрійович. Лексема. Лексика // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 6. – 1981. – С. 6, 96.

256. Рец.: Русское и славянское языкознание в России середины XVIII-XIX вв., Л., изд-во ЛГУ, 1980 // Мовознавство. – 1981. – № 5. – С. 84-87.

1982

257. Частини мови в "Граматиці слов'янській" І. Ужєвича // Східнослов'янські граматики XVI-XVII ст. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 51-58.

258. Дослідження українського усного літературного мовлення // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 5-27.

259. Молодописемні мови // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 7. – 1982. – С. 92.

260. Неологізми // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 7. – 1982. – С. 320.

261. Писемність // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 8. – 1982. – С. 319.

262. Програма педагогічних інститутів: Порівняльна граматики української і російської мов. К., 1982. – 16 с. [співавтор М.Я. Брицин].

1983

263. Іван Франко про діалектну основу української літературної мови // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 1983. – Вип. 13. – С. 3-11.

264. Осип Максимович Бодяняський // Мовознавство, 1983. – № 5. – С. 44-50.

265. Приголосні звуки // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 9. – 1983. – С. 81-82.

266. Синтаксис. Синявський Олекса Наумович. Складне речення // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 10. – 1983. – С. 163, 170, 233.

267. Рец.: Черторижская Т.К. Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 74-76.

268. Рец.: Булаховський Л.А. Вибрані праці: У 5-ти томах // Мовознавство. – 1983. – № 2. – С. 72-75.

1984

269. Українська літературна мова. – К.: Наукова думка, 1984. – 256 с. (рец.: Чабаненко В. Нова праця видатного вченого // Педагог, 1984, 19 жовтня [Запоріжжя]; Бичко З. Обшири мовознавства // Друг читача, 1984, 22 листопада; Панько Т.І. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 6. – С. 70-73).

270. До питання про депалаталізацію шиплячих в українській мові // Українське мовознавство: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – К., 1984. – Вип. 12. – С. 32-40.

271. Системність східнослов'янської лінгвістичної термінології у "Словнику слов'янської лінгвістичної термінології" // Славянская лингвистическая терминология. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 77-87.

272. Виступ у дискусії на засіданні Міжнародної комісії з лінгвістичної термінології // Славянская лингвистическая терминология. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 146-147.

273. Програми педагогічних інститутів: Історична граматики української мови для студентів спеціальності "Українська мова і література". – К.: Міністерство освіти УРСР, 1984. – 16 с. [співавтор А.П. Грищенко].

274. Тимченко Євген Костянтинович. Українська мова. Український алфавіт // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. II, кн. I. – 1984. – С. 274, 457, 464.

275. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. II, кн. 2. – 1984. – С. 349-353.

276. Рец.: Русское языкознание. Вып. 1-7. "Вища школа", 1980-1983 Мовознавство. – 1984. – № 3. – С. 72-74.

277. Рец.: Історія української мови. Синтаксис. К.: Наук. думка, 1983 // Мовознавство. – 1984. – № 4. – С. 74-76.

1985

278. Проблематика досліджень з української мови на IX Міжнародному з'їзді славістів // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 3-12.

279. Historical overview of the ukrainian language // News from Ukraina. – 1985. – № 6, february.

280. Рец.: Орфоепічний словник. Уклад. М.І. Погрібний. – К.: Радянська школа, 1984. – № 1. – С. 69-71.

281. Фраза // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 12. – 1985. – С. 38.

282. Частини мови. Язичіє // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 12. – 1985. – С. 249-250, 494.

283. Рец.: Історія української мови. Лексика і фразеологія. К., 1983 // Вопросы языкознания. – 1985. – № 2. – С. 146-150.

284. О.О. Потебня і школа // Наукова спадщина О.О. Потебні і сучасна філологія. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 97-118.

285. Рец.: Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – С. 360 // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 10. – С. 71-73.

286. Синтаксическая соотносительность русских словосочетаний с предлогом из, с и украинских с предлогом з. // Русский язык – язык межнационального общения, дружбы и сотрудничества народов СССР: Тезисы республиканской научно-технической конференции. 24-26 октября 1985 г. – Кировоград, 1985. – С. 99-100.

287. Деякі особливості прийменникових конструкцій // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 11. – С. 47-52.

1986

288. Культура мовлення. Дякувати кому // Сільські вісті, 1986, 10 січня.

289. Брати участь. Зіставляти, зіставлення // Сільські вісті, 1986, 23 січня.

290. Близки, но не тождественны: Об употреблении предлогов с, из // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. – 1986. – № 3. – С. 67-69.

291. Пошанна множина // Сільські вісті, 1986, 30 квітня.

292. Синтаксичні конструкції з прийменником по // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 8. – С. 51-55.

293. Слова с кореневой морфемой вед-/вод- у східнослов'янських мовах // Мовознавство. – 1986. – № 5. – С. 14-22.

294. Круглий стіл журналу "Мовознавство": Зауваження до проспекту "Історії української літературної мови" // Мовознавство. – 1986. – № 5. – С. 37-38.

295. Українська мова // Українська Радянська Соціалістична Республіка. Енциклопедичний довідник / Гол.ред. Ф.С. Бабичев. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1986. – С. 346-350.

296. Павло Гнатович Житецький (до 150-річчя від дня народження) // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 12. – С. 60-64.

297. Фонетика и фонология // Украинская грамматика. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 5-39.

1987

298. Синтаксис // Булахов М.Г., Жовтобрюх М.А., Кодухов В.И.. Восточнославянские языки. – М.: Просвещение, 1987. – С. 164-242, 292-294.

299. Виступ у дискусії // IX Международный съезд славистов: Материалы дискуссии. Фольклористика. Историческая проблематика. Круглые столы. – К., 1987. – С. 97.

300. Синтаксис // Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В. Порівняльна грамати́ка української і російської мов. – К.: Вища школа, 1987. – Вид. друге. – С. 211-258.

301. Український історичний вокалізм у працях Л.А. Булахов-

1988

302. Культура мовлення і школа // Культура слова. – 1988. – № 34. – С. 3-10.

303. До історії синтаксичних конструкцій на означення суб'єкта дії в українській мові // Мовознавство. – 1988. – № 2. – С. 51-57.

304. Алфавіт. Буквар. Ващенко Василь Семенович. Корецький Петро Йосипович // Українська література енциклопедія: В 5-ти т. / Відп. ред. І.О. Дзеверін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1988-1990. – Т.І. – 1988. – С. 47, 244, 281, 464.

305. Русский язык как источник лексического обогащения украинской периодики // Слово в различных сферах речи. – Волгоград, 1988. – С. 56-64.

1989

306. Українська грамати́ка І.С. Нечуя-Левицького // Мовознавство. – 1989. – № 1. – С. 33-37.

307. Мова наших пісень і сліз. Інтерв'ю // Сільські вісті, 1989, 20 серпня [див. також: Людина і світ. – 1989. – № 8. – С. 4-6].

308. Мовознавчі праці Я.Ф. Головацького // Мовознавство. – 1989. – № 5. – С. 68-74.

309. Стихійність і мовна норма // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови: Тези доповідей Республіканської конференції. – Ужгород, 1989. – С. 59-60.

1990

310. Булахов М.Г. "Слово о полку Игореве" в літературі, мистецтві, науці // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 72-73.

1991

311. Євген Костянтинівич Тимченко – вчений і педагог // Мовознавство, 1991. – № 5. – С. 63-69.

312. Нарис історії українського мовознавства (1918-1941). – К.: Наукова думка, 1991. – 260 с.

1992

313. Рец.: Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства // Мовознавство. – 1992. – № 1. – С. 75-76.

314. Проблеми історії української мови в працях І. Огієнка // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 85-87.

315. Лекція з лінгвістичних наук у вищій школі // Сучасні аспекти дослідження граматики української мови і лінгвометодичні основи викладання шкільного курсу: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 1992. – С. 41-43.

1993

316. Університет для мене дорогий // Дніпропетровський університет. – 1993, № 1-2, 5 січня.

317. Система частин мови в українській лінгвістичній традиції (ретроспективний огляд) // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 3-12.

Алфавітний покажчик друкованих праць

1. Актуальні проблеми українського мовознавства // Мовознавство. – 1963. – Т. XVIII. – С. 3-9.

2. Алфавіт. Буквар. Ващенко Василь Семенович. Корецький Петро Йосипович // Українська література енциклопедія: В 5-ти т. / Відп. ред. І.О. Дзеверін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1988-1990. – Т.І. – 1988. – С. 47, 244, 281, 464.

3. Аналіз тематики науково-дослідної роботи лінгвістичних кафедр республіки // Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1966. – С. 19-28.

4. Біля джерел рідної мови // Вісті з України, 1969, 28 серпня.

5. Близики, но не тождественны: Об употреблении предлогов с, из // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. – 1986. – № 3. – С. 67-69.

6. Брати участь. Зіставляти, зіставлення // Сільські вісті, 1986, 23 січня.

7. Будова і лексична характеристика українського розмовника кінця XVI ст. // Питання східнослов'янської лексикографії XI-XVII ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 50-58.

8. Булахов М.Г. "Слово о полку Игореве" в литературе, искусстве, науке // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 72-73.

9. В.Г. Короленко про розвиток національних мов // Тезиси докладов Короленковских чтений, посвященных 125-летию со дня рождения В.Г. Короленко. – Полтава, 1978. – С. 9-10.

10. В.С. Ващенко // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 3. – С. 94-95 [див. також: За передову науку, 1965, № 8 (вид. Дніпропетровського університету)].

11. Важлива пам'ятка української літературної мови // Українська мова і література в школі. – К., 1979. – С. 29-35.

12. Василь Климентійович Дем'янчук // Мовознавство. – 1972. – № 1. – С. 84-87.

13. Взаємовідношення національного й інтернаціонального в українській семантичній термінології. *Contemporary problems in linguistic terminology* // Актуальные проблемы лингвистической терминологии. – Гетеборг, 1980. – С. 73-88.

14. Вивчення говорів Черкащини в радянський період // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1957. – Т. XI. – С. 141-151.

15. Видатна праця українських лексикографів // Радянська Україна, 1969, 19 квітня.

16. Видатний український вчений П.Г. Житецький (до 130-річчя з дня народження) // Український історичний журнал. – 1967. – № 1. – С. 126-128.

17. Визначний дослідник української мови // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 12. – С. 18-25.

18. Виступ на V Міжнародному конгресі славистів // Славянська філологія. – София, 1965. – Т. VII: Езикознание. – С. 62-63.

19. Виступ на VI міжнародному з'їзді славистів // VI mezinarodni zjazd slavistu v Prahe. 1868 Acta zjazdu I. – Прага, 1970. – С. 164-165.

20. Виступ у дискусії // IX Международный съезд славистов: Материалы дискуссии. Фольклористика. Историческая проблематика. Круглые столы. – К., 1987. – С. 97.

21. Виступ у дискусії на засіданні Міжнародної комісії з лінгвістичної термінології // Славянская лингвистическая терминология. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 146-147.

22. Відбиття процесу становлення фонологічної системи української літературної мови в творах Г.С. Сковороди // Мовознавство. – 1972. – № 4. – С. 59-70.

23. Відмінкові форми в "Розмові" XVI століття // Мовознавство. – 1980. – № 5. – С. 32-43.

24. Вклад О.О. Шахматова у вітчизняну науку // Український історичний журнал. – 1964. – № 3. – С. 120-122.

25. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1959. – Ч. I. – С. 1-191, 308-360, 379-380.

26. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Радянська школа, 1961. – Вид. 2-е. – С. 1-204, 323-376, 395-396.

27. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні

слова // Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1965. – Вид 3-є. – С. 1-214, 337-393, 412-414.

28. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Графіка і орфографія. Граматика: Вступні зауваження. Дієслово. Модальні слова // Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища школа, 1972. – Вид. 4-е. – С. 3-204, 320-370, 391-393.

29. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Числівник // М.А.Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1948. – С. 1-74, 148-163.

30. Вчилися ми наполегливо // За передову науку, 1978, 13 і 20 березня [орган Дніпропетровського університету].

31. Граматика // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. III. – 1979. – С. 141.

32. "Грамматика славенская" Івана Ужєвича – пам'ятка старо-української мови // Слово і труд. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 167-179.

33. Давні традиції в новій українській літературній мові // Мовознавство. – 1970. – № 2. – С. 27-40.

34. Дбаймо про літературну вимову // Трибуна лектора. – 1973. – № 6. – С. 37-39.

35. Дбати про культуру мови районних газет // На допомогу редакторів газети. – 1956. – № 10. – С. 21-24.

36. Дбати про культуру мови районних газет // Черкаська правда, 1956, 1 листопада.

37. Депапалатализация согласных перед е, і в украинском языке // Вопросы филологии: Сборник трудов / Московский гос. пед. институт им. Ленина. – М., 1974. – С. 22-30.

38. Дефініція. Дзвінки приголосні. Дієприкметник // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 4. – 1961. – С. 125, 148, 222.

39. Дещо про мову наших багатотиражних газет // Черкаська правда, 1957, 29 листопада.

40. Деякі особливості вокалізму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Праці Одеського державного університету. – Одеса, 1962. – Т. 152. – С. 44-60.

41. Деякі особливості консонантизму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1962. – Т. 17. – С. 53-67.

42. Деякі особливості прийменникових конструкцій // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 11. – С. 47-52.

43. Деякі явища усного літературного мовлення // Про культуру мови. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 45-62.

44. Діяльність Наукової ради // Доповіді та повідомлення. Наукова рада з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 1-35.

45. До вивчення української мови в старших класах середньої школи // Комуністична освіта. – 1939. – № 9. – С.41-48.

46. До історії синтаксичних конструкцій на означення суб'єкта дії в українській мові // Мовознавство. – 1988. – № 2. – С. 51-57.

47. До історії українського правопису // Мовознавство. – 1937. – № 11. – С.85-102; № 12. – С. 86-104.

48. До нового піднесення славістичних студій // Харківський університет. – 1961. – № 5. – С. 2.

49. До питання про депалаталізацію шиплячих в українській мові // Українське мовознавство: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – К., 1984. – Вип. 12. – С. 32-40.

50. До характеристики вокалізму поетичної мови Т.Г. Шевченка // Тези доповідей IV міжвузівської республіканської славістичної конференції. – Одеса, 1961. – С. 9-11.

51. Дослідження українського усного літературного мовлення // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 5-27.

52. Дослідження фонетики і граматики української мови // Мовознавство на Україні за 50 років. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 35-78.

53. Елементи мовознавства та відомості з історії української мови. – К.: Радянська школа, 1941. – С. 1-56.

54. Є.К. Тимченко як дослідник української мови // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 10. – С. 18-24.

55. Євген Костянтинович Тимченко – вчений і педагог // Мовознавство, 1991. – № 3. – С. 63-69.

56. Євген Михайлович Кудрицький // Мовознавство. – 1976. – № 2. – С. 93.

57. Єдина літературна // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 10. – С. 19-24.

58. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинко І.І. Історична граматика української мови. – К.: Вища школа, 1980 [авторів належать розділи Вступ і Фонетика. – С. 3-104, 309-319].

59. За високу грамотність студентів // За більшовицькі педкадри, 1935, 23 вересня [Запоріжжя].

60. Завдання і перспективи мовознавчої науки в нашій республіці // Мовознавство. – 1961. – Т. 16. – С. 3-12.

61. Загальне мовознавство: Програма для педагогічних інститутів. – К.: Вища школа, 1970. – С. 1-14.

62. Загальне мовознавство: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1968. – 16 с.

63. Закономірності фонетичних змін у морфологічних умовах // Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій науково-дослідній роботі за 1959 рік. Секція мовознавства та літературознавства. – Черкаси, 1959. – Вип. 5. – С. 16-17.

64. Зауваження до періодизації історії української літературної мови // Українська мова в школі. – 1959. – № 2. – С. 57-64.

65. Збагачення мов народів СРСР. – К.: Знання, 1967. – 48 с.

66. Збагачення української літературної мови в радянський час // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 12. – С. 32-42.

67. Збірник диктантів для початкової школи. – К.: Радянська школа, 1940. – С.1-100.

68. Зв'язка // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 5. – 1961. – С. 237-238.

69. Здобутки і перспективи // Мовознавство. – 1971. – № 2. – С. 3-13.

70. Здобутки української лексикографічної науки // Черкаська правда, 1972, 4 квітня.

71. Значение Н.В. Гоголя в истории русского литературного языка // Бухарская правда, 1952, 26 февраля.

72. Значення праць О.О. Потебні для розвитку вітчизняного мовознавства // О.О. Потебня. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 5-24.

73. З рецензії статті О. Знайка "Самбатас. Із історії Києва" // Дніпро. – 1980. – № 7. – С. 135.

74. Из наблюдений над системой гласных зауральских говоров русского языка // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1955. – Т. VII. – Вип. 2. – С. 93-110.

75. Из наблюдений над системой согласных зауральских говоров русского языка // Известия Воронежского пединститута. – 1956. – Т. XX. – С. 69-86.

76. Из опыта преподавания русского языка в 5-6 классах 21 средней школы г. Тюмени. – Тюмень: Изд. Обл. института усовершенствования учителей (на склографі), 1949. – 47 с.

77. І – літера, Й – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 6. – 1961. – С. 25, 27.

78. І.К. Білодід (до 60-річчя з дня народження) // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 9. – С. 92-93.

79. Іван Опанасович Василенко // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 87-88.

80. Іван Франко про діалектну основу української літературної

мови // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 1983. – Вип. 13. – С. 3-11.

81. Іван Франко як мовознавець // Наукова сесія Київського педінституту, присвячена 25-річчю з дня смерті І.Я.Франка: Тези доповідей. – К., 1941. – С. 6-11.

82. Із досліджень фонетики української літературної мови першої половини XVIII століття // Наукові записки Київського державного педагогічного інституту. – 1948. – Т. VII. – С. 27-46.

83. Із морфології "Актів Бориспільського міського уряду XVII століття" // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – 1957. – Т.Х. – Вип.3. – С. 109-125.

84. Із морфології "Актів Бориспільського міського уряду XVII століття". Прикметники. Числівники // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. Серія філологічних наук. – Черкаси, 1960. – Т. XV. – Вип. 5. – С. 147-162.

85. Ільїнський Григорій Андрійович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. -Т. IV. – 1980. – С. 357.

86. Історична граматика української мови. : Вступ. Фонетика. – К.: Радянська школа (Міністерство освіти УРСР. Управління підготовки вчителів), 1956. – Випуск перший. – С. 1-125.

87. Історична граматика української мови: Програма для факультетів і відділів української мови педагогічних інститутів. – К.: МО УРСР, 1960. – 23 с.

88. Історична граматика української мови: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1968. – 20 с.

89. Історична граматика української мови. Частина I: Вступ. Фонетика. -К.: Радянська школа (Міністерство освіти УРСР. Науково-методичний кабінет заочного навчання вчителів), 1956. – С. 1-123.

90. Історичні чергування голосних в українській мові // Українська мова в школі. – 1956. – № 3. – С. 6-16.

91. Історичні чергування приголосних в українській мові /Українська мова в школі. – 1958. – № 1. – С. 16-25.

92. Історія української мови. Фонетика. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 63-329, 349-367.

93. Качановський Володимир Васильович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. V. – 1980. – С. 74.

94. Кілька слів про книгу "Живе слово" // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 2. – С. 92-93.

95. Контамінація. Кореляція звуків. Л – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 7. – 1962. – С. 181, 224, 238.

96. Контрольні роботи з мовознавчих дисциплін, їх тематика, зміст і рецензування // Заочна педагогічна освіта. – 1958. – № 4. – С. 32-40.

97. Контрольні роботи з мовознавчих дисциплін та їх місце в системі заочної освіти // Науково-методична конференція, присвячена заочній освіті: Тези. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 21-24.

98. Контрольні роботи з сучасної української літературної мови. Для студентів-заочників III курсу мовно-літературного факультету (українського відділу) педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1959. – 44 с.

99. Контрольні роботи з сучасної української літературної мови. Для студентів-заочників III курсу мовно-літературного факультету (українського відділу) педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1960. – 44 с.

100. Контрольные работы по диалектологии и исторической грамматике русского языка. – Тюмень: Изд-во Тюменского пединститута, 1950. – 12 с.

101. Краса і сила рідної мови // Радянська Україна. – К.: 1964, 25 листопада [співавтор В.М. Русанівський].

102. Круглий стіл журналу "Мовознавство": Зауваження до проспекту "Історії української літературної мови" // Мовознавство. – 1986. – № 5. – С. 37-38.

103. Кудрицький Євген Михайлович // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. V. – 1980. – С. 557.

104. Культура мови на Україні // Життя і слово. – 1970. – № 17 [Канада. Торонто].

105. Культура мовлення. Дякувати кому // Сільські вісті, 1986, 10 січня.

106. Культура мовлення і школа // Культура слова. – 1988. – № 34. – С. 3-10.

107. Курс історії української літературної мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. II. Автор розділів: Вступ. – С. 3-14; Мова публіцистики. – С. 101-110; Мова науки. – С. 184-215; Ділова мова. – С. 361-389.

108. Курс історії української літературної мови: Українська літературна мова 20-30 рр. XX ст. – К.: Радянська школа, 1963. – Випуск XIII [автор розділів: Вступ. – С. 3-10; Мова публіцистики. – С. 65-87; Мова науки. Ділова мова. – С. 118-145].

109. Курс історії української літературної мови: Українська літературна мова 40-50 рр. XX ст. – К.: Радянська школа, 1963. – Випуск XIV [автор розділів: Вступ. – С. 3-10; Мова публіцистики. Мова науки. Ділова мова. – С. 118-145].

110. Курс сучасної української мови з елементами історії: Методичні вказівки для студентів-заочників російського відділу факультетів мови та літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1949. – 50 с.

111. Левченко Григорій Андрійович. Лексема. Лексика // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 6. – 1981. – С. 6, 96.

112. Левченко Григорій Андріанович. Лігатура. М – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 8. – 1962. – С. 46, 175, 205, 359.

113. Лексика і фразеологія української літературної мови: Лекція для студентів-заочників мовно-літературних факультетів педагогічних інститутів. – Київ; Львів: Радянська школа, 1949. – 34 с.

114. Лексика сучасної української літературної мови: Навчальні матеріали для заочників педагогічних училищ. – К.: Радянська школа, 1949. – 24 с.

115. Лекція з лінгвістичних наук у вищій школі // Сучасні аспекти дослідження граматики української мови і лінгвометодичні основи викладання шкільного курсу: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 1992. – С. 41-43.

116. Ленінська теорія національно-мовного будівництва і розвиток української літературної мови // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 15-24.

117. М.А. Худаш. З історії української антропонімії. К., 1977 // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 77-81.

118. Межреспубликанский научно-методический семинар заведующих кафедрами языков педагогических институтов. Доклады и сообщения // Вестник высшей школы. – 1960. – № 12. – С. 81-82.

119. Методичні вказівки до проведення екзаменів, заліків і контрольних робіт та норми оцінок з сучасної української і російської мов у педагогічних інститутах УРСР. – К.: МО УРСР, 1963. – С. 1-31 [співавтор В.П. Ковальов].

120. Методичні вказівки до проведення екзаменів, заліків, контрольних, курсових, дипломних і лабораторних робіт та норми оцінок з сучасної української і російської мов у педагогічних інститутах УРСР. – К.: МО УРСР, 1977. – С. 1-40.

121. Методичні розробки з синтаксису // Радянська освіта, 1955, 17 вересня.

122. Мова наших пісень і сліз. Інтерв'ю // Сільські вісті, 1989, 20 серпня [див. також: Людина і світ. – 1989. – № 8. – С. 4-6].

123. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Наукова думка, 1970. – С. 1-304.

124. Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 416 с.

125. Мовознавство // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т.17. – 1965. – С. 472-476 [співавтор І.К. Білодід].

126. Мовознавство і школа // Розвиток мовознавства в УРСР. 1967-1977. – К.: Наукова думка. – 1980. – С. 212-237.

127. Мовознавство на кафедрах вищих шкіл республіки (1967-1977) // Мовознавство. – 1977. – № 5. – С. 21-34.

128. Мовознавчі погляди М.О. Максимовича // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 46-50.

129. Мовознавчі праці Я.Ф. Головацького // Мовознавство. – 1989. – № 5. С. 68-74.

130. Молодописемні мови // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 7. – 1982. – С. 92.

131. Морфологические особенности зауральских говоров русского языка // Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1958. – Т. XII. – Вип. 4. – С. 113-158.

132. Морфологія // Питальник для збирання діалектного матеріалу української мови. – К.: Інститут мовознавства АН УРСР, 1940. – С. 21-27.

133. Н – літера. – Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 9. – 1962. – С. 456.

134. Наголос і літературна мова // Літературна Україна, 1970, 3 листопада.

135. Нарис історії українського мовознавства (1918-1941). – К.: Наукова думка, 1991. – 260 с.

136. Народові відданий. До сторіччя з дня народження П.Ф. Залозного // Радянська освіта, 1966, 8 січня [див. також: Життя і слово, 1966, 31 січня (Канада, Торонто)].

137. Наукове вивчення фонетики української мови за роки Радянської влади // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 11. – С. 10-19.

138. Науковий стиль української мови // Мовознавство. – 1968. – № 2. – С. 3-18.

139. Наш вітчизняний першодрукар // Черкаська правда, 1958, 17 грудня.

140. Неологізми // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 7. – 1982. – С. 320.

141. Неологізми. Новгородській мінеї. О – літера. П – літера. Павловський Олексій Павлович. Парадигма // Українська Радянська

Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 10. – 1962. – С. 61, 158, 210, 446, 456, 515.

142. Неологізми. Повтори синтаксичні. Поетичний синтаксис. Синоніми. Синявський Олекса Наумович // Шевченківський словник: У двох томах. – К., 1977. – Том другий. – С. 44, 114, 126, 212.

143. Новий російсько-український словник // Радянська освіта, 1948, 6 лютого.

144. Новий український правопис // Радянський селянин, 1946, 1 грудня.

145. Новое учение о языке акад. Н.Я. Марра. – Тюмень: Изд. Обл. института усовершенствования учителей (на склографі), 1949. – 44 с.

146. Норма в літературному побутовому мовленні // Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню українського усного літературного мовлення: Тези доповідей. – К.: Радянська школа, 1968. – С. 4-6.

147. Норми оцінок з української мови в педагогічних інститутах. – К.: Вид-во МО УРСР, 1959. – 12 с.

148. О.О. Потебня і школа // Наукова спадщина О.О. Потебні і сучасна філологія. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 97-118.

149. Об изучении народных говоров нашей области // Тюменская правда, 1949, 11 июня.

150. Обсуждение "Предложений по усовершенствованию русской орфографии" // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С. 21-25.

151. Огляд досліджень з стилістики української мови // Питання стилістики української мови в її взаємозв'язках з іншими слов'янськими мовами: Тези. – Чернівці, 1963. – С. 4-6.

152. Окрилені Жовтнем // Українська мова і література в школі. – 1963. – № 9. – С. 3-8.

153. Осип Максимович Бодяньський // Мовознавство, 1983. – № 5. – С. 44-50.

154. Основа і принципи української літературної вимови // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 6. – С. 63-75.

155. Основні етапи розвитку української наукової термінології // Перша науково-методична нарада з проблеми упорядкування і нормалізації термінології: Тези доповідей і повідомлень. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 8-9.

156. Основні проблеми вивчення черкаських говорів // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1957 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – 1957. – Вип. 3. – С. 23-25.

157. Основні тенденції в розвитку сучасної української орфоєпії // Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню

закономірностей розвитку усної форми української літературної мови. – Полтава, 1965. – С. 24-28.

158. Основні тенденції розвитку сучасної української літературної мови. // Мова. Людина. Суспільство. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 14-23.

159. Павло Гнатович Житецький (до 150-річчя від дня народження) // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 12. – С. 60-64.

160. Памятка собирателю материала для диалектологического атласа русского языка (по Тюменской области). – Тюмень, 1949. – 8 с.

161. Переносне значення слова. Писемність. Приголосні звуки. Просте речення // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. II. – 1963. – С. 58, 144, 479, 555.

162. Перша ластівка // Літературна Україна, 1964, 23 жовтня.

163. Писемність // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 8. – 1982. – С. 319.

164. Питальник для складання діалектологічного атласу української мови // Учені записки Інституту мови і літератури АН УРСР. – 1946. – Т. II. – С. 126-138.

165. Питання історичної фонетики української мови в працях А.Ю. Кримського // А.Ю. Кримський – україніст і орієнталіст. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 26-40.

166. Повысить уровень языковедческой работы // Бухарская правда, 1952, 25 мая.

167. Поняття норми в літературному побутовому мовленні // Усне побутове літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 15-25.

168. Порівняльна граматики української і російської мови: Програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1969. – С. 1-16.

169. Пошання множина // Сільські вісті, 1986, 30 квітня.

170. Приголосні в українському усному літературному мовленні // Закономірності розвитку українського літературного мовлення. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 55-84.

171. Приголосні звуки // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 9. – 1983. – С. 81-82.

172. Прикметники в "Актах Бориспільського міського уряду XVII ст." // Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1958 рік. Секція мовознавства та літератури. – Черкаси, 1958. – Вип. IV. – С. 20-23.

173. Принципи побудови курсів сучасної української і російської літературних мов на мовно-літературних факультетах педагогічних інститутів УРСР // Міжреспубліканський семінар з мовознавчих дисциплін. – К.: Радянська школа, 1959. – С. 26-43.

174. Принципи побудови курсу сучасної української літературної мови на факультетах мови і літератури педагогічних інститутів // Міжреспубліканський науково-методичний семінар завідуючих кафедрами мов педагогічних інститутів УРСР, БРСР, МРСР: Тези доповідей. – К., 1958. – С. 3-8.

175. Про видання пам'яток староукраїнської писемності // Мовознавство. – 1971. – № 4. – С. 80-83.

176. Про вимову приголосних перед і в українській літературній мові // Мовознавство. – 1961. – Т. 16. – С. 68-75.

177. Про деякі морфологічні умови фонетичних змін // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 16-17.

178. Про деякі питання історичної фонетики української мови // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1955 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – Черкаси, 1956. – Вип. I. – С. 7-9.

179. Про деякі тенденції в розвитку сучасної української орфоєпії // Українське усне літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 124-136.

180. Про деякі явища в усному мовленні (на матеріалі сучасної української літературної мови) // Тези доповідей республіканської наукової конференції з питань культури української мови. – К., 1963. – С. 15-19.

181. Про деякі явища граматичної аналогії в українській мові // Питання історичного розвитку української мови. – Харків, 1962. – С. 193-209.

182. Про мову великого поета // Вісті з України. – 1965. – № 24. – С. 5.

183. Про один теоретичний аспект культури української мови // Мовознавство. – 1967. – № 3. – С. 53-60.

184. Про підручник з сучасної української літературної мови для педагогічних факультетів // Українська мова і література в школі, 1974. – № 7. – С. 81-86.

185. Про підручники синтаксису української мови // Комуністична освіта. – 1940. – № 3. – С. 114-118.

186. Про підручники української мови // Комуністична освіта. – 1939. – № 1. – С. 136-142.

187. Про VII Міжнародний конгрес славістів // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 89-90.

188. Про термін прізвище // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 82-86.

189. Проблематика досліджень з української мови на IX Міжнародному з'їзді славистів // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 3-12.

190. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів // Мовознавство. – 1973. – № 1. – С. 3-15.

191. Проблеми вивчення публіцистичного та наукового стилів української літературної мови // Підсумок і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період. – К.: Радянська школа, 1967. – С. 7-9.

192. Проблеми історії української мови в працях І. Огієнка // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 85-87.

193. Програма з історичної граматики української мови: Для українських відділів філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К., 1977. – 10 с.

194. Програма з порівняльної граматики української і російської мов: Для філологічних факультетів педагогічних інститутів. – К.: Вища школа, 1977. – 16 с.

195. Програма курсу порівняльної граматики української і російської мов для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1947. – 8 с.

196. Програма педагогічних інститутів: Порівняльна граMATика української і російської мов. К., 1982. – 16 с.

197. Програми педагогічних інститутів: Історична граMATика української мови для студентів спеціальності "Українська мова і література". – К.: Міністерство освіти УРСР, 1984. – 16 с.

198. Программы педагогических институтов: Русский язык для украинских отделений филологических факультетов. – К.: Радянська школа, 1961. – 28 с.

199. Процеси зближення усного і писемного літературного мовлення // Студії з мовознавства. – К.: Вища школа, 1975. – С. 5-10.

200. Пути сближения устной и письменной разновидностей литературной речи: на материале украинского языка. – М.: Советская социологическая организация, 1970. – С. 12.

201. Р – літера. Речення. Розов Володимир Олексійович. С – літера. // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 12. – 1963. – С. 52, 225, 325, 465.

202. Развитие терминологического словаря украинского языка в дооктябрьский период. Вопросы филологии. Московский гос. пед. институт им. Ленина. Ученые записки. – М., 1969. – № 341. – С. 92-99.

203. Республіканська научна конференція по вопросам культуры украинского языка (Хронікальна заметка) // Вопросы языкознания. – 1963. – № 4. – С. 153-154.
204. Рецензія: А.Н. Стеценко. Исторический синтаксис русского языка. М., 1972 // Мовознавство. – 1973. – № 4. – С. 88-90.
205. Рецензія: Булахов М.Г. Восточнославянские языковеды. – Минск, Т. II, 1977; Т. III, 1978 // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 67-71.
206. Рецензія: Вопросы культуры речи, вып. 1, 1955; вып. 2, 1959 // Українська мова в школі. – 1960. – № 4. – С. 77-81.
207. Рецензія: М.Г. Булахов. Восточнославянские языковеды. Библиографический словарь. – Минск, 1976 // Мовознавство. – 1977. – Т. 1. – № 1. – С. 86-89.
208. Рецензія: Русское и славянское языкознание в России середины XVIII-XIX вв., Л., изд-во ЛГУ, 1980 // Мовознавство. – 1981. – № 5. – С. 84-87.
209. Рецензія: Русское языкознание. Вып. 1-7. "Вища школа", 1980-1983 // Мовознавство. – 1984. – № 3. – С. 72-74.
210. Рецензія: Традиции русского языковедения на Украине. К., 1977 // Русский язык и литература в школах Украинской ССР. – 1978. – № 3. – С. 85-87.
211. Рецензія: Ф.П. Филин. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Л., 1972. // Мовознавство. – 1973. – № 2. – С. 80-85.
212. Рецензія: Черторижская Т.К. Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 74-76.
213. Рецензія: А.П. Медушевський. Викладання фонетики і морфології української мови у восьмирічній школі. – К., 1962 // Українська мова і література в школі. – 1963. – № 2. – С. 85-88.
214. Рецензія: А.П. Медушевський, М.К. Тищенко. Українська мова: Синтаксис, 1957 // Українська мова в школі. – 1957. – № 5. – С. 85-89.
215. Рецензія: Б.В. Кобилянський. Короткий огляд історії мовознавства // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 2. – С. 76-80.
216. Рецензія: Булаховський Л.А. Вибрані праці: У 5-ти томах // Мовознавство. – 1983. – № 2. – С. 72-75.
217. Рецензія: Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – С. 360 // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 10. – С. 71-73.
218. Рецензія: І.Г. Чередниченко. Збірник вправ з сучасної української мови // Українська мова і література в школі. – 1956. – № 3. – С. 72-76.

219. Рецензія: І.Г. Чередниченко. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. К., 1962 // Українська мова в школі. – 1963. – № 1. – С. 84-88.
220. Рецензія: І.С. Дорошенко, П.С. Дудик. Вступ до мовознавства. 1974 // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 3. – С. 92-95.
221. Рецензія: Історія української мови. Лексика і фразеологія. К., 1983 // Вопросы языкознания. – 1985. – № 2. – С. 146-150.
222. Рецензія: Історія української мови. Синтаксис. К.: Наук. думка, 1983 // Мовознавство. – 1984. – № 4. – С. 74-76.
223. Рецензія: Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства // Мовознавство. – 1992. – № 1. – С. 75-76.
224. Рецензія: А.М. Шакур Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Мінськ, 1960 // Мовознавство. – 1963. – Т. XVIII. – С. 103-110.
225. Рецензія: М.І. Погрібний. Словник наголосів української літературної мови // Українська мова в школі. – 1961. – № 3. – С. 75-79.
226. Рецензія: Орфоепічний словник. Уклад. М.І. Погрібний. – К.: Радянська школа, 1984. – № 1. – С. 69-71.
227. Рецензія: Словник іншомовних слів. К., 1975 // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 9. – С. 91-94.
228. Рецензія: Словник української мови. Том перший // Вісник Академії наук Української РСР. – 1971. – № 4. – С. 103-106.
229. Рід іменників в українській мові // Праці наукової конференції викладачів-мовознавців вузів УРСР. – К.: Радянська школа, 1941. – С. 27-49.
230. Розвиток стилістичних досліджень української мови // Стилiстичні параметри стилів. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 3-22.
231. Розвиток українського радянського мовознавства за останнє тридцятиріччя // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 3-15.
232. Розквіт і піднесення // Радянська Україна, 1967, 26 листопада.
233. Розквіт мови української соціалістичної нації // В.І. Ленін і розвиток національних мов: Тези доповідей наукової конференції. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 17-20.
234. Розквіт мови української соціалістичної нації // В.І. Ленін і розвиток національних мов. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 76-94.
235. Русский язык как источник лексического обогащения украинской периодики // Слово в различных сферах речи. – Волгоград, 1988. – С. 56-64.
236. Русский язык: Программа для филологических факультетов педагогических институтов, специальность – украинский язык и литература. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 1-27.
237. Секундарний і в приєднаннях і префіксах української мови

// Збірник наукових праць. – К.: Вид-во МО УРСР, 1958. – Т.І: Мовознавство. – С. 25-40.

238. Серед прекрасних братніх мов // Робітнича газета, 1967, 1 серпня [див. також: Среди прекрасных братских языков // Рабочая газета, 1967, 1 августа].

239. Синтаксис // Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В. Порівняльна граматики української і російської мов. – К.: Вища школа, 1978. – С. 214-265.

240. Синтаксис // Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.В. Порівняльна граматики української і російської мов. – К.: Вища школа, 1987. – Вид. друге. – С. 211-258.

241. Синтаксис // Булахов М.Г., Жовтобрюх М.А., Кодухов В.И.. Восточнославянские языки. – М.: Просвещение, 1987. – С. 164-242, 292-294.

242. Синтаксис // Т.В. Баймут, М.К. Бойчук, М.К. Волинський, М.А. Жовтобрюх, Т.П. Малина, С.П. Самійленко. Порівняльна граматики української і російської мов. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 179-215.

243. Синтаксис // Т.В. Баймут, М.К. Бойчук, М.К. Волинський, М.А. Жовтобрюх, Т.П. Малина, С.П. Самійленко. Порівняльна граматики української і російської мов. – К., 1961. – Вид. 2-е. – С. 190-265.

244. Синтаксис. Синявський Олекса Наумович. Складне речення // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 10. – 1983. – С. 163, 170, 233.

245. Синтаксис. Синявський Олекса Наумович. Складне речення. Словосполучення // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 13. – 1963. – С. 133-134, 139, 210, 250.

246. Синтаксическая соотносительность русских словосочетаний с предлогом из, с и украинских с предлогом з. // Русский язык – язык межнационального общения, дружбы и сотрудничества народов СССР: Тезисы республиканской научно-технической конференции. 24-26 октября 1985 г. – Кировоград, 1985. – С. 99-100.

247. Синтаксичні конструкції з прийменником по // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 8. – С.51-55.

248. Система відмінкових форм іменників в "Актах Бориспільського міського уряду XVII століття" // Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1956 рік. Секція мовознавства та літератури: Тези. – Черкаси. 1956. – Вип. 2. – С. 11-13.

249. Система частин мови в українській лінгвістичній традиції

(ретроспективний огляд) // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 3-12.

250. Системність східнослов'янської лінгвістичної термінології у "Словнику слов'янської лінгвістичної термінології" // Славянская лингвистическая терминология. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 77-87.

251. Слова з кореневою морфемою вед-/вод- у східнослов'янських мовах // Мовознавство. – 1986. – № 5. – С. 14-22.

252. Слово мовлене. – К.: Знання, 1969. – 48 с.

253. Состояние и задачи научно-исследовательской работы по русскому языку в педвузах Украинской ССР // Пути совершенствования подготовки учителей русского языка в педагогических институтах: Материалы Всесоюзного совещания заведующих кафедрами русского языка. – Рязань: Изд-во МО СССР, 1972. – С. 30-33.

254. Староукраїнські грамоти як пам'ятка літературної мови // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 62-70.

255. Староукраїнські мовні традиції в творах І. Котляревського // Ювілейна наукова конференція, присвячена 200-річчю від дня народження І. Котляревського: Тези доповідей і повідомлень. – Харків, 1969. – С. 46-50.

256. Староукраїнські мовні традиції в творчості І.П. Котляревського // Слава сонцем засіяла. – К.: Дніпро, 1972. – С. 223-231.

257. Стихійність і мовна норма // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови: Тези доповідей Республіканської конференції. – Ужгород, 1989. – С. 59-60.

258. Страница из украинско-чешских языковых связей // Вопросы теории и истории языка. – Л., 1963. – С. 120-126.

259. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика: Посібник для студентів-заочників. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 1-132.

260. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика. – К.: Наукова думка, 1969 [авторові належать розділи: Вступні відомості з фонетики. – С. 43-49; Український алфавіт. Принципи української орфографії. – С. 402-417].

261. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика (т. I). Морфологія (т. II) // Вісник Академії наук Української РСР. – 1971. – № 3. – С. 106-111.

262. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1973 [автор розділів: Предмет і завдання лексикології. – С. 5-26; Стилiстична диференціяція української лексики]. – С. 151-178.

263. Сучасна українська літературна мова: Методичні вказівки для заочників філологічних факультетів університетів і факультетів мови та літератури педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1940. – 28 с.

264. Сучасна українська літературна мова: Методичні вказівки для студентів-заочників факультету мови та літератури педагогічних інститутів. – Київ; Львів: Радянська школа, 1948. – 72 с.

265. Сучасна українська мова: Методичні вказівки для філологічних факультетів університетів, факультетів мови та літератури педагогічних і учительських інститутів. – К.: Радянська школа, 1946. – 26 с.

266. Сучасна українська мова: Програма для філологічних факультетів університетів і факультетів мови та літератури педінститутів. – К.: Радянська школа, 1945. – 20 с.

267. Т – літера. Тимченко Євген Костянтинович // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965, Т. 14. – 1963. – С. 224-402.

268. Тимченко Євген Костянтинович. Українська мова. Український алфавіт // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. II, кн. I. – 1984. – С. 274, 457, 464.

269. Точність у вимові // Трибуна лектора. – 1973. – № 7. – С. 40-41.

270. У – літера. Український алфавіт. Уніфікація письма. Ф – літера. Фраза. Х – літера. Ц – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 15. – 1964. – С. 51, 112, 147-148, 185, 349-350, 409, 570.

271. Украинская лексика в грамматике И. Ужевича // Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков: Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции. – Днепропетровск, 1975. – С. 155-157.

272. Украинская публицистическая лексика середины XIX века в её связях с русской, польской и чешской // Всесоюзная конференция по славянской филологии. – Л., 1962. – С. 73-75.

273. Украинский разговорник XVI века // Восточнославянское и общее языкознание. – М., 1978. – С. 191-197.

274. Украинский язык // Большая Советская Энциклопедия. – М., 1977. – Т. 25. – С. 595-596.

275. Украинский язык // Советское языкознание на 50 лет. – М.: Наука, 1967. – С. 43-54.

276. Украинский язык // Украинская Советская Социалистическая Республика. – К., 1967. – С. 496-501.

277. Украинский язык // Языки народов СССР. – М.: Наука, 1966. – Т. 1. – С. 123-153.

278. Україняне лимба // Енциклопедія советикэ молдовеннясэ. – Кишинев, 1976. – Т. 6. – С. 501.

279. Українська грамати́ка І.С. Нечуя-Левицького // Мовознавство. – 1989. – № 1. – С. 33-37.

280. Українська літературна мова в радянський час // Мовознавство. – 1968. – № 6. – С. 3-16.

281. Українська літературна мова. – К.: Наукова думка, 1984. – 256с.

282. Українська мова // Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінськ, 1974. – Т. X. – С. 442.

283. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 17. – 1965. – С. 560-565.

284. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 15. – 1964. – С. 100-104.

285. Українська мова // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 11, кн. 2. – 1984. – С. 349-353.

286. Українська мова // Українська Радянська Соціалістична Республіка. Енциклопедичний довідник / Гол.ред. Ф.С. Бабичев. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1986. – С. 346-350.

287. Українська мова. Для заочників педагогічних училищ: Методичні вказівки. – Київ; Львів: Радянська школа, 1947. – 48 с.

288. Українська мова: Лексика. Фонетика. Морфологія. – К.: Радянська школа, 1949. – Випуск 1. – 160 с.

289. Українська мова: Програма для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів, спеціальність – російська мова і література. – К.: Радянська школа, 1958. – 24 с.

290. Українська мова: Програма для факультетів та інститутів іноземних мов. – К.: Радянська школа, 1948. – 18 с.

291. Українська мова: Програма педагогічних інститутів для російських відділів філологічних факультетів. – К.: Радянська школа, 1961. – 24 с.

292. Українське мовознавство на кафедрах вищих шкіл республіки у радянський період // Українське мовознавство: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – К., 1978. – Вип. 6. – С. 8-27.

293. Українське радянське мовознавство на піднесенні // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 4. – С. 3-8.

294. Український історичний вокалізм у працях Л.А. Булаховського // Л.А. Булаховский и современное языкознание. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 96-103.

295. Улучшить преподавание русского языка в вузах национальных республик // Вестник высшей школы. – 1953. – № 2. – С. 23-26 [співавтор С.М. Іванов].

296. Університет для мене дорогий // Дніпропетровський університет. – 1993, № 1-2, 5 січня.

297. Уніфікація української літературної мови і діалектики //

Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 3-12.

298. Фонетика // О.П. Безпалько, М.К. Бойчук, М.А. Жовтобрюх, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко. Історична граматики української мови. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 72-171.

299. Фонетика // О.П. Безпалько, М.К. Бойчук, М.А. Жовтобрюх, С.П. Самійленко, І.Й. Тараненко. Історична граматики української мови. – К.: Радянська школа, 1962. – Вид. 2-е. – С. 77-181.

300. Фонетика и фонология // Украинская грамматика. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 5-39.

301. Формирование литературных норм украинского языка // Тезисы докладов на республиканской научной конференции по теме: "Проблемы развития языков и литератур советских народов". – Кишинев, 1967. – С. 23-26.

302. Форми узгодження при числівниках два, три, чотири // Мова і література в школі: Метод. збірка. – Харків; Київ, 1936. – № 2-3. – С. 62-75.

303. Формування українського публіцистичного словника в середині ХІХ ст. // Мовознавство і літературознавство: Збірник вибраних праць педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1964. – С. 103-116.

304. Фраза // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 12. – 1985. – С. 38.

305. Ч – літера. Частини мови. Ш – літера. Щ – літера. Ю – літера. Я – літера. Ъ – літера // Українська Радянська Енциклопедія: В 17 т. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1960-1965. – Т. 16. – 1964. – С. 66, 84-85, 240, 401, 418, 443, 510.

306. Частини мови в "Граматиці слов'янській" І. Ужевича // Східнослов'янські граматики ХVI-ХVII ст. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 51-58.

307. Частини мови. Язичіє // Українська Радянська Енциклопедія: В 12 т. / Ред. кол.: О.К. Антонов та ін. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1977-1985. – Т. 12. – 1985. – С. 249-250, 494.

308. 60 лет советского языкознания на Украине (развитие стилистических исследований) // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков: Тезисы докладов Всесоюзной научной конференции (Донецк, 23-24 сентября 1977 г.). – К., 1977. – С. 5-7.

309. Школа педагогічної майстерності // Молодь України, 1946, 25 червня.

310. Ще про мову та стиль наших газет // Черкаська правда, 1959, 12 листопада.

311. Языкознание // Украинская Советская Социалистическая Республика. – К., 1967. – С. 412-415.

312. Historical overview of the ukrainian language // News from Ukraina. – 1985. – № 6, february.

313. Linguistics // Soviet Ukraine. – К., 1969. – С. 396-398.

314. The ways of rappaarechment of verbat and variantics of literary speech // Seventh word congress of sociology. – Софія, 1970. – С. 170.

315. Ukraina keel uurimine noukoquae voimu ajat // Keel ja kirjandus. – Таллін. – 1967. – № 11. – С. 683-685.

316. Ukrainian language // Soviet Ukraine. – К., 1969. – С. 474-480.

317. Zvukova stranka jazyka. Gryricka stranka jazyka [розділи в українській частині праці "Slovník slovenské lingvistické terminologie"]. – Прага, 1977. – С. 63-180 [також брав участь у редагуванні всього тексту української частини Словника].

МУДРІ ПОРАДИ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО- МОВОЗНАВЦЯ

(Друковані праці, що вийшли у світ за відповідальною редакцією
Михайла Андрійовича Жовтобрюха)

*Без мови неможливе існування будь-
якого колективу, неможливе
виробництво, трудова діяльність,
творча праця, взагалі неможливе
існування людини.*

Михайло Жовтобрюх

*Вже учителя слово в наші душі
лягло...*

Любов Забашта

1941

1. Праці наукової конференції викладачів-мовознавців вузів
УРСР. – К.: Радянська школа, 1941. – 284 с.

1956

2. Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського
педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної
роботи за 1956 рік: Тези. Секція мовознавства та літератури. –
Черкаси, 1956. – Вип. 2. – С. 1-28.

1957

3. Доповіді та повідомлення на науковій конференції Черкаського
педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-дослідної
роботи за 1957 рік: Тези. Секція мовознавства та літератури. –
Черкаси, 1957. – Вип. 3. – С. 1-64.

1958

4. Науково-методична конференція, присвячена заочній освіті:
Тези. – Черкаси: Радянська школа, 1958. – С. 1-73.

5. Тези доповідей та повідомлень на науковій конференції
Черкаського педагогічного інституту, присвяченій підсумкам науково-
дослідної роботи за 1958 рік. Секція мовознавства та літератури. –
Черкаси, 1958. – Вип. IV. – С. 1-48.

1961

6. І.К. Білодід. Вчення М.В. Ломоносова про три стилі і його

значення в історії російської і української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 1-36.

1962

7. М.У. Каранська. Сполучники що, щоб і граматичні конструкції з ними в сучасній українській літературній мові. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 1-136.

1963

8. П. Дудик, В. Туркін. Культура мови лектора. – К.: Знання, 1963. – С. 1-35.

9. А.І. Гольденберг, Н.Ф. Королевич. Українська мова Бібліографічний покажчик. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 1-300.

1964

10. І.К. Білодід, Т.Г. Шевченко в історії української літературної мови. К.: Наукова думка, 1964. – С. 1-136.

1965

11. В.С. Перебийніс. На шляху таємниці мови. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 1-128.

12. І.К. Білодід, Вук Караджич в історії українсько-сербських наукових зв'язків. – К.: Наукова думка, 1965. – С.1-48.

13. Є.Д. Чак. Складні випадки українського слововживання. – К.: Радянська школа, 1965. – С. 1-128.

14. Програма з історичної граматики української мови для філологічних факультетів університетів. – К.: Вид-во Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, 1965. – С. 1-20.

1966

15. Исследования по грамматике и лексикологии: Республиканский межвузовский сборник. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 1-194.

1967

16. А.Ф. Демьяненко. Типы словосочетаний в русской письменности конца XVII – начала XVIII в. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 1-300.

17. Питання мовної культури. – К.: Наукова думка, 1967. – Вип. І. – С. 1-88.

1968

18. Синтаксична будова української мови. – К.: Наукова думка, 1968. – С.1-203.

19. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком

соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1968. – Вип. 5. – С. 1-60.

20. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1968. – Вип. 6. – С. 1-76.

1969

21. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1969. – Вип. 7. – С. 1-84.

22. А.П. Грищенко. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 1-94.

23. У.В. Анічєнка. Беларуско-українські письмова-моўныя сувязі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – С. 1-298.

24. Д.Х. Баранник Усний монолог. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 1969. – С. 1-144.

25. Й.А. Багмут, В.М. Русанівський. Рідне слово: Розвиток мови й мовознавства в УРСР. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 1-72.

26. Білодід І.К. Ленінська теорія національно-мовного будівництва в соціалістичному суспільстві. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 1-92.

27. Чак Є.Д. Складні випадки українського слововживання. – К.: Радянська школа, 1969. – С. 1-220.

28. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. К.: Наукова думка, 1969. – С. 1-436.

1970

29. Граматика слов'янська І. Ужевича. – К.: Наукова думка, 1970, др. арк. 33, 64.

30. Перебийніс В.С. Кількісні та якісні характеристики системи фонем сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 1-272.

31. В.І. Ленін і розвиток національних мов: Тези доповідей наукової конференції. – К.: Наукова думка, 1970. – С.1-32.

32. Усне побутове літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1970. – С.1-204.

33. Програма з сучасної української літературної мови для народних університетів культури. – К.: Знання, 1970. – С. 1-74.

34. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй", – К.: Наукова думка, 1970. – Вип. 8. – С. 1-96.

35. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй", – К.: Наукова думка, 1970. – Вип. 9. – С. 1-42.

1971

36. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1971. – Вип. 10. – С. 1-76.

37. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1971. – Вип. 11. – С. 1-84.

38. Вихованець І.Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 1-120.

39. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 1-316.

1972

40. Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 1-132.

41. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1972. – Вип. 12. – С. 1-84.

42. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1972. – Вип. 13.- С. 1-56.

43. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1972. – Вип. 14. – С. 1-60.

44. Програма для філологічних факультетів університетів: Історична граматики української мови. – К.: Видання Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, 1972. – С. 1-20.

1973

45. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 1-422

46. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 1-440.

47. А.Ю. Кримський. Твори: В п'яти томах. – К.: Наукова думка, 1973. Т.ІІІ: Мовознавство. Фольклористика. – С. 1-304.

48. П.С. Дудик. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 1-286.

49. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1973. – Вип. 15.- С. 1-76.

50. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1973. – Вип. 16.- С. 1-80.

51. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1973. – Вип. 17. – С. 1-28.

1974

52. Матеріали республіканської наукової конференції з проблем синтаксису українського усного літературного мовлення. – Вінниця, 1974. – С. 1-428.

53. О.П. Пресняков. Слово, думка, образ. – К.: Знання, 1974. – С. 1-48.

1975

54. Морфологічна будова сучасної української мови. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 1-208.

55. Синтаксис словосполучення і простого речення: (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К.: Наукова думка, 1975. – С. 1-224.

1976

56. Н.П. Плющ. Інтонація вставності в українській мові. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 1-132.

57. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1976. – Вип. 20. – С. 1-32.

58. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1976. – Вип. 21. – С. 1-44.

1977

59. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1977. – Вип. 18. – С. 1-54.

60. Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 1-200.

1978

61. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У трьох томах. – Харків, 1978-1979. – Том перший. – С. 1-408.

1979

62. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1979. – 408 с.

63. Ж.И. Соколовская. Система в лексической семантике. – К.: Вища школа, 1979. – 192 с.

64. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У трьох томах. – Харків, 1978-1979. – Том другий. – С. 1-680; Том третій. – С. 1-689.

1980

65. І.Р. Вихованець. Прийменникова система української мови. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 1-288.

1981

66. Мовознавство і школа. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 1-220.

1983

67. Словотвірна семантика східнослов'янських мов. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 1-204.

1988

68. Літописні оповідання про похід князя Ігоря / Упорядкування, текстологічне дослідження та переклад В.Ю. Франчук. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 1-192.

АВТОРИТЕТНЕ СЛОВО ПРОФЕСОРА ЖОВТОБРЮХА

(Список праць, членом редакційної колегії яких був
М.А. Жовтобрюх)

Мова – це невичерпні скарби людського розуму, найтонших людських почувань. У мові відбита вся багатовікова історія народу, його боротьба за найсвітліші людські ідеали, мова для кожного є найважливішим засобом багатогранного спілкування з іншими людьми, засобом висловлення думок, емоцій, надій і сподівань.

Михайло Жовтобрюх

*Не велике я поле зорав,
Та за плугом ніколи не спав.
Що робив, те робив я до краю,
І всю силу, що мав я і маю,
На роботу невпинную клав.*

Борис Грінченко

1955

1. Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1955. – Т.VII. – Вип. 2.

1957

2. Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1957. – Вип. 3. – Т.X.

3. Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1957. – Т.XI.

1958

4. Збірник наукових праць. – К.: Видання МО УРСР, 1958. – Т.I.: Мовознавство.

5. Наукові записки Черкаського педагогічного інституту. – Черкаси, 1958. – Т.XII. – Вип. 4.

1959

6. Міжреспубліканський семінар з мовознавчих дисциплін. – К.: Радянська школа, 1959.

1962

7. О.О. Потебня. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962.

1963

8. Доповіді та повідомлення: Наукова рада з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

9. Питання граматики і лексикології. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

10. Питання експериментальної фонетики. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

1964

11. Мовознавство і літературознавство: Збірник вибраних праць педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1964.

12. Джерела з української та російської мов. – К.: Вид-во АН УРСР, 1964.

13. Дослідження з української та російської мов. – К.: Вид-во АН УРСР, 1964.

14. Про культуру мови. – К.: Наукова думка, 1964.

15. Структурно-математичні дослідження української мови. – К.: Наукова думка, 1964.

1965

16. Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення. – К.: Наукова думка, 1965.

17. У майстерні художнього слова. – К.: Наукова думка, 1965.

18. Структурно-математична лінгвістика. – К.: Наукова думка, 1965.

19. Граматичні та стилістичні студії з української і російської мов. – К.: Наукова думка, 1965.

1966

20. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1966. – Вип. 2.

* 21. Стилiстичнi та структурнi лiнгвiстичнi моделi. – К.: Наукова думка, 1966.

1967

22. Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період. – К.: Наукова думка, 1967.

23. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1967. – Вип. 3.

24. Журнал "Мовознавство". – 1967.

25. Українське усне літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1967.

1968

26. Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню українського усного літературного мовлення: Тези доповідей. – К.: Радянська школа, 1968.

27. Журнал "Трибуна лектора". – 1968.

28. Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1968. – Вип. 4.

29. Питання мовної культури. – К.: Наукова думка, 1968. – Вип. 2.

1969

30. Питання мовної культури. – К.: Наукова думка, 1969. – Вип. 3.

31. Питання словотвору східнослов'янських мов. – К.: Наукова думка, 1969.

1970

32. Питання мовної культури. – К.: Наукова думка, 1970. – Вип. 4.

1971

33. Рідне слово. – К.: Наукова думка, 1971. – Вип. 5.

34. Матеріали республіканської наукової конференції, присвяченої 115-річчю з дня народження та 55-річчю з дня смерті І.Я. Франка. – Житомир, 1971.

35. В.І. Ленін і розвиток національних мов. – К.: Наукова думка, 1971.

1972

36. Питання фразеології східнослов'янських мов. – К.: Наукова думка, 1972.

37. Слава сонцем засіяла. – К.: Дніпро, 1972.

38. Рідне слово. – К.: Наукова думка, 1972. – Вип. 6..

39. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т.ІІІ-ХІ. – 1972-1980.

1973

40. Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. – К.: Наукова думка, 1973.

41. Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник. – К., 1973. – Вип. 1.

1974

42. Тези доповідей та повідомлень міжвузівської наукової

конференції з питань східнослов'янського іменного словотвору. – К.: Наукова думка, 1974.

43. А.Ю. Кримський – україніст і орієнтаніст. – К.: Наукова думка, 1974.

1975

44. Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков: Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции. – Днепропетровск, 1975.

45. Студії з мовознавства. – К.: Вища школа, 1975.

1976

46. Науково-технічний прогрес і мова. Тези доповідей республіканської наукової конференції. – Житомир, 1976.

47. Слово і труд. – К.: Наукова думка, 1976.

1977

48. Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков: Тезисы докладов Всесоюзной научной конференции. – Донецк, 1977.

1978

49. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наукова думка, 1978.

50. Науково-технічний прогрес і мова. – К.: Наукова думка, 1978.

51. Питання східнослов'янської лексикографії XI-XVII ст. – К.: Наукова думка, 1979.

1979

52. Історія української мови: Фонетика. – К.: Наукова думка, 1979.

1980

53. Науково-технічний прогрес і проблеми термінології: Тези доповідей республіканської конференції. – К.: Наукова думка, 1980.

1983

54. Стиль і час: Хрестоматія. – К.: Наукова думка, 1983.

Загальна редакція М.А. Жовтобрюха в газеті "Сільські вісті"

1986

1. Григораш А. Реманент чи інвентар? // Сільські вісті, 1986, 14 лютого.

2. Пилинський М., Григораш А. Хліборобство – це теж землеробство // Сільські вісті, 1986, 15 квітня.

3. Ленець К. Роки – літа. Арполенко Г. П'ятдесят – вісімдесят // Сільські вісті, 1986, 15 квітня.

4. Пустовіт А. З мовної практики. Харчук О. Організувати – організовувати // Сільські вісті, 1986, 28 травня.

5. Відповіді читачам // Сільські вісті, 1986, 19 червня.

6. Чумак В. Літературне – не діалектне // Сільські вісті, 1986, 25 липня.

7. Григораш А. Відповідаємо читачам. Ленець К. Подрібнений чи подріблений // Сільські вісті, 1986, 23 вересня.

8. Марахова А. Як назвати дитину? // Сільські вісті, 1986, 12 серпня.

9. Ленець К. Чи слова роковини і ювілей такого самого значення? Лозова Н. Лампа чи світильник? // Сільські вісті, 1986, 22 жовтня.

10. Григораш А. Відповідаємо читачам // Сільські вісті, 1986, 25 листопада.

11. Бичко З. Про вживання слів вірний та правильний // Сільські вісті, 1986, 21 грудня.

1987

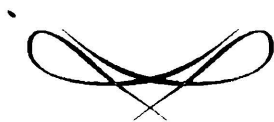
12. Неровня Н. З дорогим іменем // Сільські вісті, 1987, 13 січня.

13. Ленець К., Карпенко О. Відповідаємо читачам // Сільські вісті, 1987, 5 лютого.

14. Григораш А. Відповідаємо читачам // Сільські вісті, 1987, 5 березня.

15. Скрипник А. Народна мудрість проти пияцтва // Сільські вісті, 1987, 9 квітня.

16. Карпенко О., Чумак В. Відповіді читачам // Сільські вісті, 1987, 20 травня.

"НАМ КОЖНОМУ ДІСТАЛАСЯ ЧАСТОЧКА УЧИТЕЛЯ"

(Наукова школа професора Михайла Жовтобрюха: список
кандидатів і докторів філологічних наук, підготовлених Михайлом
Андрійовичем Жовтобрюхом)

*Я з рук твоїх давно пішов у люди,
В життя бурхливі, грозяні моря.
Учитель!.. Тебе я не забуду,
Мові юні радісна зоря!*

Володимир Сосюра

*Девізом життя відомого вченого-
славіста, доктора філологічних
наук, професора Михайла
Андрійовича Жовтобрюха є не
лише принцип: "Жодного дня без
написаного", а й постійне,
вдумливе, наполегливе і дбайливе
виховання молодих спеціалістів.*

Йосип Багмут, Олексій Дем'яненко

1958

1. Біяченко Лідія Олексіївна. Номінативні речення в сучасній українській літературній мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

1962

2. Непийвода Фаня Адамівна. Актові книги Стародубського міського уряду як пам'ятка української літературної мови [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

1963

3. Моринець Вікторія Володимирівна. Атрибутивні словосполучення в українській мові [Київський державний університет імені Т.Г. Шевченка]

4. Кишенько Марія Герасимівна. Специфічні конструкції з придієслівним керуванням в сучасній українській літературній мові в зіставленні з російською мовою [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

1964

5. Лобода Василь Васильович. Складні синтаксичні конструкції з підрядним додатковим реченням в українській мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

1965

6. Грищенко Арнольд Панасович. Структура складносурядного речення в сучасній українській літературній мові [Об'єднана Вчена рада Відділення літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

1968

7. Вихованець Іван Романович. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській мові [Об'єднана Вчена рада Відділення літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

8. Недбайло Любов Іванівна. Граматична категорія числа в сучасній українській мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

9. Амітін Веніамін Львович. Українізми в мові російської радянської літератури 20-х рр. [Самаркандський університет]

1969

10. Удовиченко Григорій Михайлович. Словосполучення в українській мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького (докторська дисертація)]

11. Неділько Оксана Данилівна. Антропонімія північної частини Лівобережної України (друга половина XVII-перша половина XVIII ст.) [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

12. Шаройко Ольга Іванівна. Структура простого речення в діалогічному мовленні [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

1970

13. Ковбаса Ніна Лаврентіївна. Складений присудок в сучасній українській мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

14. Тронь Костянтин Леонтійович. Аббревіатури в сучасній українській мові [Львівський державний університет імені І.Я. Франка]

1972

15. Горна Пелагія Григорівна. Ад'єктивні словосполучення в українській і російській мовах [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

16. Томіліна Галина Яківна. Збірні іменники в східнослов'янських

1973

17. Пінчук Олексій Федотович. Віддієслівні іменники в сучасній українській літературній мові.

18. Петровська Ольга Петрівна. Збірні іменники в сучасній українській мові [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

1974

19. Стасевський Станіслав Борисович. Семантико-граматична структура терміна в українській мові [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

20. Скрипник Лариса Григорівна. Фразеологія української мови [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні (докторська дисертація)]

21. Щербатюк Галина Харитонівна. Спільнокореневі прикметники в українській мові [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

1975

22. Жигилій Ніна Василівна. Словосполучення на вираження просторових відношень в українській мові [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького]

23. Уздиган Іванна Михайлівна. Ад'єктивні прислівники в українській мові XVI-XVII ст. [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

1977

24. Арполенко Галина Петрівна. Інфінітивні речення в сучасній українській літературній мові [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

25. Романченко Олена Василівна. Акцентна система прикметників української мови [Інститут мовознавства АН УРСР імені О.О. Потебні]

ПЕРСОНАЛІЯ МИХАЙЛА АНДРІЙОВИЧА ЖОВТОБРЮХА*

(Слово про видатного лінгвіста вчених-мовознавців, учених-філософів, учених-педагогів, його вчителів та учнів, журналістів, письменників, земляків)

*Любити мову і добре знати її –
поняття взаємозв'язане.*

Михайло Жовтобрюх

*/ ...своєю невтомною працею і
відданістю науці М.А. Жовтобрюх
піднявся до її осяйних вершин, став
визначним ученим.*

Йосип Багмут, Олексій Дем'яненко

1955

1. Ювілей вченого // Черкаська правда, 1955, 23 листопада.

"В четвер, 17 листопада, в актовому залі Черкаського педагогічного інституту імені 300-річчя возз'єднання України з Росією відбувся вечір, присвячений 50-річчю з дня народження і 30-річчю науково-педагогічної діяльності викладача цього інституту доцента Михайла Андрійовича Жовтобрюха.

Про творчий шлях М.А. Жовтобрюха як мовознавця, про його багатогранну діяльність розповів завідувач кафедри інституту Т. Шелюто.

Ювіляра тепло вітали викладачі і студенти.

З словом-відповіддю виступив М.А. Жовтобрюх".

* Цю частину книги супроводжує міні-хрестоматія, до якої увійшли фрагменти публікацій різних років [1955–2005], що були розміщені в академічних виданнях, наукових, науково-методичних журналах, всеосюзних, республіканських, обласних, районних газетах, наукових і періодичних виданнях вищих навчальних закладів. Про видатного мовознавця Жовтобрюха писали вчені-лінгвісти (Й. Багмут, О. Дем'яненко, А. Грищенко, М. Плющ, М. Семенюченко, О. Чабаненко, М. Степаненко), учені-філософи (Ф. Мисюра), учені-педагоги (І. Кривонос), його учителі (О. Грабенко) й учні (О. Матійко), журналісти (О. Кулик, С. Кушнір), письменники (П. Ротач), земляки (Ф. Кириченко, Т. Шамрай). Ми ставили за мету подати найважливішу інформацію, що різнобічно характеризує Михайла Андрійовича Жовтобрюха як ученого, педагога, громадянина, просто людину.

2. Дослідження з мовознавства в Українській РСР за сорок років. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 310 с. [див. іменний покажчик].

3. Полудень віку (до 60-річчя з дня народження М.А. Жовтобрюха) // За педагогічні кадри, 1965, 12 листопада [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького].

"М.А. Жовтобрюх пройшов шлях від народного вчителя до видатного вченого і педагога, ім'я якого широко відоме в нашій країні.

Працюючи старшим викладачем, доцентом, професором, деканом факультету, завідуючим кафедрою, всі свої сили віддає Михайло Андрійович дослідженню актуальних проблем мовознавства, вихованню молодих кадрів <...> науковців і вчителів.

Наукові інтереси М.А. Жовтобрюха вражають надзвичайною різноманітністю. Він надрукував близько 200 наукових праць, присвячених різним питанням української і російської мов, славістики, загального мовознавства, методики викладання мови у середній і вищій школах.

М.А. Жовтобрюх вніс великий вклад у розробку питань українського мовознавства. Широкою популярністю серед учителів і студентів користується його підручник "Сучасна українська літературна мова", який витримав кілька видань. Ця праця характеризується оригінальністю дослідження, точністю узагальнень і висновків.

Цінним посібником для підготовки філологів є "Історична граматики української мови" і "Синтаксис порівняльної граматики" а також розділи "Наукова мова", "Публіцистична мова" та "Ділова мова" в академічному курсі української літературної мови <...>

Значну увагу приділяє він питанням методики викладання мов у середній і вищій школах. Ним упорядковано збірник диктантів з української мови для початкової школи, посібник для вчителів "Елементи мовознавства та історії української мови", а також ряд методичних посібників з української мови для студентів-заочників філологічного факультету.

Зараз М.А. Жовтобрюх керує кафедрою російської мови в Київському педагогічному інституті ім. Горького, очолює відділ теорії української мови і структурно-математичної лінгвістики в Інституті мовознавства. Велику науково-педагогічну роботу він поєднує з активною громадсько-корисною діяльністю. М.А. Жовтобрюха обрано заступником голови республіканської Наукової ради з проблем мовознавства, членом бюро секції літератури і мови республіканського товариства "Знання".

4. Багмут Й., Дем'яненко О. Дослідник слова // Радянська освіта, 1965, 17 листопада [див. також: Життя і слово, 1965, 8 грудня. – С. 17 (Торонто, Канада)].

"Науковець багато сил віддав дальшому піднесенню і розвитку

мовознавчої науки <...> М.А. Жовтобрюх підтримує все нове, передове в науці, приділяє велику увагу доборові, вихованню й підготовці спеціалістів <...> спрямовує їх наукові дослідження.

Коло наукових інтересів Михайла Андрійовича широке й різнобічне. Свій творчий шлях він почав розвідками із загального мовознавства, розвиваючи й продовжуючи традиції вітчизняних учених І. Завадовського, Л. Булаховського та ін.

Вивчення, аналіз і опис різних особливостей української, російської, білоруської, чеської й інших літературних мов тісно поєднувалось у нього з дослідженням українських і російських діалектів, окремих говірок.

Статті і розвідки про говірки <...> є значним здобутком не лише україністики, а й славістики в цілому <...>

Михайло Андрійович перший на Україні написав розвідку про історію українського правопису і коментував "Новий український правопис" <...>

Найбільш значне місце у творчій лабораторії професора займають проблеми виявлення різних аспектів української мови".

5. Кириченко Ф. Видатний філолог // Будівник комунізму, 1965, 4 грудня [Гадяч].

"М.А. Жовтобрюх <...> написав і опублікував понад 200 наукових праць з мовознавства, підготував для студентів інститутів і університетів кілька підручників <...>

М.А. Жовтобрюх підготував багато науковців-мовознавців, постійно прищеплює своїм слухачам любов до слова, до глибокого вивчення мовознавства. Як професор педінституту [у цей час – 1965 рік – він завідував кафедрою російської мови в Київському державному педагогічному інституті імені О.М. Горького. – М.С.] користується заслуженим авторитетом і любов'ю серед студентів. Він постійно виступає із лекціями про мовознавство серед редакційних працівників, пропагандистів та агітаторів".

1966

6. Михайло Андрійович Жовтобрюх (До 60-річчя) // Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – 1966. – Вип. 1. – С. 96-97.

"Жоден мовознавець, і зокрема україніст, який працює на ділянці українського мовознавства чи то в галузі фонетики, чи граматики, чи лексикології, чи історичної граматики, чи, нарешті, історії літературної мови, не може пройти повз значну й багатогранну наукову творчість М.А. Жовтобрюха.

За 40 років своєї педагогічної і наукової діяльності, працюючи в Запорізькому, Київському, Тюменському, Бухарському, Черкаському педінститутах і в Інституті мовознавства АН УРСР, М.А. Жовтобрюх підготував цілі покоління педагогів і вчених, видав більш як сотню наукових праць, статей, розвідок.

Діапазон наукових інтересів Михайла Андрійовича в галузі українського мовознавства дійсно необмежений. З-під його пера вийшли цінні посібники з

сучасної української мови, історичної граматики; розділи до таких же колективних посібників та до курсів порівняльної граматики української і російської мов, історії української літературної мови радянського періоду; дослідження в галузі граматики, лексики, фразеології та фонетики української мови; студії в галузі історії мови, зокрема "Актив Бориспільського міського уряду XVII ст.", з діалектології, і насамперед говорів Черкащини; правопису і його історії; мови письменників; праці з ділянки методики викладання мови в школі і у вузі.

Книжкою, яка принесла Михайлові Андрійовичу заслужене визнання філологічної громадськості на Україні і за її межами, є "Мова української преси" – дослідження процесу становлення і розвитку мови української преси від її початків і до кінця XIX ст. М.А. Жовтобрюх продовжує дослідження в цій галузі і водночас працює над фонетикою та граматикою сучасної української мови. Він – один з авторів і редактор першого тому п'ятитомної колективної праці "Сучасна українська мова".

Михайлові Андрійовичу належать десятки статей з різних питань лінгвістики для УРЕ і різноманітних енциклопедичних довідників. Він часто виступає із статтями про мову в журналах, газетах, з лекціями для редакторів і перед учительськими і студентськими аудиторіями.

Ім'я М.А. Жовтобрюха – видатного вченого-мовознавця, доктора філологічних наук, професора, невтомного трудівника-педагога – вписане в історію української радянської науки".

7. Жовтобрюх Михайло Андрійович // Український Радянський Енциклопедичний словник: У 3-х т. / Голов. ред. кол.: М.П. Бажан (гол. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. Укр. Рад. Енциклопедії АН УРСР, 1966. – Т.1. – С. 729.

1967

8. Мовознавство на Україні за п'ятдесят років / Відп. ред. Й. А. Багмут. – К.: Наукова думка, 1967. – 455 с. [див. іменний покажчик].

1968

9. Жовтобрюх Михайло Андрійович // Учені вузів Української РСР. – К.: Вид-во Київського університету, 1968. – С. 164.

"Працює над проблемами фонетики і граматики української та російської мов, а також закономірностей розвитку усного літературного мовлення. Дослідив публіцистичний стиль української мови XIX ст. <...> Має понад 200 друкованих праць. Основні з них: "Мова української преси", К., 1963; "Курс сучасної української літературної мови", К., 1961; "Історична граматика української мови", К., 1956".

1975

10. М.А. Жовтобрюх (к семидесятилетию со дня рождения)

"На протяжении 38 лет он преподавал почти все основные дисциплины по циклу русского и украинского языкознания в педагогических институтах <...> Его содержательные лекции хорошо помнят бывшие студенты Запорожского, Тюменского, Черкасского <...> Бухарского и, конечно, Киевского педагогического института, для которых он был профессором, заведующим кафедрой и деканом филологического факультета.

М.А. Жовтобрюх является известным исследователем украинского и русского языков, а также важнейших теоретических проблем общего языкознания <...> М.А. Жовтобрюх является общепризнанным авторитетом в области фонетики украинского языка. Теоретические взгляды ученого <...> нашли практическое отражение в "Орфоепічному словнику української мови" (К., 1973), вышедшем под его редакцией. М.А. Жовтобрюх является также членом редколлегии одиннадцатитомного толкового "Словника української мови" <...> Его перу принадлежит много статей по методике преподавания русского языка в средней и высшей школе, опубликованных в республиканских изданиях и "Віснику вищої школи".

Характерная черта, отличающая М.А. Жовтобрюха как ученого, – присущее ему чувство нового, умение находить и разрабатывать актуальные для <...> языкознания темы. Это особенно касается работ по общему языкознанию. Тут следует назвать такие работы, как <...> "Пути сближения устной и письменной разновидностей литературной речи" (Киев, 1970), и ряд статей, посвященных межъязыковым контактам, теоретическим вопросам культуры речи, понятию нормы в устной речи. Не избегает М.А. Жовтобрюх и сложных спорных вопросов истории развития славянских языков, например взаимоотношения и преемственности современных и старых книжных литературных языков".

11. Михайло Андрійович Жовтобрюх (до 70-річчя з дня народження) // Мовознавство. – 1975. – № 5. – С. 83-85.

"Життєвий шлях трудівника науки відзначають насамперед праці, мірилом вартості яких, крім теоретичної глибини і наукової актуальності, є також міцний зв'язок з практичними потребами життя. Певною мірою саме ці риси виявилися у багатогранній науковій творчості визначного українського <...> мовознавця доктора філологічних наук, професора Михайла Андрійовича Жовтобрюха <...>

Наукові проблеми, зокрема питання україністики, які досліджує М.А. Жовтобрюх, різноаспектні й актуальні. Уже перші його розвідки, присвячені історії становлення орфографічних норм української мови, були позначені глибоким знанням предмета дослідження, широкою ерудицією автора й чіткістю його науково-методологічних позицій. Значне місце в науковому доробку М.А. Жовтобрюха належить працям з історії української мови <...>

У науковому доробку М.А. Жовтобрюха є багато праць з питань фонетики, граматики й лексики сучасної української літературної мови <...>

М.А. Жовтобрюх постійно дбає про виховання наукових кадрів <...> Скарбниця наукового досвіду вченого завжди відкрита для тих, хто хоче

одержати наукову консультацію, визначити свій шлях у науці <...>

Праця на благо рідної науки, високий науковий <...> рівень його досліджень, виховання молодих лінгвістів – ось той природний стан, поза яким не можна уявити собі Михайла Андрійовича Жовтобрюха як принципового і вимогливого до себе й інших ученого. Він завжди в праці і в творчому русі".

12. М.А. Жовтобрюх // Інформаційні матеріали Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй". – К.: Наукова думка, 1975. – Вип. 19. – С. 20-22.

"Визначний український <...> мовознавець доктор філологічних наук, професор, Михайло Андрійович Жовтобрюх <...> одержавши філологічну й історичну освіту в Дніпропетровському ІНО (1929 р.) <...> присвятив своє життя справі викладання різних лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах і дослідженню широкого кола питань, пов'язаних насамперед з історією і сучасним етапом української мови. Уже перші його наукові розвідки, присвячені історії правопису української мови, були позначені широкою ерудицією дослідника, глибоким знанням фактів <...>

Професор М.А. Жовтобрюх – відомий дослідник історії української мови, зокрема її фонетичної і морфологічної будови. Численні дослідження з цих питань лягли в основу монографій, написаних М.А. Жовтобрюхом, та розділів колективних праць. З досліджень цього циклу загальне визнання наукової громадськості здобули монографії М.А. Жовтобрюха "Елементи мовознавства та відомості з історії української мови" (1941 рік), "Історична граматика української мови. Вступ. Фонетика" (1956 рік), а також розділи в колективних працях "Порівняльна граматика української та російської мов" (1957-1962), "Курс історичної граматики української мови" (1957-1962). Цінний внесок в розвиток українського <...> мовознавства становлять праці М.А. Жовтобрюха, в яких учений на основі глибокого знання першоджерел висвітлює складний шлях становлення української літературної мови за час від зародження української періодичної преси першої чверті XIX ст. до початку XX ст.

<...> Напередодні свого сімдесятиріччя М.А. Жовтобрюх написав монографію "Історична фонетика української мови", що відкриває багатотомну працю "Історія української мови", створювану в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР".

13. Грабенко О.П. Шана ювіляру-земляку (До 70-річчя з дня народження видатного представника мовознавчої науки М.А. Жовтобрюха) // Будівник комунізму, 1975, 15 листопада [Гадяч].

"Як колишній учитель ювіляра ще на вищих трирічних педагогічних курсах, що діяли в 20-х роках у м. Гадячі, я <...> життєвий шлях його маю перед своїми очима від босоногого селянського хлопчини аж до професора, доктора філологічних наук, завідуючого відділом теорії української мови Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Академії наук УРСР. Казковий шлях!..

Не "доля", не "випадок", не "виграш на щасливий білет" так високо

піднесли звичайного сільського хлопчика в звичайній для того часу сорочині з домотканого полотна і сімейного "індопошиву". Михайло Андрійович Жовтобрюх ріс разом із трудовим народом своєї <...> Вітчизни, як вірний його син, допитливий і невтомний трудівник <...> навіть уже доходячи до висот науки, він відчував себе лише одним з "каменярів на шляху поступу" і продовжував працювати і працювати, крок за кроком долаючи "кам'янисті" <...> стежки до вершин фахових знань. Досягнуте ні на хвилину не вгамовувало його, не присипляло його жадоби до наукової праці і пошуку. Воно лише ставило нові проблеми, нові завдання, наснажувало на роботу <...> І так – щодня, щогодини, протягом усього життя, починаючи з найраніших учнівських років, що припали на досить скрутний час у житті нашого суспільства – початок 20-х років.

Я не пам'ятаю, щоб Михайло Андрійович, навіть уже будучи літньою людиною, повністю віддав себе відпочинку. Він завжди брав олівець чи книгу в руки, поспішав то в Казань, то у Львів, то в Москву, то в Варшаву, в безліч міст, установ, і не з порожніми руками, а з лекціями, доповідями, виступами, рецензіями, коментарями з складних наукових питань <...>

Весь величезний обсяг робіт тільки бадьорить, ніби дарує новий цілющий вплив на його допитливу вдачу. Михайло Андрійович – щира, життєлюбна, емоційно багата людина, здатна чуйно відгукнутися на все добре <...> Кожна <...> чесна людина для нього друг, товариш і брат, незалежно від того, хто перед ним: чи бабуся-колгоспниця, що живе в будинку його родини, чи вчений з широковідомим ім'ям. Він і досі щиро любить свої Ручки, земляків, школу (якій, до речі, немало в чому допомагає), він у них бачить втілення всієї дорогої для нього Батьківщини.

Вірний син <...> народу, невтомний трудівник, скромна, проста, сердечна людина – таким я знаю Михайла Андрійовича Жовтобрюха".

14. Лесів Михайло. Ювілей вченого // Наше слово, 1975, 28 грудня [Варшава].

"З ділянки українського мовознавства праці Михайла Жовтобрюха стосуються історії мови та проблем сучасної української мови. З історії мови найбільш відомі його "Елементи мовознавства та відомості з історії української мови" (1941), "Історична граматики української мови. Вступ. Фонетика" (1956) та колективні праці, активним учасником яких він був: "Порівняльна граматики української та російської мов" (1957, 1962), "Курс історичної граматики української мови" (1957). Останнім часом завершив він роботу над монографією, у якій розглядається питання історичної фонетики української мови. Праця ця розпочинає нове опрацювання історії української мови в Інституті мовознавства АН УРСР.

Проф. М. Жовтобрюх висвітлює шляхи розвитку української літературної мови на підставі глибокого вивчення першоджерел. Треба згадати дві його фундаментальні монографії про мову періодичної преси від першої чверті XIX ст. до початку XX ст. (1970, 1973).

Багато місця у своїх наукових працях присвячує М. Жовтобрюх питанням фонетики, граматики та лексики сучасної української літературної мови. Крім підручників, брав він участь у створенні п'ятитомної монументальної праці

"Сучасна українська літературна мова". Він є відповідальним науковим редактором двох томів цієї праці <...> Під його керівництвом створено словник-довідник "Українська літературна вимова і наголос" (1973).

З ділянки російського мовознавства проф. Жовтобрюх написав кілька розвідок про зауральські говори російської мови, а також праці з порівняльної українсько-російської граматики.

Вчений-лінгвіст постійно дбав про виховання молодих наукових кадрів <...>

Знаємо також професора як людину добру і щиру, відкриту до наукової розмови, охочу допомогти своїм досвідом <...>

Зустрічі з ним у Києві чи Варшаві залишили в мене якнайкраще враження: вони настроювали оптимістично, спонукали до праці".

1976

15. Кривонос І. Спасибі, професоре // Радянська освіта, 1976, 17 листопада.

"Величезний вплив справляє на життя нашого вузу [Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. – М.С.] доктор філологічних наук професор М.А. Жовтобрюх з Інституту мовознавства імені О.О. Потебні АН УРСР. Скільки він доповідей і лекцій прочитав, в скількох наукових конференціях брав найактивнішу участь! Почувши, що у вузі має відбутися "Тиждень російської і української мов", Михайло Андрійович поспішає до Полтави. І як тільки він встигає, маючи так багато громадських доручень і таке широке коло наукових інтересів? <...>

А нещодавно професор М.А. Жовтобрюх подарував інститутській бібліотеці <...> тисячі книг <...>

– Це справжнє багатство, – схвилювано мовить працівниця читального залу В.В. Литовченко. – Виходить, що вчений розшукував рідкісні видання, купував нові не для себе, а для вузу. Ось на цій полиці ті книги, які він сам написав. Книг, брошур і статей близько 300.

Іншу полицю акуратно "заселяли" видання з дарчими написами від багатьох і багатьох авторів. Поряд – автореферати кандидатських і докторських дисертацій.

На стелажах широко представлені діалектологія, історія писемності, старослов'янська, східнослов'янські мови. Привертають увагу праці видатних <...> лінгвістів. Багато різних типів словників – "Болгарсько-російський", "Великий російсько-польський", "Російсько-білоруський", "Словник наголосів для працівників радіо і телебачення" <...> Щедро представлено українську мову: історія української мови, історична фонетика і акцентологія, діалектологія, історична лексикологія".

16. Кривонос І. Когда содружество действительно // Учительская газета, 1976, 25 ноября.

"Совсем недавно доктор филологических наук, профессор М.А. Жовтобрюх из Киева подарил нам [Полтавському державному педагогічному інституту імені В.Г. Короленка. – М.С.] три с половиной тысячи книг из своей библиотеки с дарственными надписями выпускника

нашого інститута В.А. Сухомлинського, писателів О. Гончара, А. Малышко, І. Цюпи та др. відомих учених та педагогів.

Дело, розуміється, не в даруваних надписях і навіть не в важному самому по собі факті поповнення інститутської бібліотеки ціннішої літературою <...>

Тот же професор М.А. Жовтобрюх як керівник одного з відділів Інституту мовознавства Академії наук УРСР надає велику допомогу філологічним кафедрам нашого інституту <...>

Тільки що вийшла в світ брошура "Вопросы изучения исторической грамматики украинского языка", написана групою викладачів нашого інституту. Професор М.А. Жовтобрюх і він надав велику допомогу".

17. Семенюченко М. Щедрий дар // Зоря Полтавщини, 1976, 12 грудня.

"Вчений часто буває на Полтавщині, зустрічається з громадськістю, з науковцями. Предметом його особливої уваги і опіки є Полтавський педагогічний інститут. Тут він не раз виступав із лекціями перед студентською аудиторією, брав участь у творчих дискусіях, допомагав з'ясувати найскладніші питання лінгвістики <...>

Михайло Андрійович уміє захопити до наукових пошуків, він завжди сповнений бажання поділитися з іншими своїми багатими знаннями <...>

Буваючи у Полтаві, Михайло Андрійович завжди допомагав викладачам педагогічного інституту порадами, із щирим інтересом заглиблювався у життя вузу <...>

А нещодавно вчений зробив його викладачам і студентам неоціненний дар: віддав у їх користування величезну власну бібліотеку – до 4-х тисяч томів <...> Цей книжковий скарб – невичерпне джерело для наукової роботи студентів і викладачів вузів, учителів міста і області. Завдяки цьому дарункові істотно зміцніла наукова база інституту".

1977

18. Красиві люди // Робітнича газета, 1977, 18 травня [див. також: Рабочая газета, 1977, 18 мая].

"А ось <...> яскравий приклад безкорисливого прагнення робити людям добро. Найближчим часом на дверях одного із залів навчального корпусу Полтавського педагогічного інституту з'явиться табличка: "Бібліотеку подарував своїм землякам професор М.А. Жовтобрюх". Доктор філологічних наук, завідувач відділом української мови Інституту мовознавства АН УРСР, професор Михайло Андрійович Жовтобрюх родом з Полтавщини. Тому і вирішив подарувати своїм землякам власну наукову бібліотеку, що налічує майже чотири тисячі томів. Книги він збирав усе життя. В цьому унікальному зібранні – цінні дослідження з історії слов'янських мов, словники, рідкісні старовинні видання, праці філологів зарубіжних країн і самого Михайла Андрійовича – автора 300 наукових робіт".

19. Кривонос І. Спасибо, професор. – Бібліотекар. – 1977. – № 8. – С. 47 [див. також: Радянська освіта, 1976, 17 листопада].

20. Шамрай Т. Цікава зустріч // Будівник комунізму, 1980, 17 травня [Гадяч].

"Нещодавно поріг Ручківської восьмирічної школи переступив завжди бажаний і дорогий гість доктор філологічних наук, професор <...> колишній випускник нашої школи Михайло Андрійович Жовтобрюх. Важко знайти, мабуть, людину, яка б говорила про рідне село з більшою шаною, гордістю, ніж він. Мимоволі заслухаєшся, відчуюючи, з якою любов'ю розповідає Михайло Андрійович про свою школу, перших учителів, без яких його талант у галузі мовознавства не розвинувся б з такою силою.

Під час жвавого листування, що тривало між краєзнавцями школи та нашим земляком більше 10 років, Михайло Андрійович подав вагому допомогу у відтворенні історії села від часів його заснування до наших днів. Він допоміг встановити імена ручан, які стали відомими людьми <...>

Наша бібліотека постійно поповнюється книгами – дарунками Михайла Андрійовича. Зараз їх нараховується більше ста, з них 18 – його власні твори. Наш гість – автор підручників з української мови <...> нагороджений орденами і медалями за трудові заслуги перед Батьківщиною".

21. Кулик О. Дарунок, якому немає ціни: Наші славні земляки // Зоря Полтавщини, 1982, 18 липня.

"Михайлу Андрійовичу <...> не випало <...> працювати на Полтавщині. А дружні зв'язки з Полтавським педінститутом підтримує давно. Його тут добре знають, сам він часто приїздив на різні конференції, урочисті ювілеї <...>

Вчителям та учням шкіл, студентам добре відомі підручники М.А. Жовтобрюха, зокрема його "Курс сучасної української літературної мови", який є настільною книгою кожного студента-філолога <...>

Цікаво, що Михайло Андрійович знає історію кожної своєї книги [яка є в його бібліотеці. – М.С.]. Брав у руки будь-яку, що лежала під рукою, і розповідав, як вона до нього потрапила".

22. Жовтобрюх Михайла Андреевич // Слова і фразеологізм у кантесце. Збірник артыкулаў / Мінскі дзяржаўны педагагічы інстытут. – Мінск, 1982. – С. 75-77.

23. Кулик А. Щедрые всходы // Книжное обозрение. – № 7. – 1984 (февраль). – С. 14.

"<...> [Среди книг, подаренных М.А. Жовтобрюхом Полтавскому педагогическому институту. – М.С.] есть <...> достаточно редкие издания. Старые книги добротнo сохранены их хозяином, им же переплетены журналы. Наверное, каждому интересно увидеть школьные учебники первых пятилеток или журнал "Критика" за 1930-1932 годы, брошюру "Мысль и язык", датированную 1892 годом, или научную работу "История звуков русского языка" (1876).

Работники библиотеки были очень рады, когда увидели и болгарские книги. Их теперь используют на празднике славянской письменности, который ежегодно проводится в институте. Михаил Андреевич знает историю каждой книги".

24. Грищенко А.П. Наукова література у написанні курсової і дипломної роботи: Методичні і бібліографічні рекомендації для студентів філологічного факультету. – К.: КДПІ імені О.М. Горького, 1984. – 34 с.

"Науковий доробок професора М.А. Жовтобрюха справді багатогранний: йому належать праці з фонетики, граматики і лексикології сучасної української мови, дослідження з питань історичної фонетики і морфології української мови, ґрунтовні розвідки про становлення української періодичної преси, дослідження з проблем російського та слов'янського мовознавства, соціолінгвістики і культури усного і писемного мовлення, підручники і посібники з української мови, за якими студенти-філологи навчаються понад сорок років".

1985

25. Наші лауреати: Премії імені видатних учених України: Грищенко Арнольд Панасович, Жовтобрюх Михайло Андрійович, Німчук Василь Васильович // Вісник Академії наук Української РСР. – 1985. – № 7. – С. 112-114.

"Перу М.А. Жовтобрюха належить понад триста друкованих праць, у яких ставиться і розв'язується багато проблем з діахронної та синхронної фонетики і фонології української мови, синтаксичної структури східнослов'янських мов, історичної граматики та історії української літературної мови, лексикології і фразеології, порівняльної граматики слов'янських мов. У його монографіях "Мова української преси. До середини 90-х рр. XIX ст." та "Мова української періодичної преси (кін. XIX – поч. XX ст.)" вперше досліджується історія формування і нормалізації мови української преси в дожовтневий період, публіцистичного, наукового й ділового стилів, формування української термінології".

26. Високий обов'язок ученого (до 80-річчя з дня народження М.А. Жовтобрюха) // Мовознавство. – 1985. – № 5. – С. 28-29.

"<...> [Михайло Андрійович Жовтобрюх] пройшов шлях від учителя сільської початкової школи до відомого вченого-лінгвіста <...>

Вагомим внеском у розвиток не лише українського, а й слов'янського мовознавства є його праці з питань діахронічного розвитку фонологічної і фонетичної систем української мови. Багаторічні пошуки вченого на цій науковій ділянці узагальнено в книзі "Історія української мови. Фонетика" (К., 1979), якою Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР започаткував фронтальний діахронічний опис усіх рівнів української мови. У згаданій роботі історична фонетика української мови вперше вивчається в нерозривній єдності двох аспектів – фонетичного і фонематичного. Автор чітко визначає

взаємозв'язок цих двох аспектів при аналізі звукової системи і звукових процесів у кожний період розвитку української мови, на достовірних фактах обґрунтовує думку про те, що будь-які зміни, навіть найдрібніші, у кінцевому результаті мають фонологічне значення, оскільки вони змінюють конкретну реалізацію відповідних фонологічних одиниць.

Велику вагу мають праці М.А. Жовтобрюха, в яких він на підставі фактично вперше введених до наукового обігу першоджерел висвітлює шляхи встановлення і розвитку української літературної мови <...> Після опублікування праць М.А. Жовтобрюха про мову українських періодичних видань жоден дослідник історії української літературної мови, історії української журналістики не може не зважати на ті науково аргументовані висновки і численні джерела, у багатьох випадках раритетні, які визначають власне лінгвістичну й загальнокультурну їх цінність <...>

Актуальні проблеми сучасної української мови, нові тенденції в розвитку її орфоепічних, граматичних і лексичних норм одержали кваліфіковану інтерпретацію в численних статтях і брошурах М.А. Жовтобрюха, у створеному під його науковим керівництвом першому у практиці лінгвістичної україністики словнику-довіднику "Українська літературна вимова і наголос" (К., 1973)".

27. Мисюра Ф.. Визначний мовознавець України // Будівник комунізму. – 1985, 14 листопада [Гадяч].

"За п'ять десятиліть невтомної науково-педагогічної роботи в Запорізькому, Київському, а по війні Тюменському, Бухарському і знову Київському педінститутах М.А. Жовтобрюх виховав не одне покоління вчителів-мовознавців, підготував кілька десятків аспірантів до захисту кандидатських, а потім і докторських дисертацій. І сам він за ці роки зріс, написав кілька підручників і посібників з української мови і загального мовознавства, захистив кандидатську і докторську дисертації, став професором, провідним ученим Інституту мовознавства імені О.О. Потебні АН УРСР.

Майстерно написані М.А. Жовтобрюхом підручники і посібники з української мови "Сучасна українська літературна мова", "Історична граматики української мови" <...> витримали по кілька видань. Протягом багатьох років вони використовуються як одне з основних джерел фахової підготовки вчителів-мовознавців.

Наукові проблеми, зокрема україністики, які досліджує М.А. Жовтобрюх, завжди актуальні, різноаспектні, практично доцільні. Перші його праці були приурочені історії становлення орфографічних норм української мови. Значне місце в науковому арсеналі вченого посідають праці з історії української мови.

Важливим внеском у розвиток українського <...> мовознавства є праці М.А. Жовтобрюха про шляхи становлення і розвитку української літературної мови <...>

М.А. Жовтобрюх – один з активних організаторів і учасників багатьох всесоюзних і республіканських наукових конференцій з мовознавчої тематики <...> За праці з історії українського мовознавства Михайло Андрійович Жовтобрюх став лауреатом премії імені Івана Франка АН УРСР.

І ще одна хороша вдача притаманна видатному вченому України. Михайло Андрійович не забуває свій рідний край, дорогу його серцю Полтавщину. Майже кожного року влітку вчений відвідує рідне село Ручки, місто Гадяч, Полтаву і знаменитий Сорочинський ярмарок. Чи то в районній, чи в обласній газеті він залишає якийсь цікавий матеріал, відвідує навчальні заклади, музеї, дає поради, консультації або читає публічну лекцію <...> Нещодавно М.А. Жовтобрюх подарував Полтавському державному педагогічному інституту свою велику, в кілька тисяч примірників, бібліотеку, залишивши в себе найнеобхідніше. Земляки знають і шанують свого визначного вченого-мовознавця.

Невтомна праця на благо рідної Вітчизни <...> науки, високий науковий <...> рівень досліджень, виховання молодих лінгвістів, вчителів-словесників – це той природний арсенал, поза яким не можна уявити собі завжди неспокійного Михайла Андрійовича Жовтобрюха – вимогливого і принципового до себе й до інших вченого. Він завжди в думках, у наполегливій праці, в творчому русі".

28. Чабаненко О. Невтомний трудівник // Запорізький університет, 1985, 29 листопада.

"Щойно минуло 80 років із дня народження видатного українського мовознавця доктора філологічних наук, професора Михайла Андрійовича Жовтобрюха. Разом із усією науковою громадськістю республіки цю знаменну дату відзначили й ми – запорізькі філологи. Нам особливо приємно усвідомлювати, що творчий шлях відомого вченого в 30-і роки починався на кафедрі української мови Запорізького педагогічного інституту.

Півстоліття М.А. Жовтобрюх активно працює на ниві славістики, його перу належать монографічні дослідження <...> а також великі розділи в таких виданнях, як-от: "Сучасна українська літературна мова" (кн. 1-5, 1969-1973), "Історія української мови. Фонетика" (1970). Під безпосереднім керівництвом ученого створено оригінальний академічний словник-довідник "Українська літературна мовова і наголос" (1973), написано колективну роботу "Словотвір сучасної української літературної мови" (1979).

Михайло Андрійович – автор сотень статей і брошур, співавтор кількох широко знаних підручників для студентів-словесників, у тому числі: "Історична граматики української мови" (1980) та "Курс сучасної української літературної мови" (1972).

Багато сил віддає професор М.А. Жовтобрюх розбудові нашої мовознавчої науки. Протягом 1959-1982 рр. він завідував відділом теорії й історії української мови в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні Академії наук України, був фактичним керівником Республіканської Наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй", а також ініціатором й організатором численних наукових конференцій та симпозіумів <...>

М.А. Жовтобрюх ніколи не забуває про Запорізький університет (колись педінститут). Він часто приїздить до нас у гості, виступає перед студентами й викладачами, цікавиться життям його рідного філологічного факультету. Зустріч із ним – це завжди свято добра, щирості, справжньої інтелігентності й великої вченості.

Наукові заслуги професора Жовтобрюха цього року відзначені академічною премією ім. І.Я. Франка. Нехай дух Каменяра наснажує невтомного трудівника на нові звершення і творчі перемоги! "

29. Матійко О. Тією стежкою, що над Хоролом // Сільські вісті, 1985, 13 грудня.

"Не одне покоління вчителів-словесників виховав учений і педагог, скільки школярських очей вдивлялося в параграфи його підручників, скільки вдивляється... А скільки маститих учених вважають себе його учнями... А його наукові праці, його нелегкі розвідки до джерел давнього народного мовлення <...> його "подорожі" рознесеними по бібліотеках підшивками дореволюційної преси, знову ж таки у пошуках істини. Усе те віднайти, осягти, перевести в скупі рядки наукових суджень <...> це робота, підвладна особливому таланту <...>

[М.А. Жовтобрюх:] Спеціаліст – найперше – повинен любити [свою професію. – М.С.] <...> По-друге, спеціаліст тому й спеціаліст, що добре знає свою справу. Тут додаю: "Повинен він любити людей і навчати їх, передавати їм свої знання. Він же з ними живе поруч. Якщо спеціаліст тримає знання при собі, не ділиться ними, – вони пусті". І третє: мова – як спеціаліста, так і керівника <...> Це дуже і дуже важливо: як ти розмовляєш <...>.

[М.А. Жовтобрюх:] Я все життя був поріднений з нею, з книгою. Треба знаходити час для читання. Телевізор – це добре, а книга є книгою. Чарівний світ книги! Чи є щось чарівніше?.. Зібрав я був наукову бібліотеку, понад п'ять тисяч книг. Написав у Полтаву. Приїхали великою машиною, повантажили. Тепер мої книги, мій подарунок там, у пединституті. Я маю велику приємність, що моя бібліотека служитиме людям".

30. Плющ М., Мисюра Ф. Зодчий рідного слова: М.А. Жовтобрюху – 80 // За педагогічні кадри, 1985, 23 грудня [Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького].

"Нещодавно в нашому інституті відзначалося 80-річчя доктора філологічних наук, професора М.А. Жовтобрюха. В його творчому доробку понад 300 наукових праць з українського, російського і загального мовознавства, що мають помітне теоретичне і практичне значення для сучасної філології <...>

М.А. Жовтобрюх <...> підготував кілька десятків аспірантів до захисту кандидатських, а потім і докторських дисертацій. Він написав кілька підручників і посібників з української мови і загального мовознавства, став професором, провідним ученим Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Наш ювіляр не пориває й досі свого зв'язку з нашим інститутом, де читає студентам-філологам спецкурс з історії українського мовознавства. Тут він був деканом, завідував кафедрами української і російської мов".

1993

31. Енциклопедія українознавства: В 11 т. – Львів: Молоде Життя, 1993-2003. – Т. 3. – 1993. – С. 699.

32. Жовтобрюх Михайло // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: У 9-ти т. / Наукове товариство ім. Шевченка; ред. Кубійович Володимир. – Париж; Нью-Йорк, 1955-1980. – Т. II. – 1995. – С. 699.

33. Степаненко М.І. Михайло Андрійович Жовтобрюх: Людина, педагог, учений // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах: Матеріали конференції, присвяченої 80-річчю ювілею інституту. – Полтава: Кларисса, 1995. – С. 113-116.

"З Полтавщиною пов'язаний життєвий і творчий шлях відомого в Україні і далеко за її межами мовознавця, одного із фундаторів лінгвістичної думки в східнослов'янському світі М.А. Жовтобрюха <...> Наукові інтереси вченого зосереджувалися в основному на дослідженні структури сучасної української мови, головним чином фонетики і синтаксису, а також історії української літературної мови, історичної фонетики української мови, стилістики, соціолінгвістики, історії вітчизняного мовознавства. Михайло Андрійович є автором підручників з історичної фонетики української мови та сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів, співавтором підручників з історичної граматики української мови, з сучасної української літературної мови, з порівняльної граматики української і російської мов. Назвемо лише деякі з них: Курс сучасної української літературної мови (Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. Числівник). – К., 1948. – С. 2-74, 148-163; Українська мова. – К., 1949. – С. 1-160; Історична граматика української мови (Вступ. Фонетика). – К., 1956. – С. 1-125 <...> Курс історії української літературної мови (Вступ. Мова публіцистики. Мова науки. Ділова мова). – К., 1961. – С. 3-14, 101-110, 184-215, 361-389; Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія (Предмет і завдання лексикології. Стилiстична диференціяція української мови). – К., 1973. – С. 5-26, 151-178; Українська літературна мова. – К., 1984. – С. 1-256; Украинская грамматика (Фонетика и фонология). – К., 1986. – С. 5-39 <...>

Підготував 25 докторів і кандидатів наук, у 94 дисертантів виступав офіційним опонентом (серед них і доценти Полтавського педінституту: Н.В. Жигилій, Н.І. Казирод, М.І. Степаненко, А.Ф. Українець). Чимало праць вийшло за його науковою редакцією <...> Учителі Полтавщини, викладачі інституту можуть гордитися своїм славним земляком".

34. Михайло Андрійович Жовтобрюх (1905-1995) // Мовознавство. – 1995. – № 6. – С. 79.

"<...> в особі [М.А. Жовтобрюха] гармонійно поєдналися мудрість ученого і вчителя, чесність і принциповість людини та громадянина, товариськість і постійне бажання бути корисним усім тим, хто потребує його поради і допомоги <...>

Мовознавчі зацікавлення М.А. Жовтобрюха широкі й багатогранні, однак серед них можна виділити такі проблеми першорядної ваги, як історія української мови, фонетична, граматична і лексична структура сучасної української мови.

Евфемістичне поняття "заслужений відпочинок" означало для М.А. Жовтобрюха продовження наукового пошуку, справжній творчий неспокій. За час, окреслений згаданим поняттям, крім численних статей, він написав дві книги – "Українська літературна мова" (К., 1984) і "Нарис історії українського радянського мовознавства (1918-1941)" (К., 1991).

Висока наука ніколи не перешкоджала М.А. Жовтобрюхові бути автором підручників, посібників, програм, методичних рекомендацій, призначених для викладання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах <...> Майже п'ять десятиліть існування підручника, що удосконалювався з кожним виданням, – це вже поважне свідчення серйозного внеску М.А. Жовтобрюха у фахову підготовку вчителів української мови.

Славистичні аспекти наукової діяльності Михайла Жовтобрюха репрезентовані, зокрема, "екзотичними" працями, присвяченими аналізу фонетичних і морфологічних особливостей говорів російської мови, активною участю в роботі над упорядкуванням слов'янської лінгвістичної термінології, а також виступами на п'ятому, шостому і сьомому міжнародному конкурсах славистів <...>

М.А. Жовтобрюх – дбайливий вихователь наукових кадрів – кандидатів і докторів наук <...> Що ж до кількості тих, кого М.А. Жовтобрюх консультував, давав поради, напучував добрим словом, то статистика тут безсила".

2000

35. Грищенко А.П. Жовтобрюх Михайло Андрійович // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – С. 170-171.

2001

36. Кафедрі української мови – 80 // Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова / Відп. редактор М.Я. Плющ. – К.: НПУ, 2001. – С. 3-7.

"Протягом 1937-1941 рр., а також у перші повоєнні роки на кафедрі української мови працював видатний мовознавець проф. М.А. Жовтобрюх, який не припиняв викладацької роботи й пізніше, працюючи в Інституті мовознавства імені О.О. Потебні <...> Професору М.А. Жовтобрюхові належать праці з історії української мови, історії українського мовознавства, а також численні підручники і посібники для студентів-філологів".

2004

37. Кушнір С. Жовтобрюх з берегів Хоролу // Голос України, 2001, 9 листопада.

"Переді мною лежить узята з бібліотеки книжка. Це "Курс сучасної української літературної мови", автори М. Жовтобрюх та Б. Кулик, видано в Києві 1972 року. Очевидно, що підручником користувалось кілька поколінь

студентів: зачитано до дірок. Хтось вирвав кілька перших сторінок, щоб не заважали, бо ж відомо, що там було – цитати про те, як невтомно турбувалися за українську мову Чернишевський, Ленін і компартія. А все, що далі, можна спокійно читати, не ризикуючи зашкодити своєму інтелектові <...>

Коло наукових інтересів Жовтобрюха – проблеми сучасної літературної мови, історія української мови та мовознавства, культура усної й писемної мови, соціолінгвістика, порівняльна граматики слов'янських мов. Звісно, філологія тієї епохи не обходилася без кон'юнктури, але в основі того, що робив Жовтобрюх, закладена та міра професіоналізму, що не піддається кон'юктурі. Це те, що наближає філологію до математики та інших точних наук. Він написав багато підручників, книг та статей. Його (написана разом з В. Русанівським та В. Складенком) "Історія української мови. Фонетика" (1979) є однією з найкращих спроб вивчення звукового складу української мови. Немало його статей вміщено в новітній енциклопедії "Українська мова", що вийшла в світ торік, через п'ять літ по смерті вченого <...>

Але нам цікаві не так філологічні тонкощі, як нюанси життєвої драми. Бо це те, без чого не обходиться біографія жодного видатного українця.

Він народився в селі Ручки Гадяцького району на Полтавщині. І до кінця життя любив це красиве село під Китай-горою, в долині Хоролу. І сумував за ним, і приїздив, і писав листи, і передав багато книжок до місцевої школи. Схоже на те, що це була нерозділена любов, бо ж який може бути практичний інтерес у полтавського колгоспу до професора філології? От якби він був генерал або міністр! Власне, це доля чи не всіх наших мовознавців. Поза наукою про мову вони невідомі тим, хто цією мовою розмовляє. Жовтобрюху, може, пощастило більше, бо його онук – всенародний улюбленець кіноактор Сергій Іванов, котрий зіграв Кузнечика у фільмі "В бій ідуть самі старики". І діда іноді згадуватимуть, згадуючи знаменитого онука. Обидва вони збиралися якось приїхати на Хорол, на батьківщину (бо онук її ніколи не бачив), та обидва так і не встигли.

Втім, Михайло Андрійович любив свою малу батьківщину, не вимагаючи взаємності. Залюбки допомагав тим школярам з полтавської провінції, котрі приїздили завойовувати вершини столичної науки й звертались до нього по протекцію. Він колись сам таким був. Кажуть, дід Жовтобрюх (щоб ненароком не "провалити") розпитував вчорашніх сільських школярів про їхні знання. І ставив не важкі для нього самого запитання. Приміром, любив питати: "Чи знаєте Ви, хто такий Юрій Яновський?" Чому для нього важливо було саме це ім'я? Міг би спитати про когось "хрестоматійнішого" – абітурієнтові було б легше. В чім тут причина? Можливо, віддавши життя філології, котра в ті роки була надто регламентована й позбавлена польоту, Жовтобрюх мав у серці особливий sentiment до яскраво-крилатого романтика Яновського. І коли йому відповідали: "Знаю!" – він радів, бо знаходив рідну душу, для якої подібні імена не були пустим звуком".

38. Степаненко М.І. З історії кафедри української мови Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка // Питання граматики, стилістики, лінгвометодики (до 90-річчя університету): Збірник статей. – Полтава: Освіта, 2004. – С. 3-16.

39. Ротач П. Дві книги з Попівщини // Рядки за рядками, літа за літами...: Статті. Дослідження. Спогади. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 396-399.

"<...> Михайло Андрійович Жовтобрюх (він уродженець с. Ручки Гадяцького району, вихідець із сім'ї хліборобів) <...> прожив велике трудове життя, залишив помітний слід у мовознавстві. <...> Вийшли десятки його книг, серед них – підручники з мови для вузів. А всього написав і видав сотні наукових праць.

Доки був міцніший здоров'ям, то завжди навідував Полтавщину. Хвалився в одному з листів: "Частенько буваю у рідному селі. Рідних там уже немає, але є добрі земляки, яких мені завжди хочеться навідати". Отак родове коріння нагадує про себе.

Від рідних Ручок недалеко й до Ромна <...> З Ромна Михайло Андрійович поїхав у Попівщину. "Забажалося побачити село, де починалася моя педагогічна праця <...>" Згадалося, як пішки йшов до міста з тими двома дорогоцінними книжками ["Литовським статутом" XVI століття й "Арифметикою" Магницького, які подарував Роменському краєзнавчому музеєві. – М.С.] під пахвою й щасливо повторював про себе: "Уціліли!" Згадувався кожен крок тієї дороги".

ЗМІСТ

"Шлях від учителя сільської початкової школи до відомого вченого-лінгвіста"	4
"Праця людини – окраса і слава, праця людини – безсмертя її..." (Науковий доробок мовознавця Михайла Андрійовича Жовтобрюха: Список друкованих праць ученого)	36
Мудрі поради видатного вченого-мовознавця (Друковані праці, що вийшли у світ за відповідальною редакцією Михайла Андрійовича Жовтобрюха)	81
Авторитетне слово професора Жовтобрюха (Список праць, членом редакційної колегії яких був Михайло Андрійович Жовтобрюх)	87
"Нам кожному дісталася часточка Учителя" (Наукова школа професора Михайла Жовтобрюха: список кандидатів і докторів філологічних наук, підготовлених Михайлом Андрійовичем Жовтобрюхом)	92
Персоналія Михайла Андрійовича Жовтобрюха (Слово про видатного лінгвіста вчених-мовознавців, учених-філософів, учених-педагогів, його вчителів та учнів, журналістів, письменників, земляків)	95

Степаненко Микола Іванович

**Патріарх українського мовознавства
(до 100-річчя від дня народження професора
Михайла Жовтобрюха)**

Михайла Андрійовича Жовтобрюха справедливо вважають одним із найвидатніших українських мовознавців ХХ століття. У 2005 році виповнюється 100 років від дня народження його. У книзі "Патріарх українського мовознавства" розкривається нелегкий шлях професора-лінгвіста, подається повний перелік праць і персоналія вченого, яку супроводжує міні-хрестоматія. До неї увійшли витяги з наукових розвідок, надрукованих у фахових виданнях, із статей, дописів, що були вміщені в різних газетах і журналах (1955-2005 рр.). Про Михайла Андрійовича писали вчені-філологи, педагоги, журналісти, сількори.

Для вчителів-словесників, студентів-філологів, учнів загальноосвітніх шкіл, краєзнавців, усіх, хто небайдужий до історичних і сучасних проблем науки про мову, цікавиться її розвитком.

Свідцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №1892 від 06.08.2004р.

Підписано до друку 12.04.2005 р.
Формат 64х90/16. Папір офсетний. Друк офсетний
Ум.друк.арк. 7.9. Тираж 350 прим.
Зам. № 28

Видавництво «АСМІ»
36020, м.Полтава, вул.Комсомольська, 24
Тел./факс: (0532) 56-55-29